

NIBR-rapport 2009:17

Evelyn Dyb og Katja Johannessen

Bostedsløse i Norge 2008 -en kartlegging

NIBR

Norsk institutt for by- og regionforskning

Bostedsløse i Norge 2008

Andre publikasjoner fra NIBR:

NIBR-rapport 2008:18

Et liv mellom bygningene

En kvalitativ studie av
bostedsløse personers
hverdag

NIBR-rapport 2008:15

På veg til egen bolig

Evaluering av nasjonal
strategi for å forebygge og
bekjempe bostedsløshet
2005-2007

**Samarbeidsrapport
NIBR/KRUS/Byggforsk 2006**

Løslatt og hjemløs

Bolig og bostedsløshet
etter fengselsopphold

Rapportene koster
kr 250,-, og kan bestilles
fra NIBR:

Gaustadalléen 21

0349 Oslo

Tlf. 22 95 88 00

Faks 22 60 77 74

E-post til

nibr@nibr.no

www.nibr.no

Porto kommer i tillegg til
de oppgitte prisene

Evelyn Dyb og Katja Johannssen

Bostedsløse i Norge 2008

- en kartlegging

NIBR-rapport 2009:17

Tittel: **Bostedsløse i Norge 2008**
- en kartlegging

Forfatter: Evelyn Dyb og Katja Johannessen

NIBR-rapport: 2009:17
ISSN: 1502-9794
ISBN: 978-82-7071-790-3
Prosjektnummer: O-2586
Prosjektnavn: Kartlegging av bostedsløse
Oppdragsgiver: Den norske stats
husbank/Husbanken
Prosjektleder: Evelyn Dyb

Referat: Kartlegging av bostedsløse personer i kontakt med hjelpeapparatet 2008 er den fjerde nasjonale registreringen av bostedsløse personer i Norge. Undersøkelsen er en tverr-snittsstudie som viser antall bostedsløse personer på et gitt tidspunkt; i uke 48 2008. I tillegg til å gi en oversikt over antall bostedsløse, viser studien blant annet hvor bostedsløse oppholder seg, de viktigste inntektskildene, noen opplysninger om helse og rusavhengighet, hvor lenge personen har vært bostedsløs, samt kjønn, alder, utdanning og sevilstand.

Sammendrag: Norsk og engelsk

Dato: Juni 2009
Antall sider: 206 inkl. vedlegg
Pris: Kr 250,-

Utgiver: Norsk institutt for by- og regionforskning
Gaustadalléen 21,
0349 OSLO
Telefon: (+47) 22 95 88 00
Telefaks: (+47) 22 60 77 74
E-post: nibr@nibr.no
Vår hjemmeside: <http://www.nibr.no>

Trykk: Nordberg A.S.
Org. nr. NO 970205284 MVA
© NIBR 2009

Forord

Våren 2007 utlyste Husbanken en anbudskonkurranse om å gjennomføre den fjerde landsomfattende kartleggingen av bostedsløse personer i Norge. NIBR fikk oppdraget med å gjennomføre undersøkelsen. Kartleggingen ble gjennomført i uke 48 i 2008 på samme måte som tre tidligere, tilsvarende undersøkelser. Denne rapporten presenterer analyser og funn fra kartleggingen.

De nasjonale kartleggingene av bostedsløshet består av et omfattende apparat som involverer en rekke kommunale, statlige og private instanser. Undersøkelsen er helt og holdent avhengig av at et stort antall respondenter, som har kontakt med eller kjenner til bostedsløse, tar seg tid til å registrere alle bostedsløse personer de vet om i registreringsuka. De første som skal takkes er nettopp disse.

En referansegruppe knyttet til kartleggingen har gitt viktige innspill i ulike faser av prosjektet. Vi vil takke de som har deltatt i referansegruppa på ulike tidspunkt for innsatsen: Tilde Knudtzon, Oslo kommune, Siv Tønjum, Bergen kommune, John S. Schistad, Trondheim kommune, Bente Scheel, Kriminalomsorgen, Inger Marie Fridhov, Justisdepartementet, Christian Hellevang, KS, Laila Finkenhagen, Kommunale Boligadministrasjoners Landsråd, Tore Storm-Hexeberg, IMDi, Tonje Haug, NAV Drift og utvikling, Marit Nybø, Kirkens Bymisjon, Line Eikenes, Rusmisbrukernes Interesseorganisasjon og fra Husbanken, Lars-Marius Ulfrstad, Irene Øyangen og Liv Kristensen.

Kartleggingen skulle vært gjennomført høsten 2007, men av årsaker som er redegjort for i rapportens kapittel 2 ble den utsatt i et år. Vi vil takke Husbanken for et godt samarbeid generelt og ikke minst for å løse uventede problemer som oppsto i 2007. En særlig takk til vår kontaktperson ved Husbankens strategikontor,

Liv Kristensen, som alltid har vært tilgjengelig og ellers vært en utmerket samarbeidspartner.

Kartleggingen ved NIBR er gjennomført av Evelyn Dyb (prosjektleder) og Katja Johannessen (prosjektmedarbeider). Dyb har hatt hovedansvar for kapitlene 1, 2, 3, 8 og 9 i rapporten og Johannessen for kapitlene 4 til 7. Steinar Østerby, som har deltatt i de tre tidligere kartleggingene, var med på å utforme NIBRs tilbud til Husbanken og deltok i den aller første fasen av prosjektet. Østerby gikk ut av prosjektet, men han har senere deltatt i referansegruppa og gitt viktige innspill til analysen av dataene.

Oslo, juni 2009

Berit Nordahl
Forskningsjef

Innhold

Forord	1
Tabelloversikt.....	7
Figuroversikt	12
Sammendrag.....	13
Summary	22
1 Innledning.....	31
1.1 Definisjon av bostedsløshet	31
1.2 Kartlegging av bostedsløse internasjonalt	34
1.2.1 Definisjon og metode.....	35
1.3 Perspektiver på bostedsløshet.....	35
1.4 Leseveiledning	36
2 Metode for kartlegging av bostedsløse.....	37
2.1 To trinns kartlegging.....	37
2.1.1 Godkjenning og fritak fra taushetsplikt.....	38
2.1.2 Trinn 1	39
2.1.3 Trinn 2	43
2.2 Dobbelregistreringer	43
2.3 Svarprosent	45
2.3.1 Analyse av respondenter og frafall	46
2.4 Feilkilder	51
2.4.1 Bostedsløse uten kontakt med hjelpeapparatet	51
2.4.2 Ulike oppfatninger av definisjonen	52
2.4.3 Gråsoner i definisjonen.....	52
2.4.4 Manglende informasjon om boligsituasjonen.....	53
2.4.5 Frafall av respondenter.....	53
2.5 Referansegruppe.....	54
3 Antall bostedsløse i 2008.....	55
3.1 Prinsippene for beregning av antall bostedsløse	56
3.1.1 Respondentgrupper	56
3.1.2 Kommunegrupper	57

3.1.3	Vekting av utvalgskommuner.....	58
3.1.4	Kommuneutvalg og landsutvalg	58
3.1.5	Beregningsprosedyre.....	59
3.2	Matematikk og realitet.....	60
3.3	Rapportert og beregnet antall bostedsløse	61
3.3.1	Antall bostedsløse i storbyene.....	61
3.3.2	Antall bostedsløse i kommunegruppe 2	63
3.3.3	Antall bostedsløse i kommunegruppe 3	65
3.3.4	Antall bostedsløse i kommunegruppe 4	67
3.3.5	Antall og andel bostedsløse – en sammenligning.....	69
3.4	Tallgrunnlag for analyse	72
3.5	Oppsummering	72
4	Demografisk profil.....	74
4.1	Kjønnsfordeling blant bostedsløse personer	75
4.2	Alder.....	76
4.2.1	Bostedsløse under 24 år	78
4.3	Fødeland.....	81
4.4	Utdanning.....	84
4.5	Inntektskilder.....	86
4.6	Sivilstand og familiesituasjon.....	90
4.7	Oppsummering	94
5	Oppholdssteder for bostedsløse personer.....	96
5.1	Oppholdsformer i ulike kommuner	97
5.2	Tilbakemeldinger fra respondentene.....	100
5.3	Sammenligning av oppholdssteder i 2008, 2005, 2003 og 1996.....	104
5.4	Oppholdssteder blant ulike grupper bostedsløse personer.....	105
5.5	Oppholdssteder blant bostedsløse med barn.....	110
5.6	Lengde i situasjonen	112
5.7	Oppsummering	114
6	Bostedsløshetens varighet	116
6.1	Varighet av bostedsløsheten i 2008, 2005 og 2003.....	119
6.2	Varighet av bostedsløsheten blant ulike grupper	120
6.3	Oppsummering	124
7	Rusavhengighet og helse blant bostedsløse personer	126
7.1	Rusavhengighet blant bostedsløse personer i 2008, 2005, 2003 og 1996	127

7.2	Demografiske profiler blant bostedsløse personer med rusavhengighet	131
7.3	Psykisk helse	136
7.4	Demografiske profiler blant bostedsløse personer med psykisk sykdom	139
7.5	Fysisk helse	142
7.6	Dobbeltdiagnose rus og psykiatri	144
7.7	Oppsummering	146
8	Problemsituasjoner og faktorer knyttet til bostedsløshet	148
8.1	Definisjon av problemsituasjoner.....	150
8.1.1	Andel som har svart på spørsmålene	151
8.2	Fordeling av problemsituasjoner	152
8.3	Utkastelse og tap av bolig.....	154
8.3.1	Sammenfall mellom utkastelse og årsaker til tap av bolig.....	155
8.3.2	Udekket behov for oppfølging.....	157
8.3.3	Familiekonflikt og samlivsbrudd.....	158
8.3.4	Tap av boligen etter alder, kjønn og fødeland	158
8.3.5	Tap av bolig og omsorg for barn.....	161
8.4	Tap av inntekt og gjeld.....	162
8.4.1	Tap av inntekt siste seks måneder	163
8.4.2	Høy gjeld/gjeldsoffer	164
8.4.3	Tap av inntekt og høy gjeld etter alder, kjønn og fødeland.....	165
8.5	Utskrivet fra institusjon og løslatt fra fengsel.....	167
8.5.1	Utskrevet fra institusjon og løslatt fra fengsel etter år for kartlegging	170
8.6	Problemsituasjoner etter kommunegruppe.....	171
8.7	Sammenhenger mellom flere variable	173
8.8	Oppsummering	178
9	Avsluttende drøfting	181
9.1.1	Noen sentrale funn	181
9.2	Hvorfor øker tallet på bostedsløse – noen forklaringer.....	184
	Litteratur	187
Vedlegg 1	Antall bostedsløse og andel pr. 1000 innbyggere i alle kommuner med 10.000 innbyggere og over etter år	193

Vedlegg 2	Spørreskjema for registrering av bostedsløse 2008.....	196
Vedlegg 3	Informasjon til respondentene om kartleg- gingen 2008.....	197
Vedlegg 4	ETHOS – Europeiske typologier for bosteds- løshet og eksklusjon på boligmarkedet.....	198

Tabelloversikt

Tabell 2.1	Antall respondenter etter år og prosentvis endring fra 1996	42
Tabell 2.2	Andel som har svart/ikke svart etter respondenttype	47
Tabell 2.3	Andel registrerte bostedsløse og andel respondenter etter respondenttype. Prosent N:.....	48
Tabell 2.4	Svarprosent og andel registrerte bostedsløse etter respondentutvalg.....	49
Tabell 3.1	Beregning av enheter for frafall av respondenter.....	59
Tabell 3.2	Antall rapporterte bostedsløse fra egen kommune og fra andre, totalt rapporterte, antall utregnet, totalt antall bostedsløse og andel pr. 1000 innbyggere etter kommune.....	61
Tabell 3.3	Antall rapporterte bostedsløse fra egen kommune og fra andre, totalt rapporterte, antall utregnet, totalt antall bostedsløse og andel pr. 1000 innbyggere etter kommune.....	64
Tabell 3.4	Antall rapporterte bostedsløse fra egen kommune og fra andre, totalt rapporterte, antall utregnet, totalt antall bostedsløse og andel pr. 1000 innbyggere etter kommune.....	66
Tabell 3.5	Antall rapporterte bostedsløse fra egen kommune og fra andre, totalt rapporterte, antall utregnet, totalt antall bostedsløse og andel pr. 1000 innbyggere for kommuner med folketall 9.999 og lavere	68
Tabell 3.6	Antall bostedsløse og andel pr. 1000 innbyggere de fire kommunegrupper og hele landet.....	69
Tabell 3.7	Antall bostedsløse totalt og pr. 1000 innbyggere etter år og prosentvis endring fra 1996	70
Tabell 3.8	Antall bostedsløse totalt og pr. 1000 innbyggere etter kommunegruppe og år	70

Tabell 4.1	Andelen menn og kvinner etter kommuner 2008. N: 4957	75
Tabell 4.2	Aldersfordeling blant bostedsløse personer i 2008 etter kommuner og kommunegrupper. Nederste raden viser gjennomsnittsalder for hver kommune og kommunegruppe. N: 4993.....	77
Tabell 4.3	Aldersfordeling blant bostedsløse personer i 2008, 2005, 2003 og 1996.....	78
Tabell 4.4	Unge bostedsløse personer i 2008 etter kommuner og kommunegrupper. N: 1189.....	79
Tabell 4.5	Fødeland blant bostedsløse i 2008 gruppert i syv kategorier etter kommuner og kommunegrupper. N: 4993	81
Tabell 4.6	Fødeland blant bostedsløse personer i fire grupper i 2008, 2005, 2003 og 1996.....	83
Tabell 4.7	Utdanningsnivå blant bostedsløse personer i 2008 etter kommuner og kommunegrupper. N: 4993	84
Tabell 4.8	Utdanningsnivå blant bostedsløse personer etter år..	86
Tabell 4.9	Viktigste inntektskilder blant bostedsløse personer i 2008 etter kommuner og kommunegrupper. N:4993	87
Tabell 4.10	Viktigste inntektskilder blant bostedsløse personer i 2008, 2005, 2003 og 1996.....	89
Tabell 4.11	Sivilstand blant bostedsløse i 2008 etter kom- muner og kommunegrupper. N: 4993	90
Tabell 4.12	Bostedsløse som er enslige eller i parforhold etter år.....	91
Tabell 4.13	Andelen bostedsløse personer med og uten barn under 18 år etter kommuner og kommunegrupper i 2008. N:4993	92
Tabell 4.14	Bostedsløse personer med barn under 18 år som har omsorg for eller samvær med barna, etter kjønn i 2008. N:1803	93
Tabell 5.1	Oppholdssted blant bostedsløse personer i 2008 etter kommuner og kommunegrupper. N:4993	98
Tabell 5.2	Oppholdssteder blant bostedsløse personer i 2008, 2005, 2003, 1996.....	104
Tabell 5.3	Oppholdssteder blant bostedsløse menn og bostedsløse kvinner i 2008. N:5064.....	106
Tabell 5.4	Oppholdssteder blant bostedsløse etter alder. N:5027	107

Tabell 5.5	Oppholdssteder blant bostedsløse i 2008 etter fødeland. N:4975.....	109
Tabell 6.1	Varighet av bostedsløsheten i 2008 etter kommuner og kommunegrupper. N:4993	117
Tabell 6.2	Varighet av bostedsløsheten i 2008, 2005 og 2003. .	119
Tabell 6.3	Varighet av bostedsløsheten blant menn og kvinner i 2008. N:5064.....	120
Tabell 6.4	Varighet av bostedsløsheten i 2008 etter alder. N: 5027	121
Tabell 6.5	Varighet av bostedsløsheten i 2008 etter fødeland. N: 5025	122
Tabell 6.6	Varighet av bostedsløsheten i 2008 etter omsorg for eller samvær med mindreårige barn. N: 1808.....	123
Tabell 7.1	Rusavhengighet blant bostedsløse i 2008 etter kommuner og kommunegrupper. N: 4993	128
Tabell 7.2	Avhengighet av rusmidler blant bostedsløse i 2008, 2005, 2003 og 1996.	128
Tabell 7.3	Type dominerende rusmidler blant bostedsløse i 2008 etter kommuner og kommunegrupper. N: 3276	130
Tabell 7.4	Rusavhengighet blant bostedsløse personer i 2008 etter kjønn. N: 5064	132
Tabell 7.5	Rusavhengighet blant bostedsløse i 2008 etter alder. N: 5027	132
Tabell 7.6	Type dominerende rusmiddel blant bostedsløse i 2008 etter alder. N: 3307.....	133
Tabell 7.7	Rusavhengighet blant bostedsløse i 2008 etter fødeland. N: 5025.....	134
Tabell 7.8	Rusavhengighet blant bostedsløse i 2008 etter oppholdsform. N: 5016.....	134
Tabell 7.9	Rusmiddelavhengighet blant bostedsløse i 2008 etter varighet av bostedsløsheten. N: 5101	135
Tabell 7.10	Rusavhengighet blant bostedsløse i 2008 etter omsorg for eller samværsrett med mindreårige barn. N: 1808.....	136
Tabell 7.11	Andel bostedsløse med og uten psykisk sykdom etter kommuner og kommunegrupper. N: 4993	137
Tabell 7.12	Forekomst av psykisk sykdom blant bostedsløse i 2008, 2005, 2003 og 1996.	138
Tabell 7.13	Andel bostedsløse med og uten psykisk sykdom i 2008 etter alder. N: 5027.....	139

Tabell 7.14	Andel bostedsløse med og uten psykisk sykdom i 2008 etter fødeland. N: 5025.....	140
Tabell 7.15	Andelen bostedsløse med og uten psykisk sykdom i 2008 etter oppholdssted. N: 5016	141
Tabell 7.16	Andel bostedsløse med og uten psykisk sykdom i 2008 etter varighet på bostedsløsheten. N: 5101 ...	142
Tabell 7.17	Bostedsløse personer med og uten fysisk funksjonshemming i 2008 etter kommuner og kommunegrupper. N: 4993	143
Tabell 7.18	Fordeling av avhengighet av rusmidler og psykisk sykdom blant bostedsløse i 2008. N: 4620	145
Tabell 7.19	Fordeling av avhengighet av rusmidler og psykisk sykdom blant bostedsløse menn i 2008. N: 3384.....	145
Tabell 7.20	Fordeling av avhengighet av rusmidler og psykisk sykdom blant bostedsløse kvinner i 2008. N: 1237	146
Tabell 8.1	Kastet ut av bolig siste 6 måneder etter årsaker til tap av bolig og flytting. Prosent	155
Tabell 8.2	Behov for oppfølging i bolig etter årsaker til tap av bolig og flytting. Prosent.....	157
Tabell 8.3	Utkastelse av bolig og tap av bolig etter alder. Prosent.....	159
Tabell 8.4	Utkastelse av bolig og tap av bolig etter kjønn. Prosent.....	160
Tabell 8.5	Utkastelse av bolig og tap av bolig etter fødeland. Prosent.....	161
Tabell 8.6	Bortfall av inntekt og høy gjeld etter alder. Prosent.....	165
Tabell 8.7	Bortfall av inntekt og høy gjeld etter kjønn. Prosent.....	166
Tabell 8.8	Bortfall av inntekt og gjeld etter fødeland. Prosent.....	166
Tabell 8.9	Utskrevet fra psykiatrisk institusjon, rusomsorg, annen institusjon og løslatt fra fengsel etter alder. Prosent.....	167
Tabell 8.10	Utskrevet fra psykiatrisk institusjon, rusomsorg, annen institusjon og løslatt fra fengsel etter kjønn. Prosent.....	168
Tabell 8.11	Utskrevet fra psykiatrisk institusjon, rusomsorg, annen institusjon og løslatt fra fengsel etter fødeland. Prosent	169

Tabell 8.12	Utskrevet fra institusjon og løslatt fra fengsel etter år. Prosent	170
Tabell 8.13	Problemsituasjoner etter kommunegruppe. Prosent.....	172
Tabell 8.14	Prediksjon for å ha blitt kastet ut av boligen versus ikke bli kastet ut siste de seks måneder. Logistisk regresjon 1. N:1474.....	175
Tabell 8.15	Prediksjon for å ha blitt kastet ut av boligen versus ikke bli kastet ut siste de seks måneder. Logistisk regresjon 2. N:1330.....	177

Figuroversikt

Figur 4.1	Aldersfordeling i befolkningen og blant bostedsløse.....	76
Figur 8.1	Andel bostedsløse i ulike problemsituasjoner. Prosent. N:5116.....	153

Sammendrag

Evelyn Dyb og Katja Johannessen

Bostedsløse i Norge 2008 – en kartlegging

NIBR-rapport: 2009:17

Rapporten presenterer og drøfter resultatene av den fjerde landsomfattende kartleggingen av bostedsløse personer i Norge. Kartleggingen ble gjennomført høsten 2008. Tilsvarende kartlegginger er gjennomført i 2005, 2003 og 1996. Oppdragsgiver for kartleggingen er Husbanken.

Definisjon av bostedsløshet

Følgende definisjon av bostedsløshet er benyttet i denne og de tre tidligere kartleggingene. En person er bostedsløs når han eller hun mangler egen eid eller leid bolig og er i en av følgende situasjoner:

- personen mangler tak over hodet kommende natt
- personen er henvist til akutt eller midlertidig overnatting
- personen er underkriminalomsorgen og skal løslates inne to måneder
- personer er i institusjon og skal skrives ut innen to måneder
- personen bor midlertidig hos venner, kjente eller slektninger.

Personer i framleid bolig og personer som bor varig hos pårørende og nære slektninger regnes ikke som bostedsløse. En utfyllende beskrivelse av definisjonen er gjengitt i kapittel 1.

Metode

Kapittel 2 gir en redegjørelse for metoden som er anvendt i kartleggingen, styrker og svakheter ved metoden og drøfter

svarprosenten. Undersøkelsen er en kartlegging av bostedsløse i kontakt med hjelpeapparatet og andre instanser og gjennomføres i to trinn. Trinn en omfatter en kartlegging av alle aktuell instanser som har eller antas å ha kontakt med eller kjennskap til bostedsløse personer. Disse er respondentene i kartleggingen. Trinn to er selve kartleggingen av bostedsløse og utføres ved at respondentene fyller ut et spørreskjema for hver bostedsløs person de kjenner til. Kartleggingen er en tverrsnittsundersøkelse og gjennomføres i uke 48 2008. Den gir et bilde av bostedsløsheten i Norge i uke 48 2008.

Respondentene – 1292 instanser – kan deles i et kommuneutvalg og et landsutvalg. Kommuneutvalget består av 100 kommuner og inkluderer alle kommuner med 40.000 innbyggere samt et representativt utvalg av kommuner med færre innbyggere. Landsutvalget omfatter avdelinger i helseforetakene, Kriminalomsorgen, krisesentre and noen andre typer instanser som ikke tilhører én kommune. Metoden gir dobbeltrapporteringer. Rundt 10 prosent av de bostedsløse personene er registrert to eller flere ganger. Disse identifiseres ved hjelp av initialer, fødselsdag og fødselsår, supplert med andre registrerte kjennetegn, og dubletten tas ut av datasettet.

Antall bostedsløse

Kapittel 3 presenterer tallene over bostedsløse for hele landet og for alle kommuner med 10.000 innbyggere og over. Tabellen under gir en oversikt over antall bostedsløse og andel bostedsløse pr. 1000 innbyggere i hele landet og fire kommunegrupper for alle fire kartleggingene.

Antall bostedsløse og pr. 1000 innbyggere for hele landet og kommunegruppe etter år

År	Hele landet		4 storbyer		>40.000		10.000-39.999		<9.999	
	Antall	Pr. 1000	Antall	Pr. 1000	Antall	Pr. 1000	Antall	Pr. 1000	Antall	Pr. 1000
2008	6.091	1,27	2.632	2,36	1.164	1,35	1.724	1,07	570	0,48
2005	5.496	1,19	2.419	2,42	973	1,17	1.610	1,06	395	0,32
2003	5.200	1,14	2.604	2,56	1.101	1,35	1.193	0,78	336	0,27
1996	6.200	1,50	3.843	4,01		1,53		0,63		0,36

Vi skal kort kommentere tallene for 2008 og endringer fra 2005. Antall bostedsløse i uke 48 2008 er 6.091 for hele landet, tilsvarende 1,27 bostedsløse personer pr. 1000 innbyggere. Dette er en økning på 10 prosent fra den forrige kartleggingen i 2005. Men fordi folketallet i landet har økt, er den relative økningen på 7 prosent. De fire største byene har til sammen 2.632 bostedsløse. Antall bostedsløse i Oslo er 1.526 (2,65 pr. 1000 innb.), Bergen 669 (2,66 pr. 1000 innb.), Trondheim 223 (1,23 pr. 1000 innb.) og Stavanger 215 (1,77 pr. 1000 innb.).

I kommuner med 40.000 innbyggere og over er det samlede tallet 1.164 bostedsløse (1,35 pr. 1000 innb.). I kommuner med 10.000-39.999 er det totale tallet 1.724 (1,07 pr. 1000 innb.). Den minste kommunegruppa – kommuner med 9.999 innbyggere og færre – har totalt 570 bostedsløse personer (0,48 pr. 1000 innb.). Samlet har storbyene en nedgang i tallet på bostedsløse fra 2005, mens de andre kommunegruppene har en økning. En oversikt over endringer mellom de fire kartleggingene for hver enkelt kommune er gjengitt i vedlegg 1.

Tallet på bostedsløse framkommer med vekting i to ulike prosesser. I likhet med andre spørreskjemaundersøkelser, har vi også i denne et frafall av respondenter. Det særegne med denne undersøkelsen er at den er den eneste kilden til kunnskap om antall bostedsløse personer. Derfor vektes dataene for frafall av respondenter. Vektingen er basert på en forutsetning om at de respondentene som ikke har svart har kontakt med/kjenner til halvparten så mange bostedsløse, som respondenter som har svart. Vi vet at en del respondenter kjenner til omtrent like mange som de som har svart. Det beregnede tallet er derfor et minimumstall. Den andre formen for vekting veier opp for utvalget av kommuner med færre enn 40.000 innbyggere. Prosedyrene er beskrevet i kapittel 3.

Demografisk profil

Kapittel 4 beskriver kjønns- og aldersfordeling, fødeland, inntektskilder og familiesituasjon blant bostedsløse. 73 prosent er menn og 27 prosent er kvinner. Andelen kvinner har økt litt siden 2005. Aldersprofilen for bostedsløse er den omvendte av aldersprofilen for befolkningen generelt. Gjennomsnittsalderen er 35 år. En fjerdedel er under 25 år og seks prosent er 55 år og over. Andelen unge under 25 år har vært økende siden 1996.

Bostedsløse under 25 år er overrepresentert i de mindre kommunene. Nesten halvparten av alle har vært bostedsløse lenge: 20 prosent har gått ut og inn av bostedsløshet over flere år og 25 prosent har vært bostedsløse mer enn et halvt år.

Det store flertallet av bostedsløse (81 prosent) er født i Norge. Den nest største gruppa er personer født i Afrika (7 prosent) fulgt av Asia (5 prosent). Personer fra øvrige Norden, Europa og Nord-Amerika utgjør til sammen fire prosent og en prosent er fra Sør- og Mellom-Amerika. Oslo skiller seg klart fra de andre kommunene med en tredel født utenfor Norge. Hele 18 prosent av de bostedsløse i Oslo er født i Afrika. Andelen født i utlandet i de andre kommunene er mellom 18 og fire prosent. Andelen bostedsløse født utenfor Norge er den samme som i 2005.

52 prosent har utdanning til og med videre skole inkludert fagbrev og fire prosent har mer enn videregående skole. Utdanningsnivået blant bostedsløse er langt lavere enn for befolkningen generelt. Det er en liten, men systematisk økning gjennom alle fire kartleggingene. Spørsmålet om utdanningsnivå er forholdsvis dårlig besvart. 44 prosent har svart ”vet ikke” eller ikke svart på spørsmålet.

40 prosent har sosialbidrag som viktigste inntektskilde. Dette er den viktigste inntektskilden blant bostedsløse. Noen færre, til sammen 37 prosent har en form for trygdeytelse: Av disse har 23 prosent uføre- eller alderspensjon og 14 prosent har attføring eller rehabiliteringspenger. Åtte prosent har arbeidsinntekt, dagpenger ved arbeidsløshet eller sykepenger, det vil si inntektskilder som er knyttet til arbeidslivet. Der er en klar og systematisk reduksjon i andelen med sosialbidrag gjennom de fire kartleggingene og en økning i andelen med trygdeytelser. Denne endringen må sees i sammenheng med innsatsene for å redusere og hindre bostedsløshet. Boligetablering har for mange medført at de har søkt om, og fått innvilget, trygdeytelser.

De fleste bostedsløse – 88 prosent – er enslige. Tallet inkluderer personer som er skilt/har oppløst samboerskap. Andelen enslige gikk litt opp fra 1996 til 2003 og har etter dette vært nøyaktig den samme. Vel en fjerdedel av alle bostedsløse har barn under 18 år. 16 prosent av bostedsløse som har barn har daglig eller delt omsorg for barna. Det er langt større andel bostedsløse kvinner enn menn som har omsorg for barn. 32 prosent av alle med barn

har samværsrett. 378 barn er bostedsløse sammen med foreldrene sine. Dette er ikke, som tallet for bostedsløse, vektet. Det betyr at antall barn som er bostedsløse sammen med foreldrene må antas å være høyere.

Oppholdssteder

Registrering av oppholdssteder blant bostedsløse tar utgangspunkt i selve definisjonen av bostedsløshet. Definisjonen omfatter langt flere enn de som sover ute og som tilsvarende det tradisjonelle bildet av "den bostedsløse". Den største gruppa – 37 prosent – bor midlertidig hos venner, kjente og slekt. Det er vanligere å bo hos venner, kjente og slekt i de mindre kommunene enn i de store. En av fire (23 prosent) er i midlertidig boalternativ; døgnovernatting, hospits, pensjonat, campinghytte o.l. 17 prosent befinner seg i institusjon og skal skrives ut innen to måneder. Åtte prosent er under kriminalomsorgen og skal løslates innen to måneder. Fem prosent bor ute eller i natthjem, varmestue og lignende tilbud der hele eller deler av dagen må tilbringes ute. Tre prosent er i krisesenter. Det må poengteres at ikke alle i krisesenter regnes som bostedsløse. Det gjelder bare de som ellers omfattes av definisjonen av bostedsløshet.

Undersøkelsen viser at det er systematiske forskjeller i oppholdssteder mellom yngre og eldre bostedsløse. Over halvparten under 25 år bor hos venner, kjente, slekt, mens bare 15 prosent av de eldste fra 65 år og over bor hos andre. Få av de yngste bor i midlertidig botilbud. Andelen i midlertidig botilbud øker med alder og rundt 40 prosent fra 55 år og over bor i midlertidig tilbud. Forskjellen er enda mer markant for opphold i akuttovernatting (varmestue, natthjem osv.). Andelen i akuttovernatting tredobles blant de eldre (55 år og over) sammenlignet med personer under 35 år. 12 prosent har vært i situasjonen de er på registreringstidspunktet i inntil tre uker, 42 prosent i tre uker til seks måneder og 41 prosent i mer enn seks måneder.

Andel bostedsløse i institusjon og under kriminalomsorgen er den samme som i 2005. Andelen som bor midlertidig hos venner, kjente eller slekt har gått ned og andelen i døgnovernatting har gått opp fra 2005. Vi ser ingen systematiske forskjeller eller tendenser i oppholdssteder når vi sammenligner alle fire kartleggingene.

Vi har sett spesielt på oppholdssteder for bostedsløse med barn og her skal vi fokusere på personer med omsorg for barn. Den vanligste oppholdsformen også for disse er midlertidig hos venner, kjente, slekt. En stor gruppe (30 prosent) med daglig omsorg oppholder seg i krisesenter. En av fire med delt omsorg befinner seg under kriminalomsorgen. Henholdsvis 14 og syv prosent med daglig omsorg og delt omsorg bor i midlertidig boalternativ. Ingen med omsorg for barn bor ute eller i akutttilbud. Oppholdssteder og lengde i situasjonen er mer inngående beskrevet og drøftet i kapittel 5.

Varighet av bostedsløsheten

Kapittel 6 omhandler varighet av bostedsløsheten ut over den aktuelle situasjonen personen er i på tidspunktet for kartlegginga. Majoriteten har vært bostedsløse lenge. Nesten en av fire har vært bostedsløs mer enn et halvår og en av tre har bostedsløshet som et tilbakevendende problem over flere år. En av fire opplever bostedsløshet som et nytt akutt problem. Vi finner en utvetydig forskjell mellom kommunene. Langt flere i de store kommunene har vært tilbakevendende bostedsløse i flere år sammenlignet med de små kommunene, og andelen med bostedsløshet som et nytt akutt problem er markant høyere i de små kommunene enn i de store.

Spørsmålet om varighet av situasjonen i bostedsløshet ble tatt inn i spørreskjemaet i 2003. Vi finner en reduksjon i andelen som har vært bostedsløse over flere år fra 2003 til 2008 og en økning i andelen som opplever bostedsløshet som et nytt akutt problem. Mellomkategorien, personer som har vært bostedsløse mer enn et halvt år, er i hovedsak uendret.

En større andel kvinner enn menn er akutt bostedsløse (20 versus 31 prosent) og menn er oftere langvarig bostedsløse. Ikke uventet finner vi en tydelig alderforskjell; yngre er oftere akutt bostedsløse og sjeldnere langvarig bostedsløse enn eldre. Men enn en av fem under 25 år har hatt bostedsløshet som et tilbakevendende problem over flere år. Langvarig bostedsløshet – over flere år – er vanligere blant personer født i Norge enn i andre land.

Siste del av kapittel 6 ser på lengden av bostedsløsheten for personer med mindreårige barn. Blant personer med daglig omsorg og delt omsorg for barn er over halvparten akutt bostedsløse.

Henholdsvis 13 og 14 prosent av bostedsløse med daglig omsorg for barn har vært bostedsløse i mer enn seks måneder og tilbakevendende over flere år. Blant personer med delt omsorg er tallene 20 prosent (mer enn seks måneder) og 12 prosent (over flere år). Ellers er det verdt å merke seg at en av tre med samværsrett har vært bostedsløs over flere år.

Rusmidler og helse

Majoriteten av bostedsløse (59 prosent) er avhengig av rusmidler. Endringene i andel med rusavhengighet gjennom de fire kartleggingene er små. 20 prosent er ikke avhengig av rusmidler. For de resterende 20 prosentene er spørsmålet om rusvangighet ubesvart eller besvart med ”vet ikke”. De dominerende rusmidlene er narkotika inkludert piller, men en ikke ubetydelig andel bruker både alkohol og narkotika.

Avhengighet av rusmidler forekommer langt oftere blant bostedsløse menn enn blant bostedsløse kvinner. Avhengighet av rusmidler faller sammen med lengde på bostedsløsheten: Fire av fem langvarig bostedsløse (over flere år) er rusavhengige mot to av fem blant akutt bostedsløse. Yngre bostedsløse er sjeldnere avhengig av rusmidler enn eldre. Bruken av type rusmiddel er også aldersavhengig: Tre av fire i gruppa 65 år og eldre er avhengig av alkohol, teknisk sprit og/eller løsemidler, mens narkotika er det dominerende rusmidlet i alle andre aldersgrupper. Avhengighet av rusmidler forekommer først og fremst blant personer født i Norge og er minst utbredt blant bostedsløse født i Asia.

En av tre har en kjent eller synlig psykisk lidelse. Psykiske lidelser forekommer oftest hos langvarig bostedsløse. 40 prosent som har bostedsløshet som et tilbakevendende problem over flere år er registrert med en psykisk sykdom og 29 prosent av gruppen akutt bostedsløse har psykisk sykdom. En fjerdedel har både en psykisk sykdom og er avhengig av rusmidler.

Ti prosent er registrert med en fysisk sykdom eller funksjonshemming. Dette tallet antar vi er altfor lavt. Både rusavhengighet og bostedsløshet skaper til dels alvorlige helseproblemer. Man kan stille spørsmål om bostedsløse har et underforbruk av helsetjenester og i så fall vil helseplager ikke i tilstrekkelig grad bli fanget opp av helsevesenet og av

hjelpeapparatet ellers. Rus og helse rapporteres og drøftes i kapittel 7.

Problemsituasjoner

Denne kartleggingen tok med ni nye spørsmål som beskriver ulike problemsituasjoner en antar kan være knyttet til bostedsløshet. Andel bostedsløse som er berørt av de ulike problemene og situasjonene er illustrert i figur 8.1, og sammenhenger mellom ulike situasjoner og problemer drøftes utfyllende i kapittel 8. Noen funn bør imidlertid poengteres: Den viktigste årsaken til tap av boligen er samlivsbrudd eller konflikt i familien. 18 prosent, over 900 personer, har tapt boligen på grunn av samlivsbrudd eller familiekonflikter. Tap av boligen på grunn av samlivsbrudd og familiekonflikt rammer først og fremst yngre personer. Også de aller yngste, 18 år og yngre, har opplevd tap av bolig på grunn av samlivsbrudd/familiekonflikt.

En av fire er kastet ut av boligen i løpet av de siste seks månedene. Åtte prosent har tapt boligen på grunn av ubetalt husleie/boliglån. Vi har sett på overlapp mellom de som er kastet ut og de som av ulike årsaker har hatt tap av boligen. To av fire som har tapt boligen på grunn av ubetalt husleie/boliglån er kastet ut av boligen. Utkastelse er også knyttet til, eller overlapper, andre situasjoner, som tap av bolig på grunn skade/uro/konflikt, flytting på grunn av trakassering/diskriminering og kan ikke bo i boligen/mistet boligen på grunn av vold. Det er en utbredt oppfatning at de aller fleste utkastelser begrunnes med at leietakeren har oppsamlede husleierestanser. Resultatene fra kartleggingen bidrar til å nyansere denne oppfatningen.

Vi vil videre poengtere at bostedsløse med omsorg for barn er blitt kastet ut og/eller har av ulike årsaker opplever tap av bolig. Det vil si at også barn rammes av utkastelse og tap av bolig eventuelt ufrivillige flyttinger.

Et annet poeng som må framheves er gjeldsproblematikk. 15 prosent har høy gjeld/er gjeldsoffer. Det kan diskuteres om 15 prosent utgjør en stor gruppe. Vi vet ikke om gjelden er årsak til at personene er bostedsløse, men høy gjeld skaper problemer for reetablering i bolig. Det er også sannsynlig at respondentene har begrenset oversikt over gjeldsproblemer blant bostedsløse. Særlig ”svart” eller uoffisiell gjeld må antas å være et skjult problem.

Oppsummering

Kartleggingen av bostedsløse gir et omfattende og rikt materiale. Analysene her er ikke uttømmende, men likevel inneholder denne rapporten en stor mengde tall og informasjon. Kapittel ni gir en kort oppsummering av de mest sentrale funnene fra undersøkelsen og setter disse inn et noe bredere perspektiv.

Summary

Evelyn Dyb and Katja Johannessen

Homeless in Norway 2008 – A Survey

NIBR Report 2009:17

The report sets out and discusses the findings of the fourth nationwide survey of homelessness in Norway. The survey was conducted autumn 2008. Similar surveys were carried out in 2005, 2003 and 1996. The Norwegian State Housing Bank commissioned the surveys.

Defining homelessness

The definition used for this and the three earlier surveys is as follows:

A person is homeless when s/he lacks a place to live, either rented or owned, and finds themselves in one of the three following situations:

- Has no place to stay for the night
- Is referred to emergency or temporary shelter accommodation
- Is a ward of the correctional and probation service and due to be released in two months at the latest
- Is a resident of an institution and due to be discharged in two months at the latest
- Lives with friends, acquaintances or family on a temporary basis

Persons living in sublet accommodation or residing permanently with family and close relations are not covered by the definition. See chapter 1 for a detailed review of the definition.

Method

Chapter 2 details the survey's method and discusses its advantages and drawbacks. The chapter also discusses the response rate. The study is a survey of homeless persons in contact with the health and welfare authorities and other relevant organisations/agencies known or assumed to be in contact with or have information on homeless persons. These make up the survey's respondents. The second stage is the actual survey of homeless persons.

Respondents were asked to complete a questionnaire on every homeless person known to them. The survey is a cross-sectional study and was conducted in the last week of November 2008. It paints a picture of homelessness in Norway in that week.

We can divide the respondents – 1,292 official bodies – into a municipal and a national sample. The municipal sample comprises one hundred municipalities and includes all municipalities with a population of at least 40,000 and a representative selection of municipalities with fewer residents. The nationwide sample comprises departments of health enterprises, probation authorities, crisis centres and certain multi-municipal authorities. The method generates duplicate reports. About 10 per cent of homeless persons are registered twice or more. After identifying duplicates by their initials, day and year of birth, and other records they were removed from the data set.

Number of homeless persons

Chapter 3 presents the figures on homeless persons for the country as a whole and for all municipalities with a population of 10,000 residents or more. The table below shows the number of homeless individuals and rate per 1,000 population nationally and in four municipal categories for all four surveys.

Number of homeless individuals and rate per 1,000 pop. nationally and by municipal category and year

Year	Nationwide		4 major cities		>40,000		10,000–39,999		<9,999	
	No.	Per 1,000 pop.	No.	Per 1,000 pop.	No.	Per 1,000 pop.	No.	Per 1,000 pop.	No.	Per 1,000 pop.
2008	6,091	1.27	2,632	2.36	1,164	1.35	1,724	1.07	570	0.48
2005	5,496	1.19	2,419	2.42	973	1.17	1,610	1.06	395	0.32
2003	5,200	1.14	2,604	2.56	1,101	1.35	1,193	0.78	336	0.27
1996	6,200	1.50	3,843	4.01		1.53		0.63		0.36

Summarising the 2008 figures and comparing with figures from 2005, we see that the number of homeless persons in Norway as a whole in the last week of November 2008 was 6,091, or 1.27 homeless individuals per 1,000 population. This is 10 per cent higher than the last survey in 2005. However because the population has increased in the period, the actual increase is 7 percent. The four largest cities have a total of 2,632 homeless persons. Oslo has 1,526 (2.65 per 1000 pop.), Bergen 669 (2.66 per 1000 pop.), Trondheim 223 (1.23 per 1000 pop.) and Stavanger 215 (1.77 per 1000 pop.).

We obtained the number of homeless persons by two processes of weighting. As with the earlier surveys, some of our respondents opted out. One special feature of this survey is first its aim to calculate the actual number of homeless people. It is the only source of information on the number of homeless persons in Norway. The data are therefore weighted to account for non-respondents. The assumption behind the weighting says that the number of homeless persons known to or in contact with non-respondents was half that of the respondents. We know that some of the non-respondents know of or about more or less as many homeless people as the officials who did complete the questionnaire. The estimate is therefore a minimum. The other form of weighting compensates for the sample of municipalities with populations below 40,000. The procedures are detailed in chapter 3.

In municipalities with >40,000 residents, the overall figure is 1,164 homeless individuals (1.35 per 1000 pop.). In municipalities with populations in the 10,000–39,999 range, the overall figure comes

out as 1,724 (1.07 per 1000 pop.). The group containing the smallest municipalities – with populations <9,999 – had a total of 570 homeless individuals (0.48 per 1000 pop.). Taken together, the major cities saw a decline in the number of homeless people after 2005, while the next group of municipalities saw numbers rise. Figures for every municipality from each of the four surveys are set out in appendix 1.

Demographic profile

Chapter 4 gives an account of age and sex ratios, country of birth, sources of income and family status of homeless individuals. 73 per cent are male, 27 per cent female. The female percentage is slightly higher than the 2005 figure. The age profile is the opposite of the age profile of the population as a whole. Average age is 35; one in four is under 25, and 6 per cent 55 or older. The percentage of young homeless people – under 25 – has been growing since 1996. This group is over-represented in the smaller municipalities. About half of all homeless individuals have been homeless for a long time: 20 per cent intermittently homeless for a period of several years; 25 per cent homeless for more than six months.

The great majority of the homeless (81 per cent) was born in Norway. The next largest group is people of African origin (7 per cent), followed by Asia (5 per cent). Persons stemming from other Nordic countries, from Europe and North-America account for 4 per cent, and 1 per cent comes from South and Central America. The percentage of foreign-born homeless people in Oslo is markedly higher than in the other municipalities: as much as 18 per cent of Oslo's homeless population were born in Africa. The percentage of foreign-born homeless individuals in the other municipalities varies between 4 and 18 per cent. The percentage of foreign-born homeless individuals is the same as in 2005.

The educational achievements of 52 per cent include upper secondary school with a trade proficiency certificate. The level of education of 4 per cent extends beyond upper secondary school. The educational status of homeless people is much lower than the average Norwegian. There is a small but systematic increase from the first survey and continuing through to this one. The question on education level received a relatively poor response: 44 per cent ticked “don't know” or left the question unanswered.

Social benefits are the main source of income of 40 per cent, and the main source of income overall among the homeless population. A slightly lower percentage, 37, receives a pension of some kind. Of these, 23 per cent receive a disability or old age pension and 14 per cent some form of rehabilitation benefit. 8 per cent earn a wage, are on unemployment benefit or draw a sickness allowance. All three forms of income are work related. There is a clear and systematic decline in the percentage of homeless people on social assistance over the four surveys and a rise in the percentage of pension recipients. One should approach this difference in light of efforts to reduce and prevent homelessness. Having a place to live means for many an opportunity to apply for – and be obtain – a pension.

Most homeless individuals – 88 per cent – are single. This figure includes divorcees and former cohabitantes. The percentage of single individuals rose slightly from 1996 to 2003, but has stayed at exactly the same level ever since. More than a quarter of all homeless people have children under 18. 16 per cent of these parents have full or shared custody of their children. There are significantly more homeless mothers than homeless fathers who care for children on a daily basis. 32 per cent of all parents have access rights. 378 children are homeless, together with their parents. This figure is not weighted, unlike the homelessness figure. In other words, the number of homeless children in the custody of homeless parents is almost certainly higher.

Location

The definition of homelessness is the starting point for finding out where homeless people stay. The definition extends much further than those individuals who sleep rough, the commonplace notion of the homeless person. The largest group – 37 per cent – lives temporarily with friends, acquaintances and relatives. Homeless people are more likely to live with friends, acquaintances and relatives in small municipalities. One in every four (23 per cent) lives in temporary accommodation, i.e., overnight shelter, hostels, bed-and-breakfasts, campground cabins, etc. 17 per cent are institutionalised but due to be discharged within a two-month timeframe. 5 per cent live rough or use various emergency facilities with severely limited opening hours. 3 per cent are accommodated at crisis centres. It should be made clear: not all crisis centre

residents count as homeless, only those that satisfy the definition's criteria.

The study found a systematic variation in the type of shelter used by young and old homeless individuals. Over half of the under 25s live with friends, acquaintances or family, but only 15 per cent of the oldest individuals, aged 65 and over. A minority of the youngest age group lives in temporary accommodation. The proportion living in temporary accommodation co-varies with increasing age, and around 40 per cent of those aged 55 and over have such provisional arrangements. The age gap grows even wider on the use of emergency shelters. The proportion of older homeless individuals (55 and older) that spend the night in emergency accommodation is three times as high as younger individuals (under 35). 12 per cent had been in the same situation for up to three weeks before the data were recorded; 42 per cent between three weeks and six months; and 41 per cent in excess of six months.

The number of homeless individuals living in institutions or as wards of the probation service is the same as it was in 2005. The proportion staying with friends, acquaintances or family fell while the percentage using emergency shelters rose relative to 2005 figures. We found no systematic differences or tendencies relative to type of accommodation after comparing data from all four surveys.

We were particularly interested to see where homeless parents stayed, and we concentrate here on parents with children to look after. This group is also more likely than others to be living with friends, acquaintances and family for the time being. A large percentage of this group (30 per cent) are housed in crisis centres. One in every four with shared custody is a ward of the probation service. 14 per cent with full custody and 7 per cent with share custody use temporary accommodation. No parent with responsibility for children lives rough or uses emergency shelters. The place and duration of the stay are described and discussed in more detail in chapter 5.

Homeless for how long?

Chapter 6 explores the duration of homelessness beyond the current situation in which the person found themselves at the

point of the survey. Homelessness for the majority has been a relatively persistent state. Nearly one in four had been homeless for more than six months, and one in three intermittently over a period of several years. One in four experience homelessness as one more acute problem. We find unmistakable differences between municipalities. Homelessness in the major municipalities is much more likely to last for years, and the percentage for whom homelessness is the next acute problem is significantly higher as well.

The duration question was not posed until the 2003 survey. We found that the percentage of those affected by homelessness over several years fell between 2003 and 2008, while the number of those experiencing homelessness as a fresh acute problem rose in the same period. The intermediate category, homeless for more than six months, is basically unchanged.

Females are more likely than males to face acute homelessness (20 per cent and 31 per cent respectively), but males are more likely to fall into the long-term homeless category. Not unexpectedly, we find clear age differences. Acute homelessness is much more likely to affect members of the younger age group, but they are less likely to remain homeless over several years than the older age group. More than one in five of those under 25 were intermittently homeless for a period of several years. Long-lasting homelessness – several years – is more common among people born in Norway.

The final section of chapter 6 looks at the duration of homelessness of people with full or shared custody of children. More than half of this group fall into the category of acute homelessness. 13 per cent of homeless parents with children to care for on a daily basis had been homeless for more than six months and 14 per cent had faced homelessness intermittently for several years. Of parents with shared custody, the figures are 20 per cent (more than six months) and 12 per cent (intermittently over several years). We might also mention that one in three with access rights had been homeless for several years.

Substance abuse and health

Most homeless people (59 per cent) are addicted to drugs or alcohol. The changes in percentages over the years are slight. 20 per cent have no such addiction. With regard to the remaining 20

per cent, respondents have left the addiction question unanswered or indicated 'don't know'. Most of the addicted individuals use drugs including pills, but a not insignificant minority use both alcohol and drugs.

The prevalence of substance dependency is much higher among homeless males, and dependency tends to co-vary with duration of homelessness: four in five long-term (several years) homeless people are addicted to drugs/alcohol compared with two in five cases of acute homelessness. The younger age group is less likely to suffer dependency, and the type of substance used is also age-dependent. Three in four of the age-group 65 and over are addicted to alcohol, ethanol and/or solvents, while drugs prevail in all other age groups. Substance addiction occurs primarily among homeless persons born in Norway, and least among homeless persons born in Asia.

One in three has a recognised or visible mental illness. Mental illness is more likely among the long-term homeless. 40 per cent of the intermittent homeless over several years are registered with a mental illness, and 29 per cent of the acute homeless group likewise. A quarter have a mental illness and are dependent on drugs/alcohol.

10 per cent are registered with a somatic condition or disability. We believe this figure is far too conservative. Both addiction and homelessness are significant causes of sometimes serious health problems. One could ask whether the homeless use the health services less than they could and should, and whether their health problems go unnoticed by the health and welfare authorities etc. Substance abuse and health are discussed in chapter 7.

Problematic situations

The survey included nine fresh questions about various problems likely to face the homeless. Percentages affected by these problems and situations are shown in figure 8.1, and the relations between them are discussed in detail in chapter 8. Some of the findings deserve special mention, however. The most important reason people become homeless is because of a broken relationship or family conflict. 18 per cent, more than 900 people, lost their home for this reason, and it is more likely to affect the younger age group. Also the youngest age group, 18 and younger, have lost a

roof over their head due to foundering relationships and family disputes.

One in four had been evicted in the six months leading up to the survey. 8 per cent had lost their home after defaulting on rent or mortgage payments. There was a degree of overlapping between defaulters and people who had been evicted. Two in four who had lost their home through defaulting had also been evicted. Eviction is also associated, or is coincidental with other situations, such as homelessness due to injury/disturbance/conflict, moving out because of bullying/discrimination, or because domestic violence forces a person to leave or causes them to be evicted. The principal cause of eviction is generally assumed to be rent arrears. The results of this study should help to nuance this assumption.

We would also like to make the point that homeless individuals with responsibility for offspring have also been evicted or for various reasons have lost their home. In other words, children suffer from evictions and loss of home, or from non-voluntary moves.

A further point needs stressing and concerns problems caused by debt. 15 per cent owe considerable sums and/or are victims of debt (*gjeldsoffer*). Whether 15 per cent comprises a large group or not is an open question. We don't know whether debt caused the people to lose their homes, but high levels of debt make it more difficult to acquire a new permanent place to live. And in all likelihood, the respondents probably had limited information on the debt status of the homeless. We would assume that unsecured or unofficial loans are a hidden problem.

Summary

The survey of homeless people has generated a wealth of detailed information. While the present analysis is far from exhaustive, the report still contains very many figures and information. Chapter 9 reviews the study in brief, recalls the main findings and puts them into a slightly wider context.

1 Innledning

Denne rapporten presenterer analysene av den fjerde landsomfattende kartleggingen av bostedsløse i Norge. NIBR fikk oppdraget med å kartlegge bostedsløse etter en anbudskonkurranse våren 2007. Oppdragsgiver for kartleggingen har vært Husbanken. Kartleggingen skulle gjennomføres høsten 2007, men ble utsatt til høsten 2008. Kapittel 2 gir en nærmere redegjørelse for årsakene til utsettelsen. Kartleggingen er gjennomført slik at den gir tall og resultater som kan sammenlignes med tre tidligere tilsvarende kartlegginger. Disse ble gjennomført i 1996, 2003 og 2005 (Ulfrstad 1997; Hansen mfl. 2004; Hansen mfl. 2006).

Innledningskapitlet drøfter ulike perspektiver på bostedsløshet og redegjør for definisjonen av bostedsløshet som er benyttet i kartleggingen. I denne kartleggingen er det lagt til noen nye spørsmål som bidrar til økt innsikt og kunnskap om bostedsløshet. Spørsmålene, slik de er stilt i spørreskjemaet er ikke knyttet til årsaker til eller forklaringen på at personene som registreres er bostedsløse. Det er likevel relevant å skissere ulike forståelser av årsaker til bostedsløshet innledningsvis.

1.1 Definisjon av bostedsløshet

I likhet med andre sosiale fenomener blir bostedsløshet definert og forstått på ulike måter. Definisjonen man velger vil i stor grad bestemme omfanget av bostedsløsheten; hvem man regner som bostedsløs, og hvilke karakteristika populasjonen av bostedsløse i et samfunn vil ha. Definisjonen som er anvendt i de norske kartleggingene var allerede benyttet i en kartlegging i Sverige tidlig på 1990-tallet. Med støtte i Ingrid Sahlins (1992) refleksjoner rundt begrepene hjemløs og bostedsløs, drøfter Ulfrstad (1997) ulike definisjoner av bostedsløshet i forbindelse med den første norske

kartleggingen. Her drøftes behovet for å ha et tydelig og avgrenset begrep som kan operasjonaliseres og anvendes i et spørreskjema. Definisjonen tar utgangspunkt i at bostedsløshet er en posisjon på eller utenfor boligmarkedet. Det første leddet i definisjonen er at en person regnes som bostedsløs dersom *han eller hun ikke disponerer egen eid eller leid bolig*. Definisjonen er videre avgrenset og konkretisert til fem ulike situasjoner:

- Personen mangler tak over hodet kommende natt. Herunder regnes personer som sover ute, i skur og/eller lignende løsninger som gir en form for ly.
- Personen er henvist til akutt eller midlertidig boalternativ, som for eksempel natthjem, varmestue, hospits/ døgnovernattingssted, krisesenter, pensjonat eller campingvogn/hytte på campingplass.
- Person under Kriminalomsorgen, som skal løslates innen 2 måneder og som ikke har egen eid eller leid bolig. Herunder regnes personer i fengsel og personer i overgangsboliger eller som soner under Friomsorgen.
- Person i institusjon, som utskrives innen 2 måneder og som ikke har egen eid eller leid bolig. Herunder regnes alle typer institusjoner, inkludert personer i barnevernsinstitusjon som utskrives fra/går ut av barnevernets omsorg innen 2 måneder.
- Personen bor midlertidig hos venner, kjente eller slektninger.

I definisjonen trekkes en grense mot personer som bor i framleid bolig og personer som bor varig hos pårørende eller nær slektning. Disse skal ikke registreres som bostedsløse.

I metoden for kartlegging av bostedsløse ligger en forutsetning som også innebærer en avgrensning. Bostedsløse registreres gjennom hjelpeapparatet og andre instanser som har kontakt med bostedsløse personer. Personer som ikke oppsøker sosialkontoret eller en annen instans for å få hjelp med et boligproblem blir heller ikke registrert. Dermed avgrenses definisjonen mot for eksempel å omfatte ungdom som kommer til et nytt sted for å studere eller søke jobb, og bor på sofaen hos venner inntil hun har kommet i orden, og andre personer i som bor i midlertidige løsninger i en overgangsfase, men uten å ha behov for hjelp fra det offentlige for å komme ut av situasjonen.

En slik avgrensning er både nødvendig og riktig. På den andre siden bidrar denne avgrensningen til å knytte begrepet bostedsløshet til andre problemer, som rusmisbruk, psykiske lidelser, langtids arbeidsløshet og sosial marginalisering også på andre områder (Thörn 2004, Järvinen & Mik-Meyer 2004). En rekke undersøkelser av bostedsløshet, blant annet de som er gjennomført her i landet, viser at populasjonen som til enhver tid utgjør bostedsløse personer er en sammensatt gruppe. Den ”gamle uteliggeren” er bare en del av bildet, men i følge Swärd (2000) er dette bildet av uteliggeren som synonym med bostedsløs høyst levende inn i 2000-tallet, og det er stadig behov for å tilbakevise denne ideen.

I kartleggingen (både denne og tidligere) har vi sett at noen respondenter setter likhetstegn ved uteligger og bostedsløs. Enkelte mener også at definisjonen er for vidtfavnende. Det er særlig punktet om at personer som skal skrives ut fra institusjon og løslates fra fengsel *innen to måneder* noen respondenter mener er urimelig omfattende. Begrunnelsen er at en del som er i denne situasjonen vil skaffe seg en bolig eller få hjelp til skaffe seg en bolig innen to måneder. Denne tidssonen foran løslatelse eller utskriving er med både i den danske og svenske definisjonen og er også utvidet til tre måneder. Dersom man antar at personer som er i en av disse situasjonene fordeler seg jevnt i tidssonen to måneder og kortere, vil det være et fåtall som faktisk har to måneder igjen til utskriving eller løslatelse.

Noen mener at definisjonen er for streng på enkelte punkter. Det gjelder særlig avgrensningen til personer som bor varig hos pårørende eller nær slektning. En problemstilling som kommer opp er eldre menn med et rusmisbruk, som bor hos gamle foreldre eller hos mor. Solheim (2000) fant at dette var en sentral problemstilling da hun for ti år siden studerte bostedsløshet i mindre kommuner. Problemstillingen kom også opp i forbindelse med evalueringen av den nasjonale strategien mot bostedsløshet og da også knyttet opp mot mindre kommuner (Dyb mfl. 2008). Personer i hjelpeapparatet ser at dette kan være et stort problem, men det er et problem som er vanskelig å ta tak i.

1.2 Kartlegging av bostedsløse internasjonalt

Behovet for å kartlegge og følge med på endringer i populasjonen av bostedsløse personer har fått økt oppmerksomhet i en rekke europeiske land. Kunnskap både om antall bostedsløse og om hvilke typer av problemer som kjennetegner bostedsløse personer anses som viktig for å kunne fatte politiske beslutninger om tiltak og for utformingen av ulike tiltak. Begrepene bostedsløs og hjemløs brukes overlappende, og dekker i dag en rekke svært forskjellige situasjoner og beskrivelser. Flertallet av medlemslandene i EU har ingen nasjonale kartlegginger av bostedsløshet. Noen land har ingen pålitelige tall i det hele tatt. Finland, Norge og Sverige har i europeiske målestokk svært solide data, selv om kartleggingene ikke dekker alle situasjonene som fanges av begrepet bostedsløshet (hjemløshet) på europeisk nivå.

Bortsett fra de nordiske landene, som har *forholdsvis* gode komparative data, er sammenligning av data om bostedsløshet mellom ulike land svært vanskelig. FEANTSAs (Federation of European Organisations Working with the Homeless) forskergruppe, European Observatory on Homelessness, har de siste årene bygget opp en modell for å kunne gi et bredt bilde av bostedsløshet i EU-landene. Modellen, European Typologies of Homelessness and housing exclusion (ETHOS) tar utgangspunkt i ulike situasjoner knyttet til bolig og foretar en rangering av marginale boformer og ulike grader av eksklusjon fra boligsektoren. Rangeringen er delt inn i fire hovedkategorier: ”uten tak over hodet”, ”boligløs”, ”usikker boligsituasjon” og ”uegnet bolig”. Disse er igjen inndelt i flere rangerte operasjonelle kategorier (Edgar mfl. 2004; Edgar & Meert 2005) (oversatt versjon av ETHOS, vedlegg 4). Kartleggingen av bostedsløse i Norge dekker rundt halvparten av disse situasjonene. Men ETHOS og kartleggingene bygger på samme teoretiske og begrepsmessige fundament, nemlig at bostedsløshet primært kjennetegnes og defineres av – ulike – situasjoner på og utenfor boligsektoren og at disse kan rangeres etter grad av marginalisering og ekskludering fra boligsektoren (se også Avramov 1998).

1.2.1 Definisjon og metode

Metoden for å gjennomføre kartleggingen er drøftet i et eget kapittel (kapittel 2). Vi skal likevel ta opp noen generelle problemstillinger knyttet til metoden. Edgar mfl. (2007) drøfter fordeler og ulemper ved bruk av survey for å kartlegge bostedsløshet. På den positive siden fremholder de at metoden trekker i retning felles definisjon av bostedsløshet i land som anvender survey og at det finnes en betydelig mengde eksempler på ”god praksis”, inkludert utvalgsmetoder, utforming av spørreskjema, statistisk analyse av resultatene, viktig for utvalg og metodikk for selve gjennomføringen i feltet. En av de store ulempene er, ifølge Edgar mfl., å identifisere dobbelt-rapporteringer, personer som er registrert av to eller flere respondenter. Metoden som benyttes i Norge – og Sverige og Danmark – er etter hvert utviklet til å bli svært solid også med hensyn til å identifisere og ta ut dobbeltregistreringer.

Kartleggingen er en tverrsnittsundersøkelse. Det vil si at den registrer antall personer som er bostedløse på ett gitt tidspunkt. Det mest aktuelle alternativet, som diskuteres internasjonalt og som delvis er prøvd ut gjennom KOSTRA, er en fast og fortløpende registrering eller monitoring av bostedsløse. Fordelen med denne metoden er at den vil gi et bilde av gjennomstrømningen av bostedsløse; hvor lenge folk er bostedsløse, hvor de kommer fra og hva det går til. Ulempen er at det har vist seg vanskelig å sette opp et fast system. Bruk av survey, som gir et bilde av bostedsløsheten på et gitt tidspunkt (punktregistrering), har også fått økt utbredelse, nettopp fordi metoden er godt utprøvd og både svakheter og styrker med den er god kjent.

1.3 Perspektiver på bostedsløshet

Den ofte anvendte dikotomien mellom å forstå bostedsløshet som enten et individuelt problem knyttet til ”feil” eller ”lyter” hos enkeltindivider, eller et strukturelt problem, der bostedsløshet forklares som et resultat av samfunnsmessige endringer, er ikke nødvendigvis den mest fruktbare tilnærmingen. Det er også etter hvert kommet flere røster som hevder at man må se på begge sidene og på interaksjonen mellom strukturene og individenes

handlinger (f.eks. Fitzpatrick 2005; McNaughton 2008). Med utgangspunkt i intervjuer med langtids bostedsløse rusmisbrukere beskriver Johannessen (2008) hvordan intervjupersonen handler rasjonelt og ”økonomisk” innenfor det miljøet de befinner seg i, men dette er til dels handlinger som ikke gir uttelling i ”normalsamfunnet”. Tvert imot kan det bidra til økt marginalisering i forhold til ”normalsamfunnet”. Dette reiser spørsmål om graden av frivillighet i handlingene og dermed også muligheten for å komme ut av rusmisbruk og bostedsløshet. For en stor gruppe er situasjonen som bostedsløs et langvarig problem. Men det er også en stor gruppe som er bostedsløs i en kort periode og andre igjen som er bostedsløs i perioder over flere år.

Et spørreskjema som brukes til å registrere enkeltpersoner vil nødvendigvis fokusere på trekk og kjennetegn ved enkeltindividene. Dette vil trekke i retning av å se på bostedsløshet som et individuelt problem og å lete etter årsaker hos individene. Tolkningen av data som er samlet inn på individbasis må ikke tolkes utelukkende med grupper av enkeltindivider som analyseramme. Evalueringen av strategien mot bostedsløshet, På vei til egen bolig, ser blant annet på de samfunnsmessige rammene for å gjennomføre strategien og nå målene som ble satt (Dyb mfl. 2008). Det blir altfor snevert å se på bevegelsene i tallene over bostedsløse utelukkende som et resultat av innsats på nasjonalt og lokalt plan. Finanskrisen som også har berørt boligmarkedet og økt arbeidsløshet er en del av det strukturelle perspektivet som må ligge til for forståelse av analyse og resultatene av kartleggingen.

1.4 Leseveiledning

Rapporten inneholder en stor mengde opplysninger og tall. Vi har forsøkt å legge til rette for at det skal være mulig å lese deler av rapporten uten å måtte starte fra side en, men leseren kan nok likevel støte på ting som er forklart lenger framme og som savnes for forståelsen ved lesning av enkeltdeler eller tabeller. Rapporten har også et tabellregister foran, som vil være til hjelp for å finne fram til enkelte tall.

2 Metode for kartlegging av bostedsløse

Forrige kapittel drøftet ulike tilnærminger til begrepet bostedsløshet og definisjoner av bostedsløs. Vi gikk også inn på metoden og vurderte den i forhold til alternative måter å kartlegge og registrere bostedsløshet på. Både gjennom de fire kartleggingene som er gjennomført her i landet og erfaringer fra andre land, er denne metoden godt utprøvd og har fått økt anerkjennelse som en av – eller kanskje den – metoden som har gitt de mest pålitelige resultatene.

Dette kapitlet redegjør for metoden som er benyttet og hvordan kartleggingen er gjennomført. Videre gis en vurdering av hvilke respondenter som har svart og hvilke som ikke svart og hvordan frafallet av respondenter kan påvirke resultatet. Til slutt i kapitlet drøftes mulige feilkilder i materialet.

2.1 To trinns kartlegging

Den samme metoden er benyttet i de tre foregående landsomfattende kartleggingene av bostedsløse (1996, 2003 og 2005) og nå altså i den fjerde som ble gjennomført i 2008. Kartleggingen er en tverrsnittsmåling av antall bostedsløse personer på et gitt tidspunkt. Også tidspunktet har vært det samme hver gang, nemlig siste uke i november/første uke i desember. Kartleggingen i 2008 ble gjennomført i uke 48 i perioden fra mandag 24. til søndag 30. desember. Kartleggingen av bostedsløse gjennomføres ved at et stort antall instanser i kommuner, andre offentlige instanser og private organisasjoner osv., som er med i undersøkelsen, registrerer alle bostedsløse personer de er i kontakt med eller kjenner til i løpet av uke 48. Det er med andre ord en

kartlegging av bostedsløse personer som *er i kontakt med eller er kjent av* hjelpeapparatet eller andre instanser.

2.1.1 Godkjenning og fritak fra taushetsplikt

Kartleggingen er godkjent og anbefalt av Personvernombudet for forskning/Norsk samfunnsvitenskaplig Datatjeneste. Personvernombudet avgjør om undersøkelsen må søke konsesjon fra Datatilsynet. Den aller første kartleggingen i 1996 innhentet konsesjon for personregister fra Datatilsynet. I de påfølgende kartleggingene, inkludert denne, har godkjenning fra Personvernombudet for forskning vært tilstrekkelig¹.

I 1996 ble det søkt om dispensasjon fra taushetsplikten for profesjons- og yrkesgrupper som gjennomførte selve registreringen. I 2003 og 2005 ble det tolket som at de dispensasjonene som ble gitt i første kartleggingen var tiltrekkelig og at det ikke var nødvendig å søke dispensasjon hver gang. I 2007 påla Personvernombudet for forskning NIBR å innhente dispensasjon for de involverte instansene og profesjonsgruppene.

Søknad om dispensasjon er innhentet fra følgende instanser:

Barne- og likestillingsdepartementet

Kommunal- og regionaldepartementet

Kriminalomsorgen

Politidirektoratet (dispensasjon var ikke nødvendig)

Helse- og omsorgsdepartementet (dispensasjon for ansatte i sosialtjenesten og helsepersonell)

Denne kartleggingen skulle vært gjennomført høsten 2007 (uke 48 2007), men ble utsatt et år på grunn av saksbehandlingen knyttet til fritak fra taushetsplikten i Sosial- og helsedirektoratet. Direktoratet avsto begge søknadene om dispensasjon, både for ansatte i sosialtjenesten og helsepersonell. I samråd med oppdragsgiver valgte NIBR likevel å gjennomføre trinn en i kartleggingen (se under). Da det endelige avslaget forelå i midten av november 2007

¹ Personvernombudet for forskning ble opprettet etter 1996. Personvernombudet har fullmakt til å foreta forenklet saksbehandling.

ble kartleggingen lagt på is. Husbanken anket Sosial- og helsedirektoratets avgjørelse til Helse- og omsorgsdepartementet. HOD besluttet å gi dispensasjon fra taushetsplikten for de aktuelle gruppene (brev av 13.02.2008) og Husbanken besluttet at kartleggingen skulle gjennomføres i uke 48 i 2008, altså et år etter den opprinnelige planen.

Igangsetting av kartleggingen, midlertidig ”avlysning” og iverksetting igjen et år etter må antas å ha innvirkning på gjennomføringen. Dette blir også drøftet i forbindelse med svarprosenten lenger ned.

Prosjektet er også forelagt Rådet for Taushetsplikt og Forskning (rutinemessig sendt til behandling fra Kriminalomsorgen og Barne- og likestillingsdepartementet) som samtykker til dispensasjon fra taushetsplikt i tråd med søknaden, det vil si prosjektbeskrivelsen. Prosjektet ble også lagt fram for Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH), som blant annet uttaler at kartleggingen er et ”viktig prosjekt med potensielt stor forskningsmessig verdi, og der resultatet også kan antas å komme de bostedsløse til gode”².

Alle instanser som har behandlet prosjektet legger stor vekt på at all informasjon som kan knyttes til identifisering av enkeltpersoner skal fjernes når prosjektet avsluttes 31. mai 2008. Det har selv sagt NIBR sørget for i tråd med pålegg og retningslinjer fra Personvernombudet for forskning og i tråd med generelle forskningsetiske prinsipper.

2.1.2 Trinn 1

Kartleggingen gjennomføres i to trinn. Trinn 1 består av en kartlegging av de aktuelle respondentene. Under den aller første kartleggingen i 1996 var dette et nybrottsarbeid, fordi ingen hadde undersøkt hvilke instanser bostedsløse personer hadde kontakt med. Den norske kartleggingen ble gjennomført etter mønster fra en svensk kartlegging også med hensyn til hvilke respondenter som var relevant å ta med i utvalget.

² Brev fra NESH til Husbanken datert 14.12.2007 etter behandling av NESH i møte 03.12.2007

Oppdatering av respondentlisten (trinn 1) har likevel vært en svært viktig del av de tre påfølgende kartleggingene. Mellom hver kartlegging har det vært gjennomført små og store reformer, som har påvirket landskapet av respondenter. Foran kartleggingen i 2005 hadde vi en stor helsereform med etablering av regionale helseforetak. Rusbehandling ble også lagt inn under helseforetakene. Reformering av helse-Norge påvirket også respondentlisten i 2008. Men den store reformen som fikk betydning for datainnsamlingen denne gange er etablering av NAV-kontor i kommunene. Noen viktige sosialkontor ga tilbakemelding om at de ikke hadde mulighet til å delta i kartleggingen på grunn av sammenslåing med NAV-kontor i eller rundt kartleggingsuka.

Som nevnt er respondentene i kartleggingen kommunale og andre offentlige instanser samt private aktører som har eller antas å ha kontakt med bostedsløse personer. Utgangspunktet for utvalget av respondenter er *kommuner*. Alle kommuner med 40.000 innbygger og over er med i utvalget. Disse kalles fulltellingskommuner (Ulfrstad 1996; Hansen mfl. 2004; Hansen mfl. 2006). I kommuner med færre enn 40.000 innbyggere er det gjort et representativt utvalg av kommuner. Utvalget omfatter hver fjerde kommune med folketall mellom 10.000 og 39.999 og hver femte kommune med folketall under 10.000. Kommunene er representative med hensyn til folketall, spredning i folketall innad i gruppene og geografisk plassering. Totalt er 100 kommuner med i undersøkelsen. (se også kapittel 3.1.2)

Kommuneutvalget er i hovedsak det samme denne gangen som i de andre kartleggingene. Men utvalget er blitt noe tilpasset endringer i kommunestruktur og kommunestørrelse i løpet av de 12 årene undersøkelsene er blitt gjennomført. Den første undersøkelsen omfattet til sammen 12 kommuner med over 40.000 innbyggere. I kartleggingen i 2008 er det totalt 19 kommuner i denne gruppa og alle er med i utvalget. De største endringene kom imidlertid i perioden fra 1996-kartleggingen til den andre kartleggingen i 2003³. Utvalget av kommuner i kartleggingen i 2008 er identisk med det som ble benyttet i 2005. Respondentgruppa omfatter i tillegg et landsutvalg. Dette utvalget

³ Utvalget av kommuner i de tre foregående kartleggingene er beskrevet i Ulfrstad (1997), Hansen mfl. (2004) og Hansen mfl. (2006).

omfatter helseforetakene inkludert private institusjoner med avtale med det offentlige helsevesenet, kriminalomsorgen, krisesentre, namsmannsembetene og enkelte institusjoner uten spesifikk kommunetilhørighet.

Antall respondenter i landsutvalget har økt. Den største økningen kom i 2005. Da ble det gjort en grundig gjennomgang av respondentlisten og man så at det var til dels store variasjoner og en del mangel på systematikk. Respondentutvalget oppdateres ved at lister fra den forrige kartleggingen sendes til kommuner, helseforetak og frivillige organisasjoner med forespørsel om bistand til å oppdatere den (stryke respondenter som ikke er aktuelle/ikke finnes lenger, korrigere eventuelle navne- og adresseendringer og legge til nye respondenter).

Responser på denne delen av kartleggingen har vært varierende. En del kommuner har gjort en betydelig innsats for å oppdatere respondentlisten for sin kommune. Men en vesentlig andel av kommunene har gitt liten eller ingen tilbakemelding og vi har derfor brukt kommunenes nettsider for å finne fram til de aktuelle respondentene og tatt kontakt med enkeltrespondenter. Kommunenes og andre aktørers innsats for å oppdatere utvalget av respondenter, de som har bidratt med dette, er uvurderlig for gjennomføring av undersøkelsen. Vi antar at den oppdateringen vi foretar basert på skjønn kan gi none skjevheter i materialet, først og fremst ved at vi ikke alltid får med alle eller de mest relevante respondentene på grunn av manglende lokalkunnskap om kommunene.

Å overlate oppdateringen utelukkende til kommuner og organisasjoner kan også skape en form for skjevhet i totalutvalget. Det har vist seg at kommunene kan ha ulike oppfatninger av hvilke instanser som har kontakt med bostedsløse. Eksemplene med krisesentrene kan illustrere dette. I 2003-undersøkelsen var fire krisesentre med blant respondentene. Det vil si at noen kommuner mente at krisesenteret hadde kontakt med bostedsløse personer og husstander, mens flertallet av kommune anså krisesentre som ikke aktuelle. Den samme problemstillingen er aktuell for helseforetakene. I 2005, etter sykehusreformen med etablering av helseforetak, var det nødvendig å foreta en gjennomgående opprydding i respondenter fra helsesektoren. Dette ble hovedsaklig gjort av forskerne som gjennomførte kartleggingene, som gikk

gjennom organisasjonskart og adresselister for helseforetakene. For å lage en avgrensning som gjorde oppgaven mulig å gjennomføre, ble respondentgruppen avgrenset til enheter innen rusbehandling og psykiatri. I 2008 ble denne listen forelagt ledelsen ved helseforetakene med anmodning om bistand til oppdatering. Responsen fra ledelsen i helseforetakene har vært varierende. Helse Sør-Øst foreslo at vi utvidet respondentlisten til også å omfatte noen flere somatiske avdelinger (vi hadde noen svært få på lista i utgangspunktet). Andre helseforetak eller deler av disse har meldt at de ikke har kapasitet til å delta, og noen har allerede på trinn 1 i kartleggingen avvist at deres avdelinger kan ha kontakt med bostedsløse personer. Et annet eksempel på respondenter som er tatt med senere er Namsmannen.

I 2005 ble det i mindre grad enn i 2003 overlatt til kommunene selv å avgjøre hvem som var aktuelle respondenter. I tillegg den oppdateringen som kommunene gjorde, foretok vi en systematisk gjennomgang av særlig de store kommunenes egne oversikter over virksomheter. Som nevnt var det både i 2005 og 2008 flere kommuner som ikke svarte på forespørselen om bistand til å oppdatere respondentlisten og vi gjennomførte dette uten assistanse fra disse kommunene. Systematiseringen av respondenter i 2005 medførte en sterk økning i tallet på respondenter. Bearbeiding av respondentlisten i 2008 medførte en ytterligere økning i tallet på respondenter.

Tabell 2.1 *Antall respondenter etter år og prosentvis endring fra 1996*

År	Antall respondenter	Endring prosent
2008	1292	+ 41 %
2005	1227	+ 34 %
2003	814	- 11 %
1996	919	100 %

Tabell 2.1 gir en oversikt over antall respondenter i de fire kartleggingene. Kolonnen til høyre viser også den prosentvise endringen med 1996 som basis. Det var altså mer enn 40 prosent flere respondenter med i kartleggingen i 2008 enn i den første som ble gjennomført i 1996. Utvidelsen av respondentgruppen betyr ikke nødvendigvis at det rapporteres inn flere bostedsløse. Man

kunne vurdert å redusere antall respondenter ved eventuelle gjentakelser av kartleggingen. Et argument mot dette er at bredden i respondentutvalget gir informasjon om bredden i instanser som har kontakt med bostedsløse, selv om kontakten kan være sporadisk og begrenset i omfang. Vi gir en nærmere redegjørelse for og vurdering av de ulike respondentgruppene under punktet om svarprosent lenger ute i kapitlet (3.2).

2.1.3 Trinn 2

Selve kartleggingen av bostedsløse personer gjennomføres ved at respondentene fyller ut ett spørreskjema for hver bostedsløs person de kjenner til i registreringsperioden (spørreskjema, vedlegg 2, informasjon til respondentene, vedlegg 3). Kriteriet er at respondenten skal vite at personen er bostedsløs i uke 48 i 2008. Det er ikke avgjørende at respondenten har kontakt med personen i registreringsuken. Over har vi redegjort for kravet om dispensasjon fra taushetsplikten for respondentene. Dispensasjon fra taushetsplikten gir respondentene anledning til å fylle ut spørreskjemaet med personopplysninger uten å få godkjenning fra personen selv. Denne framgangsmåten, at respondentene ikke må få samtykke fra den bostedsløse personen, ble benyttet i den første kartleggingen, og det er avgjørende for å få et sammenlignbare tall at samme prosedyre er blitt fulgt i alle kartleggingene.

De utfylte skjemaene ble sendt inn til NIBR for koding og analyse. Metoden med å gå ut til et stort antall respondenter vil med nødvendighet føre til dobbeltregistreringer; en og samme person rapporteres inn av to eller flere respondenter. Registrerings-skjemaet inneholder såkalte indirekte personidentifiserende opplysninger. I skjemaet spørres det etter initialer, fødselsår og fødselsdag (se vedlegg 2). Begrunnelsen for å registrere disse kjennetegnene er at man skal kunne identifisere og fjerne dobbeltregistreringer.

2.2 Dobbelregistreringer

Identifisering av dobbelt innrapporterte personer (enheter i datasettet) gjøres enkelt ved hjelp av dataprogrammet, som plukker ut enheter med like initialer, fødselsår og fødselsdag (i denne

rekkefølgen). Men kjennetegnene initialer, fødselsår og fødselsdag er ikke alltid tilstrekkelig til med sikkerhet å kunne identifisere dobbeltregistreringer. Enheter identifisert av dataprogrammet som dubletter etter de nevnte kriteriene blir derfor systematisk gjennomgått. Gjennomgangen viser blant annet at respondentene ofte har ulik informasjon om det vi med rimelighet må anta er samme person. På den ene siden er det noen fellestrekk som peker seg ut. Flertallet av de bostedsløse personene er menn, de er enslige og avhengig av rusmidler. På den andre siden gir to respondenter ofte ulike opplysninger om andre kjennetegn. Vi ser for eksempel sprik i opplysninger om oppholdssted og om personen har mindreårige barn. Men også svar på spørsmålene fra 12 til 26 i spørreskjemaet (vedlegg 2) kan gi forskjellige opplysninger om samme person.

At to eller flere respondenter har ulik informasjon om det som må antas å være samme person er et interessant funn i seg selv. I denne sammenhengen skal vi fokusere på kriteriene for å ta ut dobbeltregistreringer. En første gjennomgang av dobbeltregistreringer reduserte antall enheter i datamaterialet med 8 prosent. Dette var basert på en forholdsvis forsiktig vurdering. En ny runde basert på en radikal vurdering reduserte antallet ytterligere. Her ble også enheter med manglende identifikasjon og som kunne antas å være dobbeltregistrert tatt ut. Dette reduserte antall enheter med 13 prosent. De fleste dublettene er registrert to ganger. Et mindretall er registrert flere ganger. Rundt 10 prosent av bostedsløse er registrert en eller flere ganger.

Disse kriteriene avviker noe fra de som ble lagt til grunn i 2005. Der ble først dobbeltregistreringer tatt ut og deretter ble andelen med manglende opplysninger om identitet redusert i tilsvarende omfang. Man forutsatte at andelen dubletter var det samme for denne gruppen som for utvalget som helhet. Totalt ble 10 prosent av enhetene tatt ut i 2005. Hadde man derimot lagt til grunn at alle uidentifiserte enheter var ”sekundære” observasjoner ville overlappet vært på nærmere 14 prosent (Østerby 2006). Denne gangen har vi altså brukt noe strengere kriterier for å ta ut dobbeltregistreringer og fått en noe større reduksjon av antall enheter enn i 2005.

De fleste dublettene er personer som hører hjemme i store kommuner. Bare unntaksvis identifiserer vi dobbeltregistreringer i

små kommuner. Dette indikerer at det er mer sannsynlig at vi har tatt ut for mange, det vil si at personer som ikke er identiske er tatt ut. Det er nemlig en betydelig større sjans for at personer som har samme initialer, fødselsår og fødselsdag, men som ikke er identiske, opptrer i gruppe som omfatter flere hundre enheter enn at de forekommer i små grupper.

I arbeidet med å identifisere dubletter har vi også sett spesielt på kommuner som har rapportert inn et høyt antall bostedsløse. Disse kommunene har etter det vi har fått tilbakemelding om gjennomført kartleggingen svært grundig, noe vi også må anta øker sjansen for dobbeltregistreringer. Prosentvis i forhold til innsendte skjemaer har ikke andelen dubletter vært høyere i disse kommunene enn i andre med tilsvarende størrelse.

2.3 Svarprosent

Av de til sammen 100 kommunene i undersøkelsen er det bare tre kommuner vi ikke har fått noe tilbakemelding fra. Disse tre tilhører den minste kommunegruppen med et folketall under 10.000. Bruttoutvalget av respondenter består av 1292 instanser. 751 av disse tilhører kommunene i utvalget og 544 tilhører landsutvalget. 677 av alle respondentene har svart. Det gir en svarandel på 53 prosent. Den generelle svarprosenten gir imidlertid begrenset informasjon om denne typen kartlegging. Det er nemlig stor forskjell på svarprosenten i de ulike respondentgruppene og i antall bostedsløse personer de ulike respondentgruppene registrerer.

Denne kartleggingen har imidlertid vært spesielt komplisert fordi den ble igangsatt i 2007 og deretter stoppet. Trinn 1 av kartleggingen var allerede gjennomført da det ble besluttet ikke å gjennomføre den med de betingelsene som forelå. Det vil si at alle respondentene var varslet om at kartleggingen skulle gjennomføres, at de ville få tilsendt spørreskjema og de ble bedt om å delta. Som ved tidligere kartlegginger utløste dette mange henvendelser fra respondentene. De mest typiske tilbakemeldingene var fra respondenter som sa de ikke kjente til bostedsløse. Noen ga uttrykk for at det aldri forekom bostedsløshet i kommunen. Vi hadde gode dialoger med de aller fleste av disse respondentene, der vi også oppfordret til å se på

definisjonene av bostedsløshet, før de endelig slo fast at om de kjente til bostedløse eller ikke. Men det er rimelig grunn til å anta at en del av disse oppfattet at de svarte allerede i 2007 og derfor ikke så det som nødvendig å svare på nytt i 2008, fordi situasjonen ikke hadde forandret seg.

En utsettelse av kartleggingen, der respondentapparatet først blir ”mobilisert” for så å bli ”demobilisert” og så kontaktet om samme undersøkelse på nytt, vil i seg selv føre til frafall av respondenter. Det er generelt vanskelig å oppnå en høy svarprosent i surveyer og forstyrrelser som denne bidrar generelt til frafall av respondenter. Et annet usikkerhetsmoment i forhold til tidligere kartlegginger er at spørreskjemaet er utvidet med 13 nye spørsmål. Kartleggingen er svært krevende, særlig for respondenter som skal fylle ut flere titalls og rundt 100 skjemaer, som enkelte har gjort. Det har alltid vært et mål å holde spørreskjemaet innenfor rammen av to sider. Det lyktes rent teknisk denne gangen, men økning i omfanget av skjemaet og antall spørsmål vil generelt bidra til at færre svarer, både fordi det er mer tidkrevende og fordi det er flere som ser at de ikke kan svare på alle spørsmålene.

2.3.1 Analyse av respondenter og frafall

De tidligere kartleggingene har vist at det er stor forskjell på hvor mange og hvor stor andel av bostedsløse de ulike typer respondenter rapporterer inn. De viktigste respondentene har i alle kartleggingene vært sosialtjenesten i kommunene. Av den grunn har det også blitt lagt ekstra stor vekt på å følge opp og få inn svar fra sosialtjenesten. Dette bidrar i neste omgang til å styrke sosialtjenestens posisjon som den viktigste respondentgruppa. Undersøkelser har imidlertid vist at det er sosialtjenestens som har ansvaret for tjenester til bostedsløse og ansvar for gruppa (Dyb mfl. 2008; Ytrehus mfl. 2007; Ytrehus og Drøpping 2004). Det er nok den viktigste forklaringen på at sosialtjenesten også rapporterer inn flest bostedsløse personer.

Respondentgruppene kan inndeles på ulike måter. Baksiden av registreringsskjemaet (vedlegg 2) har en liste over respondentkategorier til veiledning for utfylling av skjemaet. Der har vi allerede foretatt en gruppering i 27 kategorier. Vi har slått sammen disse 27 kategoriene til 15 og viser svarprosenten for de ulike kategoriene i tabell 2.2.

Tabell 2.2 *Andel som har svart/ikke svart etter respondenttype*

Respondenter	Svart	Ubesvart	Alle (N)
Sosialtjeneste	83	17	100 (96)
NAV	67	33	100 (45)
Krisesenter	67	33	100 (51)
Kriminalomsorg	59	41	100 (96)
Rustjeneste	57	43	100 (135)
Oppsøkende tjeneste	56	44	100 (9)
Barnevern	55	45	100 (76)
Annet	54	46	100 (59)
Psykatri/psyk. helse	52	48	100 (270)
Boligtjeneste	47	53	100 (60)
Døgnovernatting	42	58	100 (48)
Politi/lensmann	42	58	100 (108)
Helsetj. somatisk	38	62	100 (66)
Frivillige organisasj.	37	63	100 (164)
Namsmannen	25	75	100 (8)
Alle	53	47	100 (1292)

Tabell 2.2 viser at 83 prosent av respondentene i sosialtjenesten har svart. Den nest høyeste svarprosenten er fra NAV-kontor og Krisesentre (begge 67 prosent). Disse respondentene har en høy svarprosent og særlig sosialtjenesten har eksepsjonell høy svarprosent sammenlignet med surveyer generelt. Også Kriminalomsorgen har en rimelig høy svarprosent (59 prosent). Tatt i betraktning at dette er en spesielt ressurskrevende survey der hver respondent forventes å fylle ut flere spørreskjemaer innenfor et kort tidsrom, er en svarprosent på rundt 50 og høyere et godt resultat. Respondentgruppene Oppsøkende tjeneste (inkludere utekontakt), Barnevern, kategorien Annet og Psykiatri/psykisk helse har en tilfredsstillende svarprosent. Annet omfatter blant annet Flyktingtjeneste, Teknisk etat/tjeneste, By- eller kommuneombud og andre tjenestetyper det er få av i utvalget.

Antall eller andel av de rapporterte bostedsløse personene har liten sammenheng med andelen de ulike respondentgruppene utgjør av alle respondentene. Tabell 2.3 gir en oversikt over andel innrapporterte bostedsløse fra de ulike respondentgruppene og hvor stor andel hver respondentgruppe utgjør av hele utvalget.

Tabell 2.3 *Andel registrerte bostedsløse og andel respondenter etter respondenttype. Prosent N:*

Respondenter	Andel rapp. bostedsløse	Andel av respond.
Sosialtjeneste	37	7
Boligtjeneste	15	4
Rustjeneste	15	10
Psykiatri/psyk. helse	8	21
Døgnovernatting	6	4
Kriminalomsorg	5	7
NAV	4	4
Krisesenter	3	4
Oppsøkende tjeneste	2	1
Helsetj. somatisk	2	5
Frivillige org.	1	13
Namsmannen	0,5	1
Barnevern	0,5	6
Annet	0,3	5
Politi/lensmenn	0,1	8
Alle	100 N:4308 ⁴	100

Sosialtjenesten har rapportert 37 prosent av de innsendte skjemaene og står for 7 prosent av hele respondentutvalget. De fleste kommunene i vårt utvalg, som har etablert NAV-kontor, har lagt sosialtjenesten til NAV-kontoret. Vi skulle derfor forvente at NAV-kontorene rapporterte inn relativt like mange bostedsløse som sosialtjenesten. Men vi ser at NAV utgjør 4 prosent av respondentutvalget og har registrert 4 prosent av bostedsløse. Boligtjenesten utgjør også 4 prosent av respondentene, men har sendt inn 15 prosent av skjemaene. Rustjenesten er også en viktig informant med 15 prosent av de innsendte skjemaene.

⁴ Her har vi brukt alle innsendte skjemaer inkludert dobbelrapporteringer. Forklaringen er at det ved fjerning av dubletter er det tilfeldig hvilke respondenter som tas ut. Kriteriet er at det skjemaet som er best utfylt/gir mest informasjon beholdes. Eventuelt suppleres det skjemaet som beholdes i e ord ingen systematikk mht. respondenttype i kriteriene for å ta ut datamaterialet med informasjon fra det skjemaet som tas ut. Det er med andre ord ingen systematikk mht. respondenttype i kriteriene for å ta ut dobbeltregistrerte.

Rustjenesten utgjør imidlertid en betydelig større del av respondentene (10 prosent) enn boligjenesten.

Det er også viktig å være oppmerksom på at respondentkategorier i tabellene over kan representere til dels betydelig heterogene grupper. Sosialtjenesten, NAV-kontorene og krisesentrene er de mest homogene gruppene blant de viktige respondentene. Både rustjeneste, psykiatri/psykisk helse og somatisk helsetjeneste omfatter både kommunale tjenester, avdelinger under helseforetak og andre institusjoner. Frivillige organisasjoner er også en svært sammensatt kategori. Her kan kodingen være noe usystematisk, tjenester som drives av frivillige organisasjoner kan være gruppert under rustjeneste, døgnovernatting, barnevern, osv.

Som beskrevet over kan respondentene deles inn i et kommuneutvalg og et landsutvalg. Tabell 2.4 viser fordelingen av respondenter, svarprosent og andel innrapporterte enhet er fra kommuneutvalget og landsutvalget.

Tabell 2.4 *Svarprosent og andel registrerte bostedsløse etter respondentutvalg*

Respondent-utvalg	Svart	Ubesvart	Alle (N)	Andel rapp. bostedsløse
Kommuneutvalg	53	47	101 (748)	78
Landsutvalg	54	46	100 (544)	22
Alle	53	47	100 (1292)	100

For det første viser tabell 2.4 at svarprosenten er omtrent lik for respondenter i kommunene og i landsutvalget. Videre ser vi at kommuneutvalget er en del større enn landsutvalget (kolonnen 'Alle (N)'). Siste kolonne i tabellen viser at kommunene rapporterer over tre fjerdedeler av de registrerte bostedsløse. Det henger sammen med at de respondentgruppene som rapporterer flest bostedsløse er kommunale instanser. Sosialtjenesten, boligjenesten og NAV, som samlet har sendt inn over halvparten av skjemaene (56 prosent) er med noen få unntak kommunale tjenester. I tillegg er oppsøkende tjenester og døgnovernatting i hovedsak kommunale.

Oppsummerende kan vi si at utvalgskommunene rapporterer inn langt de fleste bostedsløse personene. Som i de tidligere

kartleggingene er sosialtjenesten den viktigste respondentgruppen. Her er også svarprosenten svært høy. Vi vil også legge vekt på at NAV-kontorene har en akseptabel svarprosent, tatt i betraktning at mange er nyetablert og noen er, eller var i etableringsfasen under kartleggingen. Enkelte sosialkontor har ikke hatt kapasitet til å delta i kartleggingen nettopp fordi de i kartleggingsuka var midt i overgangen til NAV. Men vi vet også at andre sosialkontor har deltatt til tross for at det var på vei over i NAV. Vi ser at NAV likevel har meldt inn relativt færre bostedsløse sammenlignet med sosialtjenesten.

Svarprosenten fra andre sentrale respondenter er også høy eller akseptabel. Hittil har vi ikke ofret særlig oppmerksomhet på respondentgrupper med lav svarprosent. Foran i kapitlet stilte vi spørsmål om man ved eventuelle framtidige kartlegginger skal ha respondentgrupper som både har lav svarprosent og rapporterer inn få bostedsløse. Det gjelder særlig somatiske helsetjenester, namsmannen og politi/lensmenn. I den siste gruppa har 42 prosent svart, men en betydelig andel er tilbakemeldinger om at de ikke har bostedsløse i kommunen og derfor ikke ser noen hensikt i å delta (særlig lensmenn der en stor andel avviser å delta), eller at de ikke har nok informasjon om personene de er i kontakt med til å delta i undersøkelsen. Politi/lensmenn og namsmannen har til sammen rapportert inn 0,6 prosent av skjemaene. Somatiske helsetjenester har rapportert inn 2 prosent av skjemaene og har en lav svarprosent.

Et bredt spekter av respondenter gir imidlertid viktig informasjon om bostedsløshet. Alle respondentgruppene har kjennskap til eller kontakt med bostedsløse personer. Å utelukke respondentgrupper med lav svarprosent ville i og for seg gi en høyere svarprosent totalt. Men det ville ikke nødvendigvis styrke reliabiliteten av undersøkelsen. Tvert imot ville det innskrenke kunnskapen om bostedsløse personers kontaktflate i hjelpeapparatet, kriminalomsorgen osv, og man ville fått rapportert inn noen færre bostedsløse personer.

En svært høy svarprosent fra sosialtjenesten gir gode og pålitelige tall, både fordi sosialtjenesten har vist seg å være den viktigste respondenten i de tre tidligere kartleggingene og fordi flere undersøkelser har vist at det er sosialtjenesten som har hovedansvar for bostedsløshet og for gruppa i kommunene. Men vi ser

også at bolig tjenesten er en viktig respondent og det ligger en utfordring i å øke svarprosenten her. Vi vet at sosialtjenesten og bolig tjenesten i noen kommuner har samordnet sine svar, og vi stiller spørsmål ved om det har vært i flere kommuner enn de vi har kjennskap til, slik at svarprosenten både i sosialtjenesten og bolig tjenesten i realiteten er høyere enn det som framgår av tabell 2.2.

Svar fra 93 prosent av kommunene gir en svært høy svarprosent. Her kunne vi valgt å si at dersom en instans fra en liten kommune hadde svart, så har hele kommunen (alle instanser hvis mer enn en er oppført som respondent) svart. Dette vil gi en høyere svarprosent, som sannsynligvis også hadde avspeilet realitetene. Vi har imidlertid ikke valgt dette alternativet, men lagt vekt på å foreta en grundig vurdering av respondentgruppene og en analyse av svar og frafall blant de ulike respondentene.

2.4 Feilkilder

En viktig del av kartleggingen er å komme fram til en best mulig oversikt over antall bostedsløse personer i Norge på et gitt tidspunkt. I likhet med denne rapporten, beskriver de tre foregående rapporteringen mulige feilkilder i dataene (Ulfrstad 1997; Hansen mfl. 2004; Hansen mfl. 2006). Når tallene er offentliggjort og brukes av andre, gjengis de vanligvis uten de forbeholdene som tas av forskerne som har gjennomført kartleggingen. På den andre siden er tallene fra disse kartleggingene den eneste statistikken og eneste form for bred systematisk kunnskap vi har om bostedsløse personer, og det er ikke rimelig å forvente at de som bruker statistikken skal legge inn forbeholdene. Men det er ikke mindre viktig å være klar over mulige feilkilder og redegjøre for disse i rapporten. Noen av feilkildene vil også bli kompensert for i beregning av det endelige tallet på bostedsløse personer i Norge.

2.4.1 Bostedsløse uten kontakt med hjelpeapparatet

Undersøkelsen registrerer bostedsløse *i kontakt med hjelpeapparatet*. Dette inngår som en del av definisjonen av bostedsløshet og bidrar til å avgrense hvem som regnes som bostedsløs. Personer som

midlertidig er uten bolig og bor på sofaen hos venner en periode, som ikke oppsøker hjelpeapparatet fordi de regner situasjonen som midlertidig og de regner med å ordne opp selv, er ikke bostedsløse etter denne definisjonen. Men det finnes også personer som lever i kummerlige kår, mer og mindre utendørs, i årevis uten å ha kontakt med hjelpeapparatet. Økt fokus på og prioritering av bostedsløshet har ført til at hjelpeapparatet har oppdaget personer som har befunnet seg i slike situasjoner. Det er også mulig å overleve i de store byene og befinner seg i samfunnets randsoner uten å motta økonomisk stønad fra hjelpeapparatet (Johannessen 2008; Dyb 2006b; Meert mfl. 2006). Vi kan ikke uten videre anta at alle bostedsløse personer er kjent av hjelpeapparatet. Med økt bredde og en økning i antall respondenter må gruppen bostedsløse, som ikke har noe kontakt med eller er ukjent for alle respondentene i undersøkelsen, antas å være marginal.

2.4.2 Ulike oppfatninger av definisjonen

En annen feilkilde er ulik forståelse av definisjonen av bostedsløshet. Det kommer alltid en del tilbakemeldinger fra respondenter som sier de ikke har kjennskap til bostedsløse, før disse respondentene har hatt anledning til å se på kriteriene for hvem som skal registreres. Vi anbefaler at de ser på kriteriene og eventuelt tar en ny vurdering av om de har kontakt med eller kjenner til bostedsløse. Vi vet ikke i hvilken grad de følger vår anbefaling. Vi må videre gå ut fra at en del av respondentene anser undersøkelsen som irrelevant og bare legger den til side. Det er først og fremst noen av de mindre kommunene som i utgangspunktet avviser at de kan ha bostedsløse. Men det er kun tre kommuner vi ikke har fått noe tilbakemelding fra og disse tre er i den minste kommunegruppa. Det er videre grunn til å anta at noen kommuner som svarer at de ikke kjenner til bostedsløse, likevel har bostedsløse innbyggere.

2.4.3 Gråsoner i definisjonen

Den operasjonelle definisjonen av bostedsløshet er bearbeidet i løpet av den tiden kartleggingene har pågått for å tydeliggjøre hvem som skal registreres. Det finnes likevel gråsoner knyttet til kriteriene for registrering. Dette er en tredje kilde til feil i datamaterialet. En viktigste diskusjon i denne kartleggingen har

dreid seg om hvor en del av de midlertidige botilbudene skal plasseres; om de er innenfor eller utenfor definisjonen. Diskusjonen handler om hvor grensen mellom et midlertidig botilbud, som kan ha status som bolig, og døgnovernatting går. Her har vi sette på kontraktene de ulike tilbudene har med sine beboere. For eksempel regnes de fleste av plassene i Rusmiddeletatens hybelhus i Oslo som tilbud til bostedsløse rusmisbrukere og de som bor der skal registreres. Men Rusmiddeletaten har også plasser i hybelhusene og i andre institusjoner som ikke regnes inn under døgnovernatting, og personene som fyller disse plassene skal ikke registreres som bostedsløse.

2.4.4 Manglende informasjon om boligsituasjonen

En fjerde feilkilde er at respondenten mangler informasjon om boligsituasjonen for klienten. Dette er særlig en problemstilling i fengslene. Det er en innarbeidet praksis i Kriminalomsorgen at innsatte ikke skal løslates på prøve (tidligst etter at to tredeler av straffen er gjennomført) uten å ha en ordnet bolig. Det er derfor erfaringsbasert kunnskap blant ansatte i Kriminalomsorgen at en del innsatte oppgir en adresse som de ikke vil komme til å bo på for å styrke muligheten for å få prøveløslatelse. Dette vil bidra til å dekke over bostedsløshet, noen vi har fått tilbakemelding om fra fengsler.

2.4.5 Frafall av respondenter

Frafall av respondenter er en femte feilkilde. I kapittel 2.3 analyseres svarprosent og frafall av respondenter. Analysen viser at de ulike respondentgruppene har høyst ulik betydning med hensyn til å rapportere inn bostedsløse. I kartleggingene fra 2003 og 2005 er det gjort beregninger av antall bostedsløse basert på frafallsanalyse av datamaterialet. Som nevnt har sosialkontorene vært de aller viktigste respondentene både denne gangen og i tidligere kartlegginger. Basert på analysen av respondentene og

fracfallsanalysen vil vi også i denne kartleggingen foreta en beregning av antall bostedsløse⁵.

De fire første mulige feilkildene er viktig å være klar over, selv om de ikke kan korrigeres for i analysen av datamaterialet. Den femte feilkilden vil vi foreta en korrigerende for i kapittel 3.

2.5 Referansegruppa

Til slutt i dette kapitlet vil vi nevne referansegruppen knyttet til prosjektet. Referansegruppen var opprette før kartleggingen ble satt i gang og før NIBR fikk oppdraget. Referansegruppa hadde i utgangspunktet et videre mandat. Den var i opprinnelig en gruppe som så på muligheten for et permanent og løpende registrerings-system for bostedsløshet. Referansegruppa hadde også drøftet behovet for å utvide spørreskjemaet for å fange opp et bredere spekter av problemer knyttet til bostedsløshet.

Referansegruppa hadde fire møter, med noe varierende oppmøte. Gruppa tilførte viktig informasjon og kunnskap fra de ulike delene av feltet som kartleggingen ble gjennomført i, og den bidro med nyttig informasjon i tolkningen av resultatene fra kartleggingen.

⁵ Denne beregningen ble ikke gjort i 1996, men den ble gjennomført både i 2003 og 2005.

3 Antall bostedsløse i 2008

I de to foregående kartleggingene er det endelige tallet på bostedsløse *beregnet* ut fra en vurdering av frafall av respondenter. Et viktig formål med undersøkelsen er å komme fram til omfanget av bostedsløsheten i Norge; å få en oversikt over hvor mange bostedsløse det finnes til et gitt tidspunkt. Ikke bare er det god grunn til å anta at de som ikke har svart også kjenner til og har kontakt med bostedsløse personer, vi *vet* at flere som ikke har svart har kontakt med bostedsløse.

I de aller fleste surveyer er det nødvendig å sende både en og flere påminnelser til respondentene for å komme opp i en akseptabel svarprosent. Kartleggingen av bostedsløse setter noen begrensninger på muligheten for å purre, fordi respondentene skal registrere personer som de vet er bostedsløse i en bestemt uke. Derfor legges det stor vekt på å forberede undersøkelsen. Men stor del av respondentene har klient- og pasientfiler som også inneholder opplysninger om boligsituasjonen, og som setter respondentene i stand til i ettertid å fylle ut registreringsskjemaer om personer som var bostedsløse i uke 48. I slike sene purrerunder har vi prioritert kommuner der ingen respondent har svart og store kommuner med lav svarprosent. Dette hatt også gitt resultater. De er kun tre kommuner der vi ikke har fått svar fra noen av respondentene, og disse tre har alle under 10.000 innbyggere.

Responser på gjentatte purringer underbygger også at instanser som ikke har svart i henhold til svarfristen ofte kjenner til bostedsløse. Å se bort fra de som ikke har svart på undersøkelsen vil gi en betydelig underrapportering av antall bostedsløse.

3.1 Prinsippene for beregning av antall bostedsløse

Prinsippene som legges til grunn for å beregne tallet på bostedsløse er det samme som ble anvendt i 2003 og 2005. Grunnprinsippet er at respondenter som ikke har svart kjenner til bostedsløse, men en legger også til grunn at det er sannsynlig at de har mindre kontakt med og kjennskap til bostedsløse enn instanser som har svart. Antakelsen som ligger til grunn er altså at disse (dersom de hadde svart) hadde rapportert inn i gjennomsnitt halvparten som mange bostedsløse som antallet rapportert fra de som har svart. Vi vet imidlertid at en viss andel av de som ikke har svart, kjenner like mange som andre i sin respondent- og kommunegruppe, og at denne beregningsmetoden heller gir et for lavt enn et for høyt antall bostedsløse. Antall bostedsløse regnes ut på basis av *respondenttype* og *kommunegruppe*.

Beregningen foretas etter at dobbeltregistreringer er tatt ut av datasettet. Fratrukk for dobbeltregistreringer i det beregnede antall bostedsløse er dermed lagt inn før beregningen foretas.

3.1.1 Respondentgrupper

Tabell 2.2 i kapittel 2 gir en oversikt over svarprosent for ulike respondentgrupper. Den viser at svarprosenten er svært varierende. Tabell 2.3 i samme kapittel viser at andelen bostedsløse som rapporteres fra de ulike respondentgruppene også er svært varierende. Det er ingen direkte sammenheng mellom andelen bostedsløse en respondentgruppe rapporterer inn og andelen denne respondentgruppa utgjør av hele utvalget.

Den viktigste respondenten er sosialtjenesten. Sosialtjenesten har registrert 37 prosent av alle bostedsløse, men utgjør bare 7 prosent av alle respondentene. Sosialtjenesten har hatt en enda sterkere dominans i de tidligere kartleggingene. I 2005 sto sosialtjenesten for 57 prosent av alle registreringene og i 2003 for 50 prosent. Det medførte at sosialtjenesten ble særbehandlet i beregningen av antall

bostedsløse disse årene⁶. I denne kartleggingen er sosialtjenesten behandlet på samme måte som de andre respondentene. Det er nemlig andre respondenter som også i gjennomsnitt har registrert mange bostedsløse. Det gjelder særlig boligkontorene, men også den kommunale rusomsorgen står for en betydelig andel av registreringene. I de større kommunene står også NAV-kontorene for en stor andel av rapporteringene. Vi har valgt å slå sammen kategoriene NAV-kontor og sosialtjeneste. NAV-kontorene utgjør en relativt liten gruppe blant respondentene, samtidig som NAV-kontorene som har svart, har rapportert inn mange bostedsløse. Et NAV-kontor som ikke har svart vil dermed kunne få et uforholdsmessig stort antall bostedsløse (beregnet antall). Sosialtjenesten har i gjennomsnitt rapportert noe færre enheter og omfatter flere respondenter. Ved å slå sammen sosialtjenestene og NAV utjevnes risikoen for uforholdsmessig store utslag for enkelte NAV-kontor og enkeltkommuner ved beregning av tallet på bostedsløse.

Tabell 2.3 viser videre at noen respondentgrupper har registrert en svært liten andel av bostedsløse. Namsmannen, barnevern, politi/lensmann og samlekategoriene `annet` har hver rapportert under 1 prosent og til sammen mindre enn 2 prosent av bostedsløse. I beregningen av antall bostedsløse har vi slått sammen noen av disse og andre kategorier som har rapportert inn få enheter. Også samlet i større kategorier gir de lite utslag i beregningene.

3.1.2 Kommunegrupper

Det andre elementet som ligger til grunn for beregning av antall bostedsløse er inndeling av kommunene i fire ulike grupper basert på folketall. Å ta et gjennomsnittlig antall bostedsløse for alle sosialkontorene i landet, og si dette skal være representativt både for et sosialkontor i Oslo og et sosialkontor i en kommune med 5000 innbyggere, gir garantert feil resultat for begge. For å få et rimelig realistisk beregningsgrunnlag for kommuner med ulik størrelse, har vi delt kommunene i fire grupper:

⁶ Det ble forutsatt at de respondentene som ikke hadde svart kjente til halvparten så mange bostedsløse som de som hadde svart – med unntak av sosialtjenesten. Der ble ikke et slikt forbehold lagt inn.

Gruppe 1: De fire største byene; Oslo, Bergen, Trondheim og Stavanger. Disse fire byene regnes i mange sammenhenger som storbyer med særegen storbyproblemer.

Gruppe 2: Kommuner med folketall fra 40.000 og høyere (minus storbyene). Denne gruppen omfatter alle kommunene i landet innenfor dette intervallet, til sammen 15 kommuner.

Gruppe 3: Kommuner med folketall mellom 10.000 og 39.999. Utvalget i undersøkelsen omfatter 20 kommuner i denne gruppa, det vil se 25 prosent av alle kommunene og om lag like stor andel av det samlede folketallet innenfor dette intervallet.

Gruppe 4: Kommuner med folketall fra 9.999 og under. Denne gruppa omfatter 61 kommuner, det vil si 20 prosent av alle kommunene i denne størrelseskategorien og nesten like stor andel av folketallet i gruppa.

Innenfor hver av disse gruppene har vi beregnet antall bostedsløse for hver respondentgruppe. De samme kommunegruppene brukes for øvrig som inndeling i analysene i de neste kapitlene.

3.1.3 Vekting av utvalgskommuner

Til slutt, etter beregnet kompensasjon for frafall av respondenter, blir resultatet for gruppe 2 og 3 vektet for utvalg. Resultatet for gruppe 3 blir ganget med fire. Resultatet for gruppe 4 blir ganget opp med fem.

3.1.4 Kommuneutvalg og landsutvalg

Utvalget av respondenter deles i to på tvers av kommunestørrelse i et kommuneutvalg og et landsutvalg. Sammensetningen av de to utvalgene er nærmere beskrevet i kapittel 2, tabell 2.4. En sentral variabel for å beregne antall bostedsløse for ulike kommuner er den bostedsløses *hjemkommune* (se spørreskjema, vedlegg 2). De fleste bostedsløse blir rapportert fra egen kommune, men en viss andel blir rapportert fra andre kommuner og fra landsutvalget; kriminalomsorgen, institusjoner osv. Disse blir lagt inn i tallet for kommunen de tilhører, men de holdes utenfor beregningsgrunnlaget for antall bostedsløse. Beregningsgrunnlaget omfatter kun respondenter i kommuneutvalget og bare enheter som er

rapportert fra de samme respondentene. Enheter fra landsutvalget legges til etter at beregningen er gjort. Enheter fra landsutvalget inngår i og er med i basisen for vekting for utvalg av kommuner i gruppe 3 og 4 (vekting for utvalg av kommuner).

3.1.5 Beregningsprosedyre

Framgangsmåten, selve utregningen for å beregne antall enheter (bostedsløse) for å kompensere for frafall av respondenter, er vist i tabell 3.1. Prosedyren er den samme som beskrevet i kartleggingen i 2003 (Hansen mfl. 2004, s 20-21).

Tabell 3.1 *Beregning av enheter for frafall av respondenter*

Respondentgruppe	Antall res-pondenter	Svar-prosent	Antall reg. bostedsløse	Antall korrigert
NAV-kontor/ sosialtjeneste	a	a1	a2	A/2
Boligtjeneste	b	b1	b2	B/2
Rusomsorg	c	c1	c2	C/2
Helsetjeneste (psykiatrisk/somatisk)	d	d1	d2	D/2
Oppsøkende tjeneste	e	e1	e2	E/2
Barnevern	f	f1	f2	F/2
Døgnovernatting	g	g1	g2	G/2
Kriminalomsorg/ politi/namsmann	h	h1	h2	H/2
Annet	i	i1	i2	I/2

$A = (a2*100/a1)/a$, $B = (b2*100/b1)b$, osv. for hver respondentgruppe

Vi kan bruke gruppen NAV-kontor/sosialtjeneste som eksempel. Utgangspunktet er antall respondenter som har svart (a1) og antall bostedsløse registrert av disse respondentene (a2). For å finne antall bostedsløse som ville vært rapportert dersom alle hadde svart, og kjent til i gjennomsnitt like mange bostedsløse, ganges (a2) med 100 og deles på svarprosenten (a1). Ved å dele denne summen på *alle* respondentene, får vi gjennomsnittet pr. respondent for NAV-kontor og sosialkontor (A). Forutsetningen for beregningen av antall bostedsløse er imidlertid at de som ikke har svart kjenner i gjennomsnitt til halvparten så mange

bostedsløse som de som har svart. Gjennomsnittet (A) deles derfor på to.

Den samme prosedyren gjentas for hver respondentgruppe i tabell 3.1 innenfor hver av de fire kommunegruppene.

3.2 Matematikk og realitet

Metoden for å beregne tallet på bostedsløse for å kompensere for frafall av respondenter ble innført ved kartleggingen i 2003. I utgangspunktet er den en ren matematisk øvelse som tar utgangspunkt i at respondenter som ikke har svart også kjenner til og har kontakt med bostedsløse i samme omfang som respondentene av samme type som har svart. Dersom man bare brukte ren matematikk skulle man altså ikke halvert det beregnede antallet. Halvering av det beregnede antall vil imidlertid redusere mulighetene for at enkelte kommuner kan få et urimelig stort antall bostedsløse.

Rapportene fra 2003 og 2005 opererer med følgende tall for bostedsløshet: Et minimumstall, et maksimumstall og et endelig beregnet antall. I denne kartleggingen bruker vi rapportert antall samt tallet beregnet på samme måte som tidligere (summen av rapportert tall pluss beregning for frafall). Prosedyren for å beregne antall bostedsløse er grunnleggende den samme i de tre siste kartleggingene (inkludert denne), men den er noen justert hver gang (for nærmere redegjørelse, Hansen mfl. 2004; Hansen mfl. 2006). Denne gangen har vi valgt å behandle sosialkontorene på linje med de andre respondentkategoriene. Justeringer har vært nødvendige på grunn av endringer i respondentutvalget; blant annet reformer som er redegjort for i kapittel 2, organisasjonsendringer i kommuner og variasjon i svarprosenten blant de ulike respondentgruppene.

Kommunene har oppgitt et varierende antall respondenter relativt til kommunestørrelse. Det kan bety at kommuner som har mange respondenter og et betydelig frafall av respondenter, vil få et høyere antall basert på den anvendte beregningsmetoden enn andre kommuner med et høyt prosentvis frafall, men med et mindre antall respondenter. Basert på tilbakemeldinger fra kommunene og vår kunnskap om kommunenes arbeid med

bostedsløse fra andre prosjekter (bl.a. Dyb mfl. 2008) og kartleggingen i 2005 (Hansen mfl. 2006) har vi sett nærmere på rapporteringer fra enkeltkommuner for å vurdere hvor store skjevhetene kan bli. Vi har sett nærmere på alle kommunene med 40.000 innbyggere og flertallet av kommunene i gruppen med 10.000 innbyggere og over; hvordan de er organisert, hvor mange respondenter de har oppgitt (eller vi har registrert), hvem/hvor mange som har svart og hvem som ikke har svart.

3.3 Rapportert og beregnet antall bostedsløse

I det følgende skal vi presentere resultatet og kommentere tallene. I kommuner med et folketall på 10.000 og over presenteres tallet for hver kommune. Tabellene under (tabell 3.2, tabell 3.3 og tabell 3.4) viser først (kolonne 2) antall rapporterte enheter fra respondenter i egen kommune. Tredje kolonne viser antall enheter rapportert fra landsutvalget/andre kommuner. Fjerde kolonne viser summen for disse to, det vil si alle rapporterte (minus dubletter). Femte kolonne viser beregnet antall bostedsløse som skal kompensere for frafall av respondenter. De to kolonnene lengst til høyre viser summen av antall rapporterte bostedsløse totalt og tillegg for beregnet antall, som er det endelige tallet for bostedsløse, og andel bostedsløse pr. 1000 innbyggere.

3.3.1 Antall bostedsløse i storbyene

Tabell 3.2 viser antall bostedsløse de fire største byene, Oslo, Bergen, Trondheim og Stavanger, som utgjør kommunegruppe 1.

Tabell 3.2 *Antall rapporterte bostedsløse fra egen kommune og fra andre, totalt rapporterte, antall utregnet, totalt antall bostedsløse og andel pr. 1000 innbyggere etter kommune*

Kommune	Rapport. fra egen komm.	Rapp. fra andre	Totalt rapp.	Utregnet antall	Totalt antall	Pr. 1000 innb.
Oslo	1.005	247	1.252	274	1.526	2,65
Bergen	552	44	596	73	669	2,66
Trondheim	62	36	98	125	223	1,32
Stavanger	112	87	199	16	215	1,77
Alle	1731	414	2.145	488	2.633	2,36

Totalt, etter at dobbeltregistreringer var tatt ut, ble det rapportert inn 2.145 bostedsløse som hadde en av de fire største kommunene som hjemkommune. Etter utregning for å kompensere for frafall av respondenter er det endelige tallet på bostedsløse personer i de fire storbyene 2.633. Andelen bostedsløse pr. 1000 innbyggere er 2,36.

Andelen som er lagt til (utregnet antall) reflekterer svarprosenten blant viktige respondenter i kommunene. I de store byene er svarprosenten høy, med unntak av Trondheim. Oslo mangler imidlertid tall fra en av de store bydelene i ytre øst, som meldte at de ikke hadde kapasitet til å delta i kartleggingen. Vi må anta at denne bydelen har kjennskap til like mange bostedsløse som andre store østlige bydeler (det kan alene utgjøre rundt en tredel av det beregnede antallet). Oslo har også et ikke ubetydelig frafall blant respondenter i den kommunale rusomsorgen og psykisk helse. Det totale antall bostedsløse i Oslo i uke 48 i 2008 er beregnet til 1.526. Andelen bostedsløse med hjemkommune Oslo er 2,65 pr. 1000 innbyggere.

Bergen og Stavanger har mindre frafall av respondenter og får følgelig et relativt lavere beregnet antall enheter. Det totale antall bostedsløse i Bergen er 669 tilsvarende 2,66 bostedsløse personer pr. 1000 innbyggere. I Stavanger er antallet bostedsløse personer 215 og andelen er 1,77 pr. 1000 innbyggere. I Trondheim er tallet på bostedsløse mer enn doblet etter beregningen. Flere sentrale respondenter i Trondheim har ikke svart. En av disse meldte inn at de kjente til 47 bostedsløse, men de hadde ikke kapasitet til å fylle ut registreringsskjemaer for hver enkelt bostedsløs person. Dermed kunne ikke disse inkluderes i datasettet. Informasjonen vi fikk fra denne respondenten kan også tyde på at den definisjonen som ble brukt på bostedsløshet er noe snevrere enn den vi anvender i kartleggingen, som ytterligere bidrar til å underbygge at det kan være en betydelig underrapportering av bostedsløse fra Trondheim. Antallet 223 bostedsløse for Trondheim representerer derfor et minimum og mest sannsynlig en betydelig underestimering.

Både Trondheim og Stavanger har en forholdsvis lav andel bostedsløse personer i forhold til folketallet. Andelen er også lav sammenlignet med en del mindre kommuner. Det er samtidig

verdt å merke seg at begge disse byene hadde en klar økning i antall utkastelser fra bolig i perioden 2004 til 2007 under den nasjonale strategien for å bekjempe og motvirke bostedsløshet, der ett av hovedmålene var å redusere tallet på utkastelser. Trondheim har den største økningen blant de fem største byene med Stavanger som nummer to (Husbankens sluttrapport, Dyb mfl. 2008). Dette styrker relevansen av spørsmålet om andelen bostedsløse både i Trondheim og Stavanger er høyere enn henholdsvis 1,32 og 1,77 pr. 1000 innbyggere. Metoden for å kompensere for frafall vil tendere til å underestimere tallet på bostedsløse.

3.3.2 Antall bostedsløse i kommunegruppe 2

Tabell 3.3 gir en oversikt over tall for bostedsløse personer i kommuner med folketall fra 40.000 og over (minus de fire største byene). Det totale antall bostedsløse i denne kommunegruppa er 1.165. Dette tilsvarer 1,33 bostedsløse personer pr. 1000 innbyggere. Variasjonen innad i gruppen er imidlertid stor.

Tabell 3.3 *Antall rapporterte bostedsløse fra egen kommune og fra andre, totalt rapporterte, antall utregnet, totalt antall bostedsløse og andel pr. 1000 innbyggere etter kommune*

Kommune	Rapport. fra egen komm.	Rapp. fra andre	Total rapp.	Utregnet antall	Totalt antall	Pr 1000 innb.
Bærum	88	1	89	6	95	0,87
Kristiansand	87	35	122	48	170	2,12
Fredrikstad	10	12	22	21	43	0,59
Tromsø	70	15	85	21	106	1,59
Sandnes	163	23	186	0	186	2,93
Drammen	62	20	82	3	85	1,38
Asker	49	1	50	6	56	1,04
Sarpsborg	42	11	53	35	88	1,70
Skien	56	12	68	6	74	1,44
Skedsmo	13	2	15	1	16	0,34
Bodø	40	7	47	3	50	1,08
Sandefjord	29	11	40	12	52	1,22
Ålesund	20	12	32	20	52	1,23
Larvik	22	2	24	12	36	0,85
Arendal	26	11	37	19	56	1,36
Alle	777	175	952	213	1.164	1,35

Kommunene er rangert etter folketall med de største kommunene øverst i tabellen og de minste nederst. Den største kommunen, Bærum, har 109.700 innbyggere og Arendal, som er minst, har 41.280 innbyggere. Hovedtinntrykket fra tabellen er at antall bostedsløse viser stor variasjon mellom kommunene og at variasjonen ikke samsvarer med størrelsen på kommunene. Kolonnen helt til høyre viser en variasjon i andelen bostedsløse fra 2,93 pr. 1000 innbygger til 0,34 pr. 1000 innbyggere. Avstanden i størrelsen på kommunene kan gi noen skjevheter ved beregning av tallet på bostedsløse. Utregnet tall er basert på et rapportert gjennomsnittlig antall bostedsløse fra hver respondentgruppe i hele kommunegruppa. Utregnet tall på bostedsløse kan derfor bli noe for høyt i de minste kommunene i gruppa og noe for lavt i de største kommunene. På den andre siden er dette tallet halvert før det legges til det rapporterte antallet fra den enkelte kommune og sannsynligheten for underestimering er større enn sannsynligheten for overestimering.

Kommunen med den høyeste andelen bostedsløse er Sandnes. Antall bostedsløse i kommunen er 186 og andelen pr. 1000 innbyggere er 2,93. Dette er en kommune som har rapporter svært godt. Det innrapporterte antallet er det samme som beregnet⁷. Inntrykket fra kontakten med kommuner og respondenter er at kommuner som har en høy svarprosent også har fokus på bostedsløshet og er opptatt av problematikken. Disse kommunene har ofte en høy andel *registrerte* bostedsløse og en lav andel utregnet. Det finnes imidlertid unntak. I for eksempel Skedsmo, som er en middels stor bykommune i Oslo-regionen (omfatter Lillestrøm), har viktige respondenter svart, men disse har rapportert inn et uvanlig lavt antall bostedsløse. Den høye svarprosenten betyr at Skedsmo bare får én person i tillegg for frafall av respondenter. Vi har ikke grunnlag for å vurdere om 16 bostedsløse eller 0,35 pr. 1000 innbyggere avspeiler realitetene i denne kommunen. Alle kartlegginger av bostedsløse både i Norge og andre land viser at andelen bostedsløse er høyest i byer og urbane områder. Skedsmo er en kommunetype som forventes å ha en forholdsvis høy andel bostedsløse og en høyere andel bostedsløse enn det tallet som framkommer i denne kartleggingen.

3.3.3 Antall bostedsløse i kommunegruppe 3

Tabell 3.4 viser tallene for kommuner i kommunegruppe 3, kommuner med et folketall fra 10.000 til 39.999. Antall beregnet bostedsløse for de 20 kommunene i denne gruppa er 431. Dette er imidlertid utvalgskommuner og antall bostedsløse etter vekting for utvalg er 1688 (de 20 kommunene utgjør 25 prosent – en fjerdedel – av alle kommunene og det totale folketallet i kommunegruppa). Andelen bostedsløse for hele kommunegruppa er 1,07 pr. 1000 innbyggere.

⁷ Tre av åtte respondenter har ikke svart. Disse står imidlertid for en så liten andel av registreringene at Sandnes ville fått et tillegg på maks en person. Noen av respondentgruppene har rapportert inn så få bostedsløse at gjennomsnittet regnes i desimaler.

Tabell 3.4 *Antall rapporterte bostedsløse fra egen kommune og fra andre, totalt rapporterte, antall utregnet, totalt antall bostedsløse og andel pr. 1000 innbyggere etter kommune.*

Kommune	Rapp fra egen komm.	Rapp fra andre	Total rapp.	Utregnet antall	Totalt antall	Pr. 1000 innb.
Tønsberg	55	6	61	19	80	2,05
Porsgrunn	15	9	24	8	32	0,93
Haugesund	54	8	62	5	67	1,99
Ringsaker	11	1	12	8	20	0,62
Lillehammer	7	1	8	11	19	0,73
Kongsberg	4	2	6	2	8	0,33
Stange	0	3	3	13	16	0,84
Nes (Ak)	12	1	13	1	14	0,75
Levanger	1		1	6	7	0,38
Narvik	1	1	2	13	15	0,82
Stord	21	1	22	1	23	1,33
Nesodden	8	1	9	3	12	0,70
Os (Hord.)	25	0	25	3	28	1,70
Klepp	17	1	18	1	19	1,16
Time	24	8	32	3	35	2,20
Rælingen	2	1	3	2	5	0,32
Førde	0	0	0	4	4	0,34
Lenvik	3	0	3	7	10	0,90
Orkdal	0	1	1	8	9	0,81
Søgne	3	2	5	3	8	0,77
Alle	263	47	310		431*4 =1724	1,07

Også tabell 3.4 er rangert etter synkende folketall; den mest folkerike kommunen øverst og den med lavest folketall nederst⁸. Tabellen viser at andelen bostedsløse varierer fra 2,26 bostedsløse pr. 1000 innbyggere i Time til 0,33 pr. 1000 i Rælingen. Ellers avtegnes et påfallende geografisk mønster i fordelingen av bostedsløshet. Med unntak av Tønsberg er alle andre kommuner som har mer enn 1 bostedsløs person pr. 1000 innbyggere lokalisert på Sør-Vestlandet. Time har som nevnt 2,26 pr. 1000,

⁸ Søgne var med i utvalget i gruppe 4 - <9.999 innbyggere – i 2005, men har nå rykket opp i kommunegruppe 3. Forskyvningen i representativitet etter folketall, antall kommuner og region er ytterst marginal på grunn av denne endringen.

Haugesund har 2,06, Os i Hordaland 1,74, Stord 1,35 og Klepp 1,14. Disse kommunene har stort sett også høy svarprosent, som også synliggjøres ved at tillegget for frafall av respondenter er beskjedent i disse kommunene. Om vi går tilbake til tabell 3.2 ser vi at kommunen med størst andel bostedsløse er Sandnes, som også tilhører samme geografiske område. Vi tror det er forhastet å konkludere med at andelen bostedsløse er svært mye høyere i denne delen av landet enn i andre deler av landet. Vår tolkning av tilbakemeldinger og de innrapporterte dataene indikerer at disse kommunene har et klart fokus på bostedsløshet, at de derfor har gjort seg kjent med definisjonen av bostedsløshet og har lagt vekt på å få fram helhetsbildet. Dette reiser også spørsmål om kommuner som har rapportert inn relativt få bostedsløse i realiteten undervurderer problemet. Det kan også bety at underrapporteringen er betydelig og at det reelle tallet på bostedsløse er langt fra å bli fanget opp av utregningen som skal kompensere fra frafall av respondenter.

To kommuner har ikke registrert bostedsløse (Førde og Orkdal). To forholdsvis store kommuner i denne gruppa har rapportert inn én bostedsløs person hver (Narvik og Levanger). Det er en tendens til lav svarprosent og at respondenter som har svart har registrert få eller ingen bostedsløse i Midt-Norge (jfr. lav svarprosent også fra Trondheim). Ut over det som er nevnt finner vi ingen systematikk i variasjonen i andel bostedsløse mellom kommunene i denne gruppa.

3.3.4 Antall bostedsløse i kommunegruppe 4

Av de 61 kommunene i kommunegruppe 4 (9.999 innbyggere og færre) har 17 registrert bostedsløse. Respondenter i landsutvalget og/eller i andre kommuner har registrert bostedsløse i to av kommunene som ikke selv har registrert bostedsløse. Det er altså registrert bostedsløse personer i 19 av kommunene. Tre av kommunene har ikke svart. I de resterende 39 kommunene har minst en respondent svart at kommunen ikke har bostedsløse.

Også i denne kommunegruppa er sosialtjenesten/NAV den største respondentgruppa og den viktigste respondenten. Likevel er frafallsprosenten i denne respondentgruppa på 30 prosent. En annen viktig respondent i denne kommunegruppa er lensmann/politi, en respondentgruppe som i stor grad rapporterer at

kommunen ikke har bostedsløse (40 prosent av lensmenn/politi i denne kommunegruppa har gitt dette svaret). Vi vet også at dette er en gruppe som tenderer til å svare før eller uten at de har sett på definisjonen av bostedsløs. Dette bidrar til et ekstra usikkerhetsmoment i tallene over bostedsløse som er registrert i denne kommunegruppa og som trekker i retning av en betydelig underreportering. Beregningen av antall bostedsløse som kompensasjon for frafall av respondenter er forenklet i forhold til de andre kommunegruppene. Det dreier seg om små tall og utregning for hver av kommunene i gruppa ville gitt tilfældige utslag.

Tabell 3.5 *Antall rapporterte bostedsløse fra egen kommune og fra andre, totalt rapporterte, antall utregnet, totalt antall bostedsløse og andel pr. 1000 innbyggere for kommuner med folketall 9.999 og lavere*

Kommune	Rapp fra komm.	Rapp fra andre	Total rapp.	Utregnet antall	Totalt antall	Pr. 1000 innb.
Alle <9.999	79	9	88	26	114*5	
Vektet for utvalg					570	0,48

Totalt ble de rapportert inn 88 bostedsløse personer, 79 fra utvalgskommunene og 9 fra instanser utenfor disse kommunene. Antall beregnet som kompensasjon fra frafall av respondenter er 26. Det totale antallet er 114 bostedsløse personer. Vektet for utvalg (114*5) blir tallet 570. Andelen bostedsløse pr. 1000 innbyggere i kommuner med folketall 9.999 og lavere er 0,48.

I den minste kommunegruppa har vi registrert en tendens til å svare at kommune ikke har bostedsløse, før respondenten har hatt muligheten til å se på definisjonen. Vedlegg 1 gir en oversikt over hvilke kommuner i kommunegruppe 4 som har registrert bostedsløse. Noen av de største kommunene i gruppa har registrert et betydelig antall bostedsløse personer, men vi ser også at en del små kommuner har registrert bostedsløse. Rapporteringen av bostedsløse kan ha blitt bedre i kommuner som ”ser” problemet, men for gruppen som helhet er det nok en underreportering av bostedsløshet.

3.3.5 Antall og andel bostedsløse – en sammenligning

Vi skal gi en oppsummering av antall og andel bostedsløse for hver av kommunegruppene og landet som helhet. Tallene blir deretter sammenlignet med tallene fra de tidligere kartleggingene.

Tabell 3.6 *Antall bostedsløse og andel pr. 1000 innbyggere de fire kommunegrupper og hele landet*

Kommunegrupper etter folketall	Antall bostedsløse	Pr. 1000 innbyggere
Storbyene	2.633	2,36
40.000 og over	1.164	1,35
10.000-39.999	1.724	1,07
9.999 og under	570	0,48
Hele landet	6091	1,27

Tallene for hver kommunegruppe er kommentert lenger opp. I uke 48 2008 var det totale antall bostedsløse for hele landet 6.091 og andelen bostedsløse pr. 1000 innbyggere er 1,27. Disse tallene er beregnet på samme måte som for kartleggingene av bostedsløse i 2003 og 2005⁹. Tabell 3.6 viser de samlede tallene og antall pr. 1000 innbyggere for alle fire kartleggingene. Den relative andelen bostedsløse er størst i store byene og sterkt urbane strøk og andelen synker med avtakende kommunestørrelse. De store byene har nesten fem ganger så mange bostedsløse i forhold til folketallet som kommuner med mindre enn 10.000 innbyggere. Men, som vi har sett, er det store variasjoner innad i hver kommunegruppe.

⁹ Følgende justering er gjort i 2008: I 2003 og 2005 er det endelige antallet basert på at respondenter som ikke har svart kjenner til halvparten så mange bostedsløse sammenlignet med respondenter som har svart. I tidligere kartlegginger er ikke dette forbeholdet tatt for sosialtjenesten. Sosialtjenesten har imidlertid en noe redusert rolle – men er fremdeles den viktigste respondenten. Vi har derfor valgt å behandle sosialtjenestene (og NAV-kontorene) på samme måte som de andre respondentene denne gange.

Tabell 3.7 *Antall bostedsløse totalt og pr. 1000 innbyggere etter år og prosentvis endring fra 1996*

År	Antall bostedsløse	Pr. 1000 innbyggere	Endring i forh. til 1996
2008	6.091	1,27	- 2 %
2005	5.496	1,19	- 11 %
2003	5.200	1,14	- 16 %
1996	6.200	1,5	100 %

Tallet på bostedsløse sank betydelig (16 prosent nedgang) fra den første kartleggingen i 1996 til den andre i 2003. Nesten hele denne nedgangen kan forklares med en kraftig reduksjon i antall bostedsløse i Oslo. Etter 2003 har både det totale tallet på bostedsløse og andelen bostedsløse i befolkningen gått opp. Resultatene fra kartleggingene i 2005 og 2008 viser en økning i forhold til det laveste nivået i 2003. Antall bostedsløse i 2008 er likevel 2 prosent under 1996-nivået ved denne kartleggingen.

Tabell 3.6 lenger opp viser totaltall og andel bostedsløse i de fire kommunegruppene. Tabell 3.8 under viser utviklingen i hver av kommunegruppe for alle fire kartleggingene.

Tabell 3.8 *Antall bostedsløse totalt og pr. 1000 innbyggere etter kommunegruppe og år*

År	4 storbyer		>40.000		10.000-39.999		<9.999	
	Antall	Pr. 1000	Antall	Pr. 1000	Antall	Pr. 1000	Antall	Pr. 1000
2008	2.632	2,36	1.164	1,35	1.724	1,07	570	0,48
2005	2.419	2,42	973	1,17	1.610	1,06	395	0,32
2003	2.604	2,56	1.101	1,35	1.193	0,78	336	0,27
1996	3.843	4,01		1,53		0,63		0,36

Tabell 3.8 viser at antall bostedsløse har økt i alle kommunegruppene. Utviklingen av antall bostedsløse målt etter folketall i kommunegruppene viser et mer nyansert mønster.

Det mest interessante tallene når man skal sammenligne er tallene som viser den relative bevegelsen; antall bostedsløse i forhold til

befolkningen totalt. Folketallet i landet er i vekst. Veksten er størst storbyene og andre sentralt beliggende storkommuner. Tabell 3.7 nyanserer bilde av utviklingen i antall bostedsløse i kommunegruppene. Den relative andelen bostedsløse har vært i jevn tilbakegang i de fire store byene – Oslo, Bergen, Trondheim og Stavanger – siden 1996. De fire største byene er den eneste kommunegruppen som samlet viser nedgang i andelen bostedsløse. Oslo har hatt noe økning fra 2005 til 2008, mens Bergen har hatt nedgang. Både Oslo og Bergen er på nivå med byer i samme størrelse eller i Norden, og heller litt under enn over i andel bostedsløse (Benjaminsen og Dyb 2008). Den lave svarprosenten fra Trondheim skaper en viss usikkerhet om tallene for storbygruppa som helhet. Men svarprosenten fra denne kommunen var også mangelfull i 2005 og tallene for de to siste kartleggingene skulle være rimelig sammenlignbare. Nedgangen er imidlertid betydelig og det kan neppe trekkes i tvil at det faktisk har vært en nedgang i andelen bostedsløse i storbyene.

Kommunegruppe 2 – folketall 40.000 og over – har hatt en nedgang fra 1,53 bostedsløse pr. 1000 innbyggere i 1996 til 1,35 i 2008. Dette er samme nivået som i 2003. Tallet var på det laveste i den forrige kartleggingen i 2005 med 1,17 bostedsløse pr. 1000 innbyggere.

I begge de to minste kommunegruppene øker andelen bostedsløse. I gruppe 3 – folketall 10.000-39.999 – viser både absolutte og relative tall en jevn økning mellom hver av de fire kartleggingene. I gruppe 4 – folketall 9.999 og lavere – var den relative andelen høyere i den første kartleggingen i 1996 enn i de to neste. I 2008 er andelen bostedsløse høyere enn i 2003 og 2005. Økningen i disse to kommunegruppene kan delvis forklares med økt oppmerksomhet i enkelte av disse kommunene. Enkeltkommuner gjør en betydelig innsats for å registrere alle de vet er bostedsløse i det aktuelle tidsrommet, men en betydelig andel av kommunene, særlig i den minste kommunegruppa ser ut til å avfeie at de kan ha bostedsløse allerede når de blir kontaktet, før selve registreringen skal gjennomføre i uke 48.

3.4 Tallgrunnlag for analyse

Tallene som er benyttet i analysen av dataene, fra kapittel 4 og utover i rapporten, avviker noe fra totaltallet vi har kommet fram til og som er drøftet i dette kapitlet. Tallbasen er alle registrerte enheter (bostedsløse personer) minus dobbeltregistreringer, som også er tatt ut her. De rapporterte tallene fra kommunegruppene med 10.000-39.999 innbyggere og 9.999 innbyggere er vektet for utvalg. Disse representerer henholdsvis 25 og 20 prosent av alle kommunene i sine grupper og er vektet etter dette.

Et forholdsvis lite antall registrerte bostedsløse tilhører andre kommuner enn våre utvalgskommuner. Disse er rapportert fra andre kommuner og landsutvalget. Vi beholder disse kommunene i datagrunnlaget for analyse, men de er holdt utenfor i beregningen av tallet på bostedsløse. Tallbasen for analysen (N i tabellene) er derfor et annet enn tallet for bostedsløse vi har kommet fram til ved beregning av tallet på bostedsløse. N vil også variere, blant vil enheter som ikke tilhører utvalgskommunene ekskluderes fraanalyser basert på kommunevariabelen.

3.5 Oppsummering

Antall bostedsløse i Norge i uke 48 i 2008 var 6.091. Andelen bostedsløse pr. 1000 innbyggere er 1,27. Både det absolute og relative tallet for bostedsløse har gått opp på landsbasis siden forrige kartlegging i 2005. Både antall og andel pr. 1000 innbyggere er likevel lavere enn tallene fra den første kartleggingen av bostedsløse i 1996, som har de høyeste absolute og relative tallene av alle de fire landsomfattende kartleggingene som er gjennomført.

Andelen bostedsløse varierer mellom ulike typer kommuner. De fire største byene har flest bostedsløse og den høyeste andelen bostedsløse. Disse fire byene, Oslo, Bergen, Stavanger og Trondheim, har til sammen 2.632 bostedsløse tilsvarende 2,36 pr. 1000 innbyggere. Kommuner med 40.000 innbyggere og over (minus de fire største byene) har til sammen 1.164 bostedsløse personer, som tilsvarer 1,35 pr. 1000 innbyggere. Denne kommunegruppa omfatter 15 kommuner. Variasjonene i antall bostedsløse mellom disse 15 kommunene er svært stor.

Antall og andel bostedsløse i kommuner med et folketall mellom 10.000 og 39.999 er henholdsvis 1.724 og 1,07. De 20 kommunene i denne gruppa utgjør et representativt utvalg på 25 prosent av alle norske kommuner i dette intervallet. Antall bostedsløse er derfor vektet for utvalg. I kommuner med et folketall under 10.000 antallet bostedsløse 570 og andelen er 0,48 pr. 1000 innbyggere. Gruppa omfatter 61 kommuner og utgjør en fjerdedel av alle kommuner innefor dette intervallet. Tallene er også her vektet for utvalg.

Variasjonene mellom antall registrerte bostedsløse i de ulike kommunene er stor. Tendensen er at kommuner som har høy svarprosent også rapporterer et høyt antall (og høy andel) bostedsløse. Det gis ingen umiddelbar forklaring på hvorfor kommuner med lav svarprosent skulle ha færre bostedsløse enn kommuner med høy svarprosent. I alle tre kommunegruppene er sannsynligheten for underrapportering og underestimering av det endelige tallet større enn det motsatte.

Vi kan finne ulike forklaringer på at tallet på bostedsløse øker i en periode der man har hatt en nasjonal satsning for å forebygge og bekjempe bostedsløshet. Én forklaring er at innsatsen mot bostedsløshet ikke har vært god nok. En annen forklaring er at omgivelsene som strategien ble iverksatt i endret seg. Strategien, med flere ambisiøse mål, ble vedtatt i en oppgangstid med lav lånerente og fulle sysselsetting. I løpet av siste året av strategiperioden, 2007, snudde konjunktorene: Renta gikk raskt og mye opp, den internasjonale finanskrisa slo til for fullt og arbeidsløsheten begynte å stige. Denne typen strukturelle endringer vil ramme de mest marginaliserte først. De presses først ut av arbeidslivet og først ut av boligsektoren. De to forklaringene, nemlig at innsatsen har vært for svak og at innstasen ble ”innhentet” av det økonomiske omslaget, er i ikke konkurrerende men må oppfattes som komplementære. En videre drøfting av funnene i kartleggingen, og hvordan de kan tolkes og forstås i et større perspektiv, tas opp igjen i oppsummeringen av rapporten i kapittel 9.

4 Demografisk profil

Spørreskjemaet som respondentene har svart på inneholder en del spørsmål knyttet til bakgrunnsopplysninger om de registrerte bostedsløse personene. I dette kapitlet analyseres og drøftes opplysninger om kjønn, alderssammensetning, fødeland, utdanning, inntektskilder og familiesituasjon. Spørsmål knyttet til omsorg for, eller samværsrett med, mindreårige barn har vært med i tidligere kartlegginger. Denne gangen har vi lagt til et spørsmål vedrørende antall barn vedkommende er bostedsløs sammen med. Utover dette har det ikke vært gjort betydningsfulle endringer i spørsmål knyttet til demografisk profil.

Analysen av bakgrunnsopplysningene følger det samme mønsteret som kartleggingene av bostedsløse i 2005 (Hansen m.fl. 2006), i 2003 (Hansen m.fl. 2004) og til dels kartleggingen fra 1996 (Ulfrstad 1997). Så langt det er mulig vil presentasjonen av dataene sammenlignes med de forrige kartleggingene. Prosentueringsgrunnlaget (N) oppgis for hver tabell. N er ikke en konstant størrelse da svarprosenten på de ulike spørsmålene varierer. Analysegrunnlaget er vektet for utvalgs kommuner, men den beregningen som er gjort for å kompensere for frafall av respondenter er ikke lagt inn og N blir lavere enn 6091 (se også kapittel 3.4).

Rapporten tar for seg data for de fire største kommunene, mens de andre kommunene i landet er slått sammen i tre ulike kategorier. Som redegjort for tidligere i kapittel 2 og 3 er kartleggingen gjennomført i et utvalg av de mindre kommunene. De fire største kommunene samt alle kommuner med mer enn 40.000 innbyggere er inkludert i utvalget. For de to minste kommunegruppene er det gjort et utvalg av kommuner som er representative for landet som helhet. Dette er det tatt hensyn til i analysen, slik at den

prosentvise fordelingen mellom kommunene og kommune-gruppene blir riktig.

4.1 Kjønnsfordeling blant bostedsløse personer

Andelen bostedsløse menn og kvinner har vært stabil gjennom de tre forrige kartleggingene. Tre fjerdedeler har vært menn og en fjerdedel kvinner. Tabell 4.1 viser fordelingen av bostedsløse menn og kvinner i 2008.

Tabell 4.1 *Andelen menn og kvinner etter kommuner 2008. N: 4957*

	Oslo	Bergen	Trondheim	Stavanger	Andre over 40.000	10.000 – 39.999	Under 9.999	Alle 2008
Menn	70	72	74	68	71	75	81	73
Kvinner	30	28	27	32	29	26	19	27
Sum	100	100	101	100	100	101	100	100

Kjønnsfordelingen blant bostedsløse personer synes å være stabil gjennom alle fire kartleggingene. Kolonnen lengst til høyre viser at 73 prosent av bostedsløse personer er menn og 27 prosent er kvinner. Kvinneandelen har økt med noen få prosentpoeng fra forrige kartlegging. I 2005 var det 24 prosent kvinner og 76 prosent menn, og det samme var det i 2003 og 1996. Tallene fra 2008 viser noe variasjon mellom byene. Den største forskjellen mellom kommunene er Stavanger som har 68 prosent menn og 32 prosent kvinner og den minste kommunegruppen som har 81 prosent menn og 19 prosent kvinner. Stavanger er også den kommunen som har størst endring siden forrige kartlegging (80 prosent menn og 20 prosent kvinner i 2005). Oppgangen for andelen kvinner på 12 prosentpoeng, og den tilsvarende nedgangen for andelen menn, er en betydelig endring i løpet av en treårs periode for en kommune. Stavanger har gått fra å være den kommunen med lavest andel kvinnelige bostedsløse til å ha størst andel kvinner. Sammenliknet med 2005 har antall bostedsløse kvinner i Stavanger økt med 70 prosent (26 personer). Oppgangen

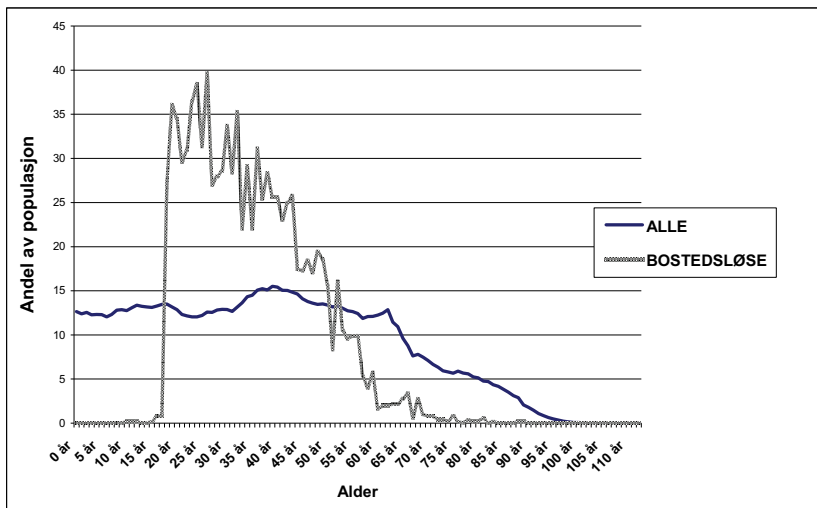
i andel kvinner skyldes dermed ikke en nedgang i antall menn som kun er 9 personer og som utgjør en liten prosentvis nedgang. Kjønnfordelingen i de andre kommunene og kommunegruppene er relativt stabil. Variasjonene i kjønnfordelingen mellom kommunene fra 2005 til 2008 er ikke store, og det er ikke systematiske forskjeller fra den ene kartleggingen til den andre.

Innenfor bostedsløshetsforskningen har man snakket om en feminisering av bostedsløshetspopulasjonen (Dyb 2002). På begynnelsen av 90-tallet rapporterte finske og danske forskere om en økning i andelen bostedsløse kvinner. Denne økningen kan ikke spores i de norske kartleggingene da kjønnfordelingen har vært stabil gjennom alle fire kartlegginger (1996, 2003, 2005 og 2008). En mulig årsak til dette kan være at økningen i andel kvinner hovedsakelig fant sted før man begynte å kartlegge bostedsløse i Norge.

4.2 Alder

Figur 4.1 viser at gjennomsnittsalder for bostedsløse personer er vesentlig lavere enn for befolkningen som helhet. Dette er den samme tendensen som vi har sett i tidligere kartlegginger.

Figur 4.1 *Aldersfordeling i befolkningen og blant bostedsløse*

Tabell 4.2 *Aldersfordeling blant bostedsløse personer i 2008 etter kommuner og kommunegrupper. Nederste raden viser gjennomsnittsalder for hver kommune og kommunegruppe. N: 4993*

Alder i 2008	Oslo	Bergen	Trondheim	Stavanger	Andre over 40.000	10.000 – 39.999	Under 9.999	Alle 2008
<24 år	14	20	23	31	25	28	38	24
25-34 år	27	29	25	37	31	34	25	30
35-44 år	33	24	34	18	24	21	18	25
45-54 år	20	16	10	11	15	13	12	15
55-64 år	5	7	4	2	4	4	5	4
>65 år	2	4	3	2	1	-	3	2
Sum	101	100	99	101	100	100	101	100
Snittalder	38	37	35	32	34	33	32	35

Kolonnen lengst til høyre i tabell 4.2 viser at gjennomsnittsalder for bostedsløse personer er 35 år, det samme som i 2005. 79 prosent av alle registrerte bostedsløse personer er under 45 år og 54 prosent er under 35 år. Andelen bostedsløse synker betydelig ved økende alder, men det finnes bostedsløse personer over 65 år i alle kommuner og kommunegrupper utenom kommunegruppe 3. I den yngste aldersgruppen er det stor forskjell på kommunene og kommunegruppene. I Oslo er det 14 prosent som er under 24 år, mens andelen bostedsløse personer under 24 år er 38 prosent i de minste kommunene. Ut fra kartleggingen er det ikke mulig å si noe om hvorfor forskjellen mellom Oslo, Bergen, Trondheim og de minste kommunene er så stor, men en årsak kan være at yngre bostedsløse er mer synlige i små samfunn enn de i de store byene. Stavanger skiller seg ut i denne tabellen også. Stavanger har en andel bostedsløse under 24 år på 31 prosent. Hvis man ser bort fra Stavanger finner vi en systematisk forskjell i andel unge bostedsløse ved synkende kommunestørrelse. Jo mindre kommunen er desto større andel unge bostedsløse har de.

Tabell 4.3 *Aldersfordeling blant bostedsløse personer i 2008, 2005, 2003 og 1996.*

	2008	2005	2003	1996
<24 år	24	21	16	18
25 – 34 år	30	33	32	36
35 – 44 år	25	26	31	25
45 – 54 år	15	14	14	11
55 – 64 år	4	4	5	5
>65 år	2	2	3	4
Sum	100	100	101	99

Utviklingen siden 1996 viser at det ikke er noen systematiske forskjeller i andre aldersgrupper enn den yngste. I den yngste aldersgruppen ser vi at andelen har økt fra 18 prosent i 1996 til 24 prosent i 2008. I samme periode har andelen bostedsløse i alderen 25 til 34 gått tilsvarende ned. En endring på seks prosentpoeng er ikke av betydelig størrelse, men det er en tendens som er verdt å merke seg.

4.2.1 Bostedsløse under 24 år

I denne kartleggingen har vi valgt å skrive en egen del om unge bostedsløse. Bostedsløse personer under 24 år utgjør en ikke ubetydelig andel av den totale populasjonen, og det har i den senere tid vært et økt fokus på unge bostedsløse. Fra 1996 har det vært en økning i andelen bostedsløse personer under 24 år fra 18 prosent i 1996 til 24 prosent i 2008. I og med at det totale antallet bostedsløse har økt samtidig som andelen unge har økt har vi fått et høyere antall unge bostedsløse enn tidligere. Antallet unge bostedsløse under 24 år er 1189 i 2008. Rundt 330 bostedsløse personer er under 20 år, og av disse er det en håndfull unge under 18 år. Dette dreier seg om unge og barn som selv er registrert som bostedsløse. I tillegg er det barn som er bostedsløse sammen med foreldrene sine (se kapittel 4.6). Antallet bostedsløse under 18 år har gått litt ned siden forrige kartlegging, og er så få at vi av forskningsetiske hensyn velger å ikke omtale spesifikke kjennetegn ved denne aller yngste gruppen (under 18 år). Fordelingen av unge bostedsløse etter kommuner og kommunegrupper er noe annerledes enn den totale fordelingen.

Tabell 4.4 *Unge bostedsløse personer i 2008 etter kommuner og kommunegrupper. N: 1189*

Kommuner og kommunegrupper	Bostedsløse under 24 år
Oslo	14
Bergen	10
Trondheim	2
Stavanger	5
>40.000	20
10.000 – 39.999	33
<9.999	15
Ubesvart	2
Sum	101

Tabell 4.4 viser fordelingen av bostedsløse personer under 24 etter kommuner og kommunegrupper. Selv om Stavanger har en stor andel unge bostedsløse (tabell 4.2), ser vi at kun fem prosent av alle unge bostedsløse er fra Stavanger. Det er flest unge bostedsløse i kommunegruppe 2 og kommunegruppe 3. Henholdsvis 33 og 20 prosent av bostedsløse under 24 år er fra kommuner med mellom 10.000 og 39.999 innbyggere og kommuner med 40.000 innbyggere eller mer. Det er nesten like mange unge bostedsløse i Oslo som i den minste kommunegruppen selv om den minste kommunegruppen relativt sett har flere unge bostedsløse.

Andel kvinner blant de unge bostedsløse er høyere enn for populasjonen ellers. 34 prosent er kvinner mens 66 prosent er menn i denne alderskategorien. Fordelingen for hele populasjonen er 73 prosent menn og 27 prosent kvinner. Når vi sammenligner med de andre aldersgruppene skiller unge bostedsløse seg ellers ikke nevneverdig ut. Dette er interessant fordi det betyr at de til tross for sin unge alder befinner seg i den samme situasjonen som eldre bostedsløse. Noen faktorer skiller seg imidlertid ut for denne gruppen.

Over halvparten (53 prosent) av bostedsløse personer under 24 år oppholder seg hos ”venner, kjente, slekt”. Dette er langt flere enn for populasjonen som helhet der andelen som bor midlertidig hos venner, kjente eller slekt er 37 prosent. At en så stor andel unge bostedsløse har denne oppholdsformen er ikke overraskende da det er sannsynlig at unge bostedsløse fortsatt har et nettverk de kan benytte seg av i krisesituasjoner. Kartleggingen tar

utgangspunkt i hjelpeapparatet, og det er personer som er i kontakt med hjelpeapparatet som registreres. I dette tilfellet betyr det at de unge som oppholder seg hos ”venner, kjente, slekt” ikke bare er i en midlertidig situasjon inntil de finner et eget sted å bo, men at de er i en situasjon der hjelpeapparatet er koblet inn. 12 prosent oppholder seg i midlertidig boalternativ, og dette er færre enn for alle aldersgruppene samlet. Opphold midlertidig hos venner, kjente eller slekt samt midlertidig boalternativ utgjør de hyppigste oppholdsformene blant unge bostedsløse.

Analysen viser at det er 30 prosent som har vært i den oppgitte situasjonen i over seks måneder og at halvparten har vært i situasjonen i mer enn tre uker og opp til seks måneder. For 20 prosent er bostedsløsheten et tilbakevendende problem over flere år, og for 24 prosent har bostedsløsheten vart i mer enn et halvt år. 28 prosent opplever bostedsløsheten som et nytt, akutt problem. Det er også flere unge som opplever bostedsløsheten som et nytt, akutt problem sammenlignet med hele populasjonen, og det er færre unge som er langvarig bostedsløse. I kategorien ”varighet mer enn seks måneder” er unge bostedsløse like godt representert som de andre aldersgruppene. Det er altså en relativt stor andel unge bostedsløse som har vært bostedsløse mer enn et halvt år, men ikke over flere år. At de ikke har vært bostedsløse i mange år kan rett og slett skyldes deres unge alder og at de ikke har ”rukket” å bli langvarig bostedsløse.

Når det gjelder faktorer som kan inngå i situasjonen til den bostedsløse personen viser analysen at over halvparten (54 prosent) av de unge bostedsløse er avhengig av rusmidler. 24 prosent er kastet ut av boligen i løpet av de siste seks månedene og 25 prosent har hatt udekket behov for oppfølging i bolig. 30 prosent har en synlig eller kjent psykisk sykdom. Rusavhengighet og psykisk sykdom er litt lavere for denne gruppen enn for populasjonen som helhet, mens de andre faktorene er nokså like. På noen av variablene er det en høy andel ”vet ikke/ubesvart”, men disse er ikke høyere for denne gruppen enn for alle gruppene samlet.

4.3 Fødeland

I Norge er det 460 000 personer som enten har innvandret selv eller er født i Norge med innvandreforeldre. Til sammen utgjør disse gruppene 9,7 prosent av befolkningen. Av innvandrere er det flest fra Polen, Sverige, Irak og Danmark. Andelen innvandrere født i utlandet utgjør 7,9 prosent av befolkningen i Norge¹⁰. I spørreskjemaet er det spurt etter *fødeland* og annen generasjons innvandrere er således ikke registrert i kartleggingen. I skjemaet er fødeland delt inn i syv kategorier. Kategoriene er de samme som ved forrige kartlegging med unntak av *Øvrige Norden* som er skilt ut som en egen gruppe. De syv kategoriene er angitt i tabell 4.5.

Tabell 4.5 *Fødeland blant bostedsløse i 2008 gruppert i syv kategorier etter kommuner og kommunegrupper. N: 4993*

	Oslo	Bergen	Trondheim	Stavanger	Andre over 40.000	10.000 – 39.999	Under 9.999	Alle 2008
Norge	66	83	90	76	83	87	92	81
Øvrige Norden	2	1	-	1	1	2	-	1
Vest-Europa, Nord-Amerika, Australia	2	2	1	2	1	1	-	1
Øvrige Europa	2	2	1	2	2	3	1	2
Afrika	18	6	4	5	5	2	3	7
Asia og Oseania	8	4	3	6	6	5	-	5
Sør- og Mellom-Amerika	1	2	-	2	1	1	-	1
Ubesvart/Ukjent	1	1	1	7	1	-	4	2
Sum	100	101	100	101	100	101	100	100

Fire av fem bostedsløse er født i Norge, syv prosent i Afrika og fem prosent i Asia/Oseania. Tallene for 2008 varierer lite fra forrige kartlegging. Tabell 4.5 viser videre at det er store forskjeller mellom kommunene og kommunegruppene. Oslo har 66 prosent bostedsløse personer født i Norge mens den minste

¹⁰ Tall fra Statistisk Sentralbyrå (1.1 2009)

kommunegruppen har 92 prosent. Oslo har også den største andelen bostedsløse født i Afrika og Asia/Oseania (27 prosent til sammen). Oslo skiller seg dermed ut ved å ha en tredel av de registrerte bostedsløse født utenfor Norge. At Oslo har så stor andel av utenlandsfødte bostedsløse er imidlertid ikke overraskende, da 25 prosent av alle innvandrere og annen generasjons innvandrere i Norge bos i Oslo. Stavanger skiller seg ut ved å ha en høy andel ”ubesvart/vet ikke” (syv prosent), mye høyere enn i forrige kartlegging (to prosent). Ut over det som er kommentert er det ingen systematiske variasjoner mellom kommunene og kommunegruppene når det gjelder fødeland.

De tre tidligere kartlegginger viser at andelen bostedsløse født utenfor Norge er overrepresentert sammenlignet med befolkningen som helhet. Det samme ser vi i denne kartleggingen. Tallene for 2008 viser at 81 prosent (82 prosent i 2005) er født i Norge, mens 19 prosent er født utenfor Norge. Økningen på et prosentpoeng er så liten at vi ikke kan utelukke at det skyldes tilfeldigheter. Tendensen til at bostedsløse født utenfor Norge er overrepresentert blant bostedsløse opprettholdes dermed. Bostedsløshet forekommer nesten tre ganger så ofte for personer født utenfor Norge sammenlignet med personer født i Norge. Relativt sett har likevel andelen bostedsløse født utenfor Norge sunket siden den første kartleggingen i 1996. I 1996 utgjorde utenlandskfødte personer fire prosent av hele befolkningen. I 2005 var andelen utenlandskfødte 6,6 prosent og i 2008 var andelen 7,9 prosent av befolkningen som helhet. Antallet bostedsløse som er født utenfor Norge har imidlertid holdt seg stabil gjennom de fire kartleggingene (tabell 4.6), hvilket betyr at den relative andelen av bostedsløse personer født utenfor Norge har sunket sammenlignet med befolkningen som helhet. Det samme mønsteret ser vi for innvandrere født i ikke vestlige land. Andelen innvandrere i befolkningen var to prosent i 1996, 5,7 i 2005 og 5,2 i 2008¹¹. Andelen ikke vestlige innvandrere blant bostedsløse i har holdt seg stabil på rundt 13 prosent gjennom de fire kartleggingene.

¹¹ I denne beregningen er ”Øvrige Europa” ikke medregnet. Andelen innvandrere født i Afrika og Asia/Oseania er 4,9. Personer født i Sør-Amerika utgjør 0,3 prosent. (Tall fra Statistisk Sentralbyrå 1.1 2008).

Tabell 4.6 *Fødeland blant bostedsløse personer i fire grupper i 2008, 2005, 2003 og 1996.*

Land/region	2008	2005	2003	1996
Norge	81	82	86	82
Norden/V-Europa/ N-Amerika, Australia	2	3	2	3
Øvrige Europa	2	2	1	1
Annen region	13	13	10	13
Ubesvart/ukjent	2	1	1	1
Sum	100	101	100	100

Kategoriseringen i tabell 4.6 er noe annerledes enn i spørreskjemaet. Dette er gjort for å kunne sammenligne med de tre forrige kartleggingene. I alle fire kartlegginger ser vi at personer fra asiatiske og afrikanske land utgjør den største gruppen bostedsløse født utenfor Norge. Tallene varierer lite gjennom de fire kartleggingene. Det var en liten nedgang i andel bostedsløse født utenfor Norge i 2003, men ellers er det liten variasjon mellom de ulike kartleggingsårene.

Når det gjelder rapporteringen av bostedsløse personer født utenfor Norge regner vi med at det er noe underrapportering for denne gruppen. Det kan være flere årsaker til dette. Asylsøkere som har fått endelig avslag på søknad om oppholdstillatelse har mindre sannsynlighet for å kontakte hjelpeapparatet for å få hjelp. Dette kan være fordi de forsøker å holde seg skjult og ikke ønsker å bli oppdaget, eller fordi personer med endelig avslag på søknad om oppholdstillatelse har få rettigheter i Norge, og dermed ikke kan regne med å få hjelp dersom de oppsøker hjelpeapparatet. En ordning fra 2004 medførte at asylsøkere med endelig avslag mistet retten til økonomisk støtte samt retten til å fortsette å bo i asylmottak (Brekke og Søholt 2005). Asylsøkere med avslag på søknaden har bedre muligheter for å oppsøke frivillige organisasjoners varmestuer og andre lignende tiltak innenfor hjelpeapparatet. Her har man ikke like godt registreringsgrunnlag da personer som benytter disse tiltakene ikke registreres med persondata slik de gjør på for eksempel sosial- og boligkontorer. I undersøkelsen har vi tatt ut personer som ikke kan identifiseres godt nok til at det kan sjekkes mot dobbeltregistreringer, og det kan tenkes at noen av disse er personer med endelig avslag på

søknad om oppholdstillatelse. En annen årsak til mulig underreportering av bostedsløse personer født utenfor Norge kan være språk- og kulturbarrierer. Terskelen for å oppsøke hjelpeapparatet kan være høyere når man på grunn av språk har vanskeligheter med å orientere seg i forhold til de ulike instanser i hjelpeapparatet. Søholt og Astrup (2009) finner at det er vanligere for noen grupper innvandrere å bo hos hverandre enn for etnisk norske.

En annen gruppe innvandrere vi antar at det er underreportering for, er innvandrere fra Øst-Europa. Øst europeere er den gruppen innvandrere som har størst tilvekst i 2008¹². Ut fra kartleggingene av bostedsløse personer ser vi at andelen bostedsløse fra Øst-Europa har holdt seg stabil siden 1996, hvilket betyr at det relativt sett har blitt færre bostedsløse fra Øvrige Europa. Vi vet imidlertid lite om deres bosettingsmønstre og det er derfor vanskelig å spekulere i omfanget av underreportering for denne gruppa.

4.4 Utdanning

Bostedsløse personer har generelt lavere utdanningsnivå enn befolkningen ellers. Tabell 4.7 viser utdanningsnivå blant bostedsløse personer etter kommuner og kommunegrupper.

Tabell 4.7 *Utdanningsnivå blant bostedsløse personer i 2008 etter kommuner og kommunegrupper. N: 4993*

Utdanning	Oslo	Bergen	Trondheim	Stavanger	Andre over 39.999	10.000 – 39.999	Under 9.999	Alle 2008
Grunnskole	29	40	37	39	30	39	41	35
Videregående	15	16	27	22	14	21	20	17
Høgskole/universitet	4	3	6	3	3	4	3	4
Vet ikke/ubesvart	52	41	30	37	54	35	37	44
Sum	100	100	100	101	101	99	101	100

¹² Tall fra Statistisk Sentralbyrå (1.1 2008)

Kolonnen lengst til høyre viser at 35 prosent har svart ”grunnskole” som høyeste utdanning. 17 prosent har svart ”videregående” og fire prosent har svart ”høgskole/universitet”. Andelen ”vet ikke” og de som ikke har svart på spørsmålet er veldig stor (44 prosent), og det er derfor en viss usikkerhet knyttet til tallene. I befolkningen som helhet har 30 prosent grunnskole, 43 prosent har videregående skole og 26 prosent har høyere utdanning fra universitet eller høgskole som høyeste utdanning¹³.

Den store andelen ”vet ikke/ubesvart” medfører en viss usikkerhet knyttet til tallene. Ser vi bort fra den store andelen ”vet ikke” og beregner tallet for de som har oppgitt utdanningsnivå, er det 62 prosent som har grunnskole som høyeste utdanningsnivå. Sammenlignet med 2005 har det sunket med åtte prosentpoeng fra 70 prosent. Andelen bostedsløse som har videregående som høyeste utdanning er 18 prosent (26 prosent i 2005) og syv prosent som har høyere utdanning (fem prosent i 2005). Prosentueringsgrunnlaget når vi tar bort andelen ”Vet ikke” i 2008 (N: 2864) er forskjellig fra 2005 da det er en større andel ”vet ikke/ubesvart” i 2008. Det er dermed vanskelig å sammenligne tallene fra de to kartleggingene. Det er likevel interessant å se at utdanningsnivået generelt har gått opp for de som har oppgitt utdanningsnivået. Det betyr at populasjonen av bostedsløse til dels har fulgt befolkningen som helhet når det gjelder økning i utdanningsnivå.

Det er mulig å sammenligne utdanningsnivået fra de fire kartleggingene, men kategoriseringen har vært gjort ulikt i kartleggingene så tallene i tabell 4.8 blir mindre detaljert enn tabellene for 2005 og 2008

¹³ Tall fra Statistisk Sentralbyrå (2007).

Tabell 4.8 *Utdanningsnivå blant bostedsløse personer etter år*

Utdanning	2008	2005	2003	1996
Opp til videregående skole, inkludert fagbrev	52	59	60	63
Mer enn videregående skole	4	3	5	2
Vet ikke/ubesvart	44	38	35	35
Sum	100	100	100	100

Fordi opplysninger om personer med kun grunnskole mangler for 2003 er det laveste utdanningsnivået i tabell 4.8 videregående skole. Denne gruppen utgjør den høyeste andelen alle årene, men har sunket fra 63 prosent i 1996 til 52 prosent i 2008. Vi ser at det er en systematisk nedgang i andelen med lavest utdanning gjennom de fire kartleggingene. Det er imidlertid en viss usikkerhet knyttet til tallene, og da spesielt i 2008, da det er en veldig stor andel ”vet ikke/ubesvart”. Andelen bostedsløse med høyere utdanning varierer fra to til fem prosent og er en tallmessig nesten ubetydelig gruppe. Tabell 4.7 og 4.8 viser at respondentene har lite informasjon om bostedsløse personers utdanningsnivå. Men ut fra de foreliggende data kan vi konkludere med at populasjonen av bostedsløse skiller seg fra befolkningen som helhet ved at de generelt har lavere utdanningsnivå, men det er en liten økning i utdanningsnivået blant bostedsløse personer.

4.5 Inntektskilder

Inntektskilder er en god indikator når vi vurderer tilknytning, eller mangel på tilknytning, til arbeidslivet. Deltakelse i arbeidslivet anses som en av de viktigste indikatorene på sosial integrasjon, og motsatt sosial ekskludering og marginalisering (f.eks. Halvorsen 2000). Inntektskilder sier også noe om inntektsnivået, og vi kan dermed vurdere andre faktorer slik som fattigdom ut fra hvilke inntektskilder en person har. Tabell 4.9 viser inntektskilder blant bostedsløse personer i 2008. Respondentene er bedt om å oppgi den bostedsløses *viktigste inntektskilde*, og er bedt om kun å krysse av for ett av alternativene i spørreskjemaet.

Tabell 4.9 *Viktigste inntektskilder blant bostedsløse personer i 2008 etter kommuner og kommunegrupper. N:4993*

Inntektskilder	Oslo	Bergen	Trondheim	Stavanger	Andre over 40.000	10.000 – 39.999	Under 9.999	Alle 2008
Arbeidsinntekt	3	4	6	4	5	3	3	4
Dagpenger	2	1	1	1	2	3	2	2
Sykepenger	1	1	2	4	2	3	1	2
Pensjon: alder/uføre/annet	21	24	34	19	22	23	28	23
Studielån/-stipend	1	1	4	1	-	1	-	1
Introduksjonsstønad	-	1	-	-	1	-	1	-
Attføring/rehab.penger	10	11	9	15	15	17	17	14
Sosialbidrag	50	49	33	40	35	36	28	40
Ingen kjente innt.kilder	2	1	1	2	1	2	4	2
Annet	4	3	7	4	3	3	8	4
Vet ikke/ubesvart	6	4	3	11	14	9	8	8
Sum	100	100	100	101	100	100	100	100

Av tabell 4.9 kan vi se at det er ytterst få som har arbeidsrelatert inntekt blant bostedsløse personer i 2008. Arbeidsinntekt er den klareste indikatoren på at en person er tilknyttet arbeidslivet. Dagpenger ved arbeidsløshet og sykepenger er også knyttet til arbeidsliv da man enten må ha vært eller være i arbeidslivet for å få disse stønadene. Studielån/stipend kan på en måte også anses som arbeidsrelatert inntekt da den indikerer at man kvalifiserer seg til en bestemt type arbeid. De fire kategoriene som kan regnes som arbeidsrelatert utgjør til sammen ni prosent av bostedsløse personers viktigste inntektskilder. De andre kategoriene indikerer at vedkommende er utenfor arbeidslivet på registrerings-tidspunktet.

Den hyppigste inntektskilden for bostedsløse personer er sosialbidrag. Sosialbidrag er en midlertidig ordning og utbetalingene er lave. Personer som har sosialbidrag som sin viktigste inntektskilde tilhører ofte den fattigste delen av befolkningen. Den nest største gruppen (23 prosent) har en eller

annen form for pensjon som sin viktigste inntektskilde. Pensjon er en forutsigbar inntektskilde som vedkommende kan motta over lang tid. 14 prosent har attføring eller rehabiliteringspenger som sin viktigste inntektskilde. I motsetning til pensjon er dette tidsbegrensede ytelser.

Introduksjonsstønad er en ny kategori som er innført i 2008 skjemaet. Introduksjonsstønad er en ordning for nyankomne innvandrere. Kategorien er tatt med som en del av en generell utvidelse i spørreskjemaet for å fange opp eventuelle bostedsløse flyktninger. Tabell 4.9 viser at det er ytterst få som har registrert dette som den viktigste inntektskilden for bostedsløse personer. Det kan enten bety at det faktisk er få bostedsløse innvandrere med denne inntekten som viktigste inntektskilde, eller det kan bety at kartleggingen ikke har klart å fange opp bostedsløse innvandrere på lik linje som andre bostedsløse.

Fire prosent oppgir "Annet" som viktigste inntektskilde. Ved en gjennomgang av de oppgitte inntektskildene i denne kategorien kommer det fram at mange av disse kan plasseres innenfor de oppgitte kategoriene. Tre inntektskilder skiller seg ut. Arbeidspenger i forbindelse med soning utgjør en del av de som har krysset av for "Annet". Videre er det en del i denne kategorien som har kvalifiseringsstønad og sosiale ytelser i forbindelse med omsorg for barn. Noen få nevner salg av narkotika, salg av gatemagasiner og prostitusjon, men dette omfatter et fåtall personer. Kategorien "Annet" utgjør kun fire prosent av de oppgitte inntektskildene, og det er derfor lite hensiktsmessig å trekke ut spesielle inntektskilder da de tallmessig er marginale.

Trondheim skiller seg ut ved å ha høyest andel bostedsløse personer med arbeidsinntekt og med studielån/-stipend som viktigste inntektskilde. Til sammen utgjør disse to kategoriene ti prosent i Trondheim. Trondheim har også den laveste andelen på sosialbidrag sammenlignet med de tre andre storbyene. Forklaringen er sannsynligvis lav svarprosent fra sosialtjenesten i Trondheim, som kan bety at andelen bostedsløse med sosialbidrag i for liten grad er registrert i undersøkelsen.

Tabell 4.10 sammenligner de viktigste inntektskildene for bostedsløse personer gjennom alle fire kartlegginger. I 2005 ble kategoriene "Attføring/rehabiliteringspenger" og "Ingen kjente inntektskilder" lagt til i spørreskjemaet. Da disse kategoriene ikke

har vært med tidligere har vi ikke sammenligningsgrunnlag for 2003 og 1996. Introduksjonsstønad ble innført i 2008 og kan dermed ikke sammenlignes med tidligere år. I tabell 4.10 er denne kategorien lagt inn under "Annet". Andelen bostedsløse personer med introduksjonsstønad som viktigste inntektskilde er en ytterst liten gruppe og sammenslåingen av de to kategoriene har derfor ikke betydning for det generelle bildet.

Tendensen fra kartleggingen i 2005 der det generelle bildet viste at de minste kommunene rapporterer om størst andel bostedsløse personer med arbeidsinntekt har endret seg fra syv prosent i 2005 til tre prosent i 2008 i den miste kommunegruppen. I denne kartleggingen er det ingen systematiske variasjoner i arbeidsinntekt etter kommunestørrelse. Derimot ser vi at tendensen der det er en systematisk forskjell i andel bostedsløse på sosialhjelp med avtakende andel på sosialhjelp ved synkende kommunestørrelse opprettholdes.

Tabell 4.10 *Viktigste inntektskilder blant bostedsløse personer i 2008, 2005, 2003 og 1996.*

Inntektskilder	2008	2005	2003	1996
Arbeidsinntekt	4	3	2	3
Arbeidsløshetsstrygd	2	3	4	5
Sykepenger	2	1	8	2
Pensjon	23	19	25	19
Studielån	1	1	1	1
Attføring/rehab.penger	14	13	-	-
Sosialbidrag	40	48	49	54
Ingen kjente innt.kilder	2	2	-	-
Annet	4	4	3	12
Vet ikke/ubesvart	8	7	6	4
Sum	100	101	100	100

Når vi sammenligner alle fire kartlegginger ser vi at den tydeligste endringen over tid er nedgangen i sosialbidrag. Andelen bostedsløse personer som har sosialbidrag som sin viktigste inntektskilde har sunket fra 54 prosent til 40 prosent siden 1996. Det er ingen entydig forflytning av denne gruppen til andre kategorier, de fordeler seg jevnt på de andre kategoriene. Videre viser tabellen at andelen "Vet ikke/ubesvart" har økt jevnt fra fire

prosent i 1996 til åtte prosent i 2008. En mulig forklaring på dette er at respondentlisten i 2005 ble utvidet til å inneholde mange flere typer respondenter. De nye respondentene har kanskje ikke like god oversikt over vedkommendes økonomi som respondenter som har vært med fra starten og som har best forutsetning for å svare på spørsmålene. Andelen med arbeidsledighetstrygd har gått ned fra fem prosent i 1996 til to prosent i 2008. Dette er ingen markant nedgang tallmessig, men er likevel verdt å merke seg da det kan indikere at bostedsløse nå i mindre grad er eller har vært tilknyttet arbeidslivet. 23 prosent har pensjon som sin viktigste inntektskilde i 2008. Dette er interessant da det er en økning på tre prosentpoeng fra 2005. I 2003 var andelen med pensjon enda høyere, men det kan tenkes at andelen var så høy på grunn av attføring og rehabiliteringspenger delvis ble fanget opp i kategorien ”pensjon”. Hvis vi forutsetter at dette var tilfellet i 2003, har det vært en jevn økning i andelen bostedsløse personer med pensjon som viktigste inntektskilde.

4.6 Sivilstand og familiesituasjon

Tidligere kartlegginger viser at hovedandelen av bostedsløse personer er enslige. Dette er også en tendens i denne undersøkelsen. Tabell 4.11 viser sivilstand blant bostedsløse etter kommuner og kommunegrupper i 2008.

Tabell 4.11 *Sivilstand blant bostedsløse i 2008 etter kommuner og kommunegrupper. N: 4993*

Sivilstand	Oslo	Bergen	Trondheim	Stavanger	Andre over 40.000	10.000 – 39.999	Under 9.999	Alle 2008
Enslig	71	75	72	71	68	74	64	71
Gift/samboende	8	6	12	5	6	6	12	7
Skilt/oppløst samboerskap/enke/- mann	17	18	13	16	16	19	18	17
Vet ikke/ubesvart	5	2	2	9	10	1	6	5
Sum	101	101	99	101	100	100	100	100

Hovedandelen – 71 prosent på landsbasis – rapporteres som enslige av respondentene. Sivilstand ”Enslig” betyr at vedkommende aldri har vært gift. Kategoriene ”Gift/samboende” og ”Skilt/oppløst samboerskap/enke/-mann” skal fange opp personer som enten er eller tidligere har vært i et parforhold. Det er syv prosent bostedsløse som er gift eller samboende, og nesten en av fem har vært gift eller samboer. Det er knyttet en viss usikkerhet til tallene da mange respondenter har begrenset kjennskap til vedkommendes sivilstand. Kategorien ”Enslig” kan dermed omfatte personer som tidligere har vært gift eller samboende.

Fordelingen på sivilstand varierer noe mellom kommunene, men viser ingen systematiske forskjeller med hensyn til kommune-størrelse. Den største differansen mellom kommuner og kommunegrupper er for kategorien ”Enslig” og finnes mellom Bergen med 75 prosent enslige og lavest i de minste kommunene (64 prosent).

Det er ikke mulig å gjøre noen direkte sammenligning med de tidligere kartleggingene for sivilstand blant bostedsløse personer da kategoriene har endret seg betraktelig siden 1996. De kategoriene som lar seg sammenligne er enslige og personer i parforhold. For 2005 og 2008 betyr det at kategoriene ”Skilt/oppløst samboerskap/enke/-mann” og ”Enslig” slås sammen. Tabellen ser da slik ut:

Tabell 4.12 *Bostedsløse som er enslige eller i parforhold etter år*

Sivilstand	2008	2005	2003	1996
Enslig	88	88	88	84
Parforhold	7	6	6	7

Tabell 4.12 summerer ikke til hundre da kun kategoriene ”Enslig” og ”Parforhold” er med her, og det dermed mangler flere kategorier for hver kartlegging. Tabellen gir likevel et generelt bilde av sivilstand blant bostedsløse personer gjennom de 12 årene kartleggingene har vært gjennomført. Vi ser at andelen enslige har holdt seg mer eller mindre stabil siden 1996, og det samme ser vi for andelen bostedsløse i parforhold.

I forbindelse med familiesituasjon har vi spurt etter om den bostedsløse har mindreårige barn. Spørsmålet ble forandret i 2005, i kartleggingene før det ble det kun spurt etter omsorgsansvar for mindreårige barn. Grenset for mindreårige barn er satt til 18 år, som er myndighetsalder.

Tabell 4.13 *Andelen bostedsløse personer med og uten barn under 18 år etter kommuner og kommunegrupper i 2008. N:4993*

Har personen mindreårige barn?	Oslo	Bergen	Trondheim	Stavanger	Andre over 40.000	10.000 – 39.999	Under 9.999	Alle 2008
Har barn <18 år	24	25	26	21	26	30	26	26
Har ikke barn <18 år	62	67	62	69	58	62	66	63
Vet ikke/ubesvart	14	8	12	10	16	8	7	11
Sum	100	100	100	100	100	100	99	100

Andelen bostedsløse personer som har mindreårige barn er 26 prosent for hele landet. Tallene varierer litt etter kommuner og kommunegrupper, men det er ingen systematikk i forskjellene. Flesteparten – 63 prosent – har ikke mindreårige barn og åtte prosent har svart ”vet ikke” (tre prosent er ubesvart). Generelt er det liten endring fra kartleggingen i 2005. I 2005 hadde 29 prosent mindreårige barn mens 60 prosent ikke hadde det. Andelen ”Vet ikke/ubesvart” er den samme i 2008 og i 2005, men det er en litt større andel (ca to prosent) som ikke har svart på spørsmålet i 2008. Identifisering og analyse av dobbeltregistreringer viser at kjennskapen til om den bostedsløse personen har mindreårige barn er mangelfull. I en overraskende stor andel av svarene er det språk i opplysningene om en person, vi med rimelig sikkerhet kan slå fast er den samme, har barn. Det er derfor grunn til å tro at vi har en viss underrapportering av antall bostedsløse personer med mindreårige barn.

Tabell 4.14 *Bostedsløse personer med barn under 18 år som har omsorg for eller samvær med barna, etter kjønn i 2008. N:1803*

Omsorg/samvær med mindreårige barn	Mann	Kvinne	Alle med barn 2008
Daglig omsorg	4	32	13
Delt omsorg	3	3	3
Samværsrett	29	22	27
Ikke omsorg el. samværsrett	36	25	32
Annet	7	8	7
Vet ikke/ubesvart	21	11	18
Sum	100	101	100

Den største andelen – 32 prosent - av bostedsløse personer med mindreårige barn har ikke omsorg for eller samvær med barna. Det er noe forskjell på menn og kvinner innenfor denne kategorien. 36 prosent av menn og 25 prosent av kvinner har verken omsorgs- eller samværsrett. Når det gjelder daglig omsorg for mindreårige barn er det markant forskjell mellom kvinner og menn. En tredel av bostedsløse kvinner med mindreårige barn har daglig omsorg for barna. Bare fire prosent bostedsløse menn har daglig omsorg for barn under 18 år. Daglig omsorg betyr vanligvis at barna bor hos forelderen. At det er forskjell mellom kvinner og menn når det gjelder omsorg for barna er ikke et overraskende funn da dette ofte er tilfellet uavhengig av boligsituasjon. Det som er verdt å merke seg i tabell 4.14 er at 32 prosent (182 personer) av kvinnene med barn har daglig omsorg for mindreårige barn mens de er bostedsløse. Dette kan være kvinner som bor på krisesenter eller lignende steder, men for å bli registrert i kartleggingen betyr det at de skal utskrives/flytte senest innen to måneder og ikke har ordnet bolig å flytte til. Kategorien ”Annet” omfatter blant annet saker der barna bor i hjemlandet/utlandet, uavklarte barnevernssaker, barn i fosterhjem og uavklarte samværsordninger. Andelen ”Vet ikke/ubesvart” er 18 prosent, hvilket kan tyde på at det er mange respondenter som ikke har oversikt over samværsformer med barn.

I forlengelse av spørsmålene knyttet til familiesituasjon og omsorg for mindreårige barn, har vi i denne kartleggingen lagt til et spørsmål om antall barn vedkommende er bostedsløs sammen

med. Det betyr at antallet barn som oppgis her er barn som i praksis er bostedsløse. Det er 378 barn som er bostedsløse sammen med foreldrene sine. Dette må anses som et høyt antall og viser at barn ikke nødvendigvis skånes for bostedsløshet når foreldrene mister boligen sin. Hvor disse barnefamiliene oppholder seg drøftes nærmere i kapittel 5.5 Fordelingen av antall barn viser at over halvparten av de som er bostedsløse sammen med mindreårige barn – 55 prosent – er bostedsløs sammen med ett barn. 27 prosent er bostedsløs sammen med to barn og ti prosent er bostedsløse sammen med tre barn. Til sammen utgjør disse tre gruppene 92 prosent av de som er bostedsløse sammen med mindreårige barn. De resterende åtte prosent har fire barn eller mer. De åtte prosentene utgjør 17 voksne personer.

4.7 Oppsummering

I dette kapitlet skisseres den demografiske profilen for bostedsløse personer. Hovedtrekkene er de samme som ved tidligere kartlegginger, men det er noen variasjoner. Bostedsløse personer under 24 år er skilt ut i et eget avsnitt der vi drøfter noen kjennetegn for denne gruppen.

Kjønnsfordelingen i denne kartleggingen er lik de forrige kartleggingene. Tre fjerdedeler er menn og en fjerdedel er kvinner. Aldersmessig skiller bostedsløshetspopulasjonen seg også fra resten av befolkningen da de generelt er mye yngre. Gjennomsnittsalderen for bostedsløse i alle kommunene er 35 år. Kvinnene er i gjennomsnitt noe yngre enn mennene. Det er en systematisk økning i antall bostedsløse under 24 år siden 1996. Det er lite som skiller de unge bostedsløse fra resten av populasjonen. 30 prosent av bostedsløse personer under 24 år har vært uten bolig i over seks måneder, mens halvparten av denne gruppen har vært i situasjonen i mellom tre uker og seks måneder. For 20 prosent av de unge bostedsløse har situasjonen vært tilbakevendende over flere år. Dette er, som vi skal se i neste kapittel, en lavere andel enn i de eldre aldergruppene. På den andre siden kan en si at de unge bostedsløse skiller seg så forholdsvis lite fra de andre aldersgruppene med hensyn til hvor lenge de har vært bostedsløse, når en tar i betraktning at de ikke har ”rukket” å få en like lang historie med bostedsløshet som de eldre.

Personer født i utlandet har tre ganger så stor sannsynlighet for å bli bostedsløse som personer født i Norge. Innvandrere født i ikke vestlige land er overrepresentert blant bostedsløse i forhold til hvor stor andel de utgjør av befolkningen som helhet. Relativt sett har andelen bostedsløse født utenfor Norge sunket siden den første kartlegging i 1996 da andelen bostedsløse født utenfor Norge har holdt seg stabilt, mens andelen utlandsfødte har økt i befolkningen generelt. Andelen bostedsløse fra ikke vestlige land er 13 prosent, mens andelen i befolkningen generelt er 5,2 prosent. Oslo skiller seg markant ut med en andel bostedsløse født i ikke vestlige land på 27 prosent.

Bostedsløse personer har generelt lavere utdanningsnivå enn befolkningen ellers. 35 prosent har grunnskole som høyeste utdanning mot 30 prosent i resten av befolkningen. 17 prosent har videregående skole mot 43 prosent i resten av befolkningen. Bostedsløse mangler i stor grad tilknytning til arbeidslivet. Ni prosent har arbeidsrelatert inntekt, derav er det fire prosent som har lønn som sin viktigste inntektskilde. Sosialbidrag er den hyppigste inntektskilden for bostedsløse (40 prosent). En av fire bostedsløse (23 prosent) har pensjon som viktigste inntektskilde.

Hovedandelen av bostedsløse personer er enslige. 71 prosent er enslige og syv prosent er enten gift eller samboende. 17 prosent er skilt/oppløst samboerskap/enke/-mann. Da det er hjelpeapparatet og ikke den bostedsløse selv som registrerer må man regne med at det er viss usikkerhet knyttet til disse tallene. Det er sannsynlig at flere av de som registreres som enslige faktisk har vært i et samboende parforhold tidligere. 26 prosent har barn under 18 år og 62 prosent har ikke. Av de som har barn under 18 år har 13 prosent daglig omsorg for barna. Daglig omsorg betyr som regel av barna bor hos forelderen. Andelen kvinner med daglig omsorg for barn er langt høyere (32 prosent) enn for menn (4 prosent). 27 prosent har samværsrett og 32 prosent har verken omsorg for eller samværsrett med barna.

Variasjonen mellom de fire største kommunene og de tre kommune-gruppene er for flesteparten av spørsmålene lite systematiske, og det er vanskelig å trekke konklusjoner om de registrerte bostedsløse personene ut fra kommunestørrelse. Sammenligning mellom de fire kartleggingene viser at den demografiske profilen på populasjonen av bostedsløse i store trekk er den samme.

5 Oppholdssteder for bostedsløse personer

Hvor de bostedsløse personene som er registrert i kartleggingen oppholder seg er nært knyttet til definisjonen av bostedsløshet. Definisjonen tar utgangspunkt et kontinuum mellom det å disponere egen bolig, og det å være uten overnattingsmuligheter for kommende natt (Ulfrstad 1997). Mellom disse to posisjonene kan det spesifiseres konkrete oppholdsformer som enten faller innenfor eller utenfor definisjonen av bostedsløshet. Det finnes også tilfeller der det ikke er et entydig svar på om vedkommende er bostedsløs eller ikke. Disse vil bli drøftet utover i dette kapitlet.

Kapitlet analyserer bostedsløse personers oppholdsform på registreringstidspunktet etter kommuner og kommunegrupper, samt etter kjønn, alder og fødeland.

Operasjonaliseringen av begrepet bostedsløshet gjøres gjennom selve definisjonen, og hvordan spørsmålene og svarkategoriene i spørreskjemaet er presisert. Definisjonen tar utgangspunkt i den bostedsløse personens nåværende - og til dels framtidige - oppholdsform. I utgangspunktet er alle som befinner seg i oppholdsformene vist i tabell 5.1 bostedsløse, men det finnes visse spesifiseringer. En kort oppsummering av definisjonen kan formuleres slik:

Personen er bostedsløs når han/hun ikke disponerer egen eid eller leid bolig og er i en av følgende situasjoner:

1. Personen mangler tak over hodet kommende natt.
2. Personen er henvist til akutt eller midlertidig boalternativ.
3. Personen er under kriminalomsorgen og skal løslates innen to måneder.
4. Personen er i institusjon og skal skrives ut innen to måneder.

5. Personen bor Midlertidig hos slektninger, venner eller bekjente.

Som bostedsløs regnes *ikke* den som bor varig hos pårørende eller nær slektning (se også kapittel 2).

Svarkategoriene i spørreskjemaet tar sikte på å operasjonalisere de ulike situasjonene som er skissert over. Definisjonen tar således utgangspunkt i den bostedsløse personens posisjon på boligmarkedet. Begrepet posisjon på boligmarkedet kan være misvisende da bostedsløse personer som oftest står utenfor boligmarkedet.

Svarkategoriene på spørsmålet om vedkommendes nåværende oppholdsform er i all hovedsak lik de tre tidligere kartleggingene (1996, 2003 og 2005). Noen justeringer er gjort for å tilpasse spørreskjemaet nye problemstillinger og ny kunnskap om bostedsløshet, men disse har minimal betydning for sammenligningen mellom kartleggingene. I denne kartleggingen er noen nye spørsmål lagt til (se kapittel 8).

5.1 Oppholdsformer i ulike kommuner

Tabell 5.1 viser bostedsløse personers oppholdsform på registreringstidspunktet etter kommuner og kommunegrupper samt for alle samlet. Svarkategoriene er justert siden 2005. Barneverninstitusjon/-omsorg er ikke lenger skilt ut som en egen kategori. Grunnen til at denne ikke lenger står som en egen kategori er at det var ytterst få som plasserte seg i denne kategorien ved forrige kartlegging¹⁴. Krisesenter er skilt ut som en egen svarkategori for første gang. I de tidligere kartleggingene lå denne under ”Annen døgnovernatting”. Det som i 2005 ble kalt ”Døgnovernatting” heter i denne undersøkelsen ”Akutt overnatting”.

¹⁴ Vi får imidlertid informasjon om bostedsløse knyttet til barnevernet ved å se på antall bostedsløse som rapporteres fra respondenter i barnevernet. Det er også i denne kartleggingen er svært lite antall.

Tabell 5.1 *Oppholdssted blant bostedsløse personer i 2008 etter kommuner og kommunegrupper. N:4993*

Nåværende oppholdsform	Oslo	Bergen	Trondheim	Stavanger	Andre over 40.000	10.000 – 39.999	Under 9.999	Alle 2008
Uten overnatting	3	-	2	2	1	1	1	2
Akutt overnatting	4	1	10	2	5	2	2	3
Midlertidig boalternativ	27	41	7	22	18	16	25	23
Krisesenter	2	2	3	3	4	3	1	3
I institusjon	24	7	30	25	13	17	13	17
Under kriminalomsorgen	7	6	14	6	8	10	9	8
Midlertidig hos venner, kjente, slekt	28	40	27	30	40	45	40	37
Annet	2	2	5	1	2	3	5	3
Vet ikke/ubesvart	3	2	2	9	8	2	4	4
Sum	100	101	100	100	99	99	100	100

Den største gruppen bostedsløse – 37 prosent – oppholder seg midlertidig hos venner, kjente eller slekt. Andelen som bor midlertidig hos venner, kjente eller slekt øker systematisk ved synkende kommunestørrelse, og er klart høyere for de minste kommunegruppene, med unntak av Bergen der 40 prosent bor midlertidig hos venner, kjente eller slekt. Trondheim har den laveste andelen på 27 prosent mot den nest minste kommunegruppen der 45 prosent bor midlertidig hos venner, kjente eller slekt. En mulig tolkning av den høye andelen som har denne oppholdsformen i småkommunene er at bostedsløse personer i små kommuner har få andre alternativer enn å bo midlertidig hos andre. En annen forklaring kan være at bostedsløse personer i større grad blir lagt merke til i de små kommunene, og at personer som bor midlertidig hos slekt og venner dermed lettere fanges opp av hjelpeapparatet. Dette kan bety at det er en underrapportering for personer som bor midlertidig hos venner og bekjente i de store byene. Det er imidlertid ikke ut fra denne kartleggingen mulig å si noe sikkert om det faktisk er en underrapportering fra de største byene, eller om det er en annen årsak til at flere bor midlertidig hos slekt og venner i de minste kommunegruppene.

Bostedsløse personer som oppholder seg i midlertidig boalternativ har tidligere vært mest utbredt i de største byene. Dette mønsteret ser ut til å brytes i denne kartleggingen. Totalt er det 23 prosent som oppholder seg i midlertidig boalternativ. Bergen skiller seg ut med 41 prosent i denne oppholdsformen. Andelen bostedsløse personer i midlertidig boalternativ er vesentlig høyere i Bergen enn i Oslo som har den nest høyeste andelen på 27 prosent. I den minste kommunegruppen er det 25 prosent som oppholder seg i midlertidig boalternativ, og kommunegruppen har dermed nesten samme andel bostedsløse i denne oppholdsformen som Oslo. En del av forklaringen på at midlertidig boalternativ er så høy for små kommuner i 2008 kan være at personer som oppholder seg i campingvogner og campinghytter rapporteres inn under denne kategorien. I den senere tid vært et økt fokus på bostedsløse som oppholder seg på campingplasser, og dette kan være noe av årsaken til at andelen bostedsløse i midlertidig boalternativ har økt for de minste kommunene.

Nesten en av fem bostedsløse personer oppholder seg i institusjon. Innenfor definisjonen av bostedsløshet er man bostedsløs dersom man oppholder seg i institusjon eller i fengsel og skal skrives ut eller løslates innen to måneder uten å disponere egen bolig. Kategorien ”institusjon” omfatter alle typer institusjoner, inkludert rehabiliteringsinstitusjoner og psykiatriske og somatiske sykehusavdelinger. Åtte prosent av de registrerte bostedsløse er innenfor kriminalomsorgen. Det er stor variasjon mellom kommunene. I Trondheim er 14 prosent av de registrerte bostedsløse under kriminalomsorgen, mens andelen for Oslo og Bergen er henholdsvis syv og seks prosent. Trondheim har også dobbelt så mange bostedsløse i institusjon som de andre storbyene. Dette forsterker antakelsen om en underrapportering fra de kommunale instansene i Trondheim.

Strukturelle trekk ved straffegjennomføringen medfører stor sannsynlighet for underrapport av bostedsløse under kriminalomsorgen. For å bli løslatt på prøve (etter minimum å ha sonet en tredel av dommen) stilles det i praksis krav om at den innsatte skal ha en ordnet boligsituasjon og kriminalomsorgen er kjent med at innsatte vil dekke over at de mangler bolig (Dyb mfl. 2006). En respondent fra et fengsel understreket at tallene derfra eter alt å dømme var for lave på grunn av dette.

Krisesentre ble, som nevnt tidligere, innført som egen svarkategori i 2008. Tabell 5.1 viser at tre prosent oppholder seg i krisesenter på registreringstidspunktet. Krisesentre har vært på respondentlisten siden 2003, men alle krisesentrene ble ikke innlemmet i respondentlisten før i 2005. I Danmark og Sverige har denne gruppen vært inkludert i registreringene før den ble inkludert i den norske (Dyb 2005b).

Totalt to prosent er uten overnatting for kommende natt. Det er litt flere i denne kategorien i Oslo enn i de mindre kommunegruppene. En årsak til dette kan være at Oslo er mindre gjennomskiktig enn de mindre kommunene, og at det dermed er mindre sosialt stigma knyttet til denne oppholdsformen i Oslo. Det er videre mange flere tilbud til vanskeligstilte personer i Oslo enn det er i mindre kommuner. Gratis matservering og varmestuer er velbrukte tilbud blant bostedsløse personer i de store byene.

Tre prosent oppholder seg i akutte overnattingstilbud. Disse skiller seg fra midlertidige boalternativer ved å være kortere tilbud der (deler av) dagen må tilbringes ute. I noen byer økes dette tilbudet om vinteren, og tanken er at alle skal kunne sove inne om vinteren. Kartleggingen foretas i uke 48 både fordi det er sammenlignbart med tidligere kartlegginger, men også fordi man regner med at plassene i akutte overnattinger benyttes mer om vinteren og at registreringsgrunnlaget dermed er bedre om vinteren. Kategoriene ”uten overnatting” og ”akutt overnatting” omfatter de aller mest utsatte bostedsløse, og tilhører dem som i FEANTSA¹⁵ hører inn under kategorien ”Uten tak over hodet” (se også kapittel 1).

5.2 Tilbakemeldinger fra respondentene

I løpet av kartleggingen har vi fått en del tilbakemeldinger fra respondenter som lurer på om deres beboere/klienter er bostedsløse eller ikke. I dette avsnittet løftes noen av spørsmålene fram og diskuteres på et mer generelt nivå i forhold til definisjonen.

15

http://www.feantsa.org/files/indicators_wg/ETHOS2007/general/ethos_2007.pdf

Kategorien *Midlertidige boalternativer* inneholder oppholdsformer som døgnovernatting, pensjonat, hybelhus og campingplasser/-hytter. Disse oppholdsstedene står nevnt som eksempler under svarkategorien "Midlertidig boalternativ" i spørreskjemaet, men midlertidige alternativer er en mer differensiert kategori enn som så. Blant respondentene er det ulike oppfatninger av de midlertidige boalternativene. Dette kan komme av at det faktisk er forskjell på dem, men det kan også komme av at det er ulik oppfatning av hva som faktisk defineres som en midlertidig løsning og hva en skal regne som et mer permanent tilbud eller en bolig. I registreringen av svarene på spørreskjemaene viser det seg at det innenfor samme tiltaket er svært ulikt på den bostedsløse personens oppholdsform. Noen krysser av for midlertidig boalternativ mens andre krysser av for institusjon. Det er altså ingen klar enighet innad i tiltaket om hvilken kategori de hører inn under (f.eks. svar fra samme instans men sannsynligvis fylt ut av forskjellige personer).

Noen midlertidige boalternativer slik som hybelhus og pensjonater er tydelig midlertidige, men også her er det respondenter som krysser av for institusjon. Når vi ser på kontraktene beboerne har kommer det helt tydelig fram at dette er midlertidige tilbud, og at beboeren ikke er ment å bo der over lengre tid. For noen beboere blir dette imidlertid deres "hjem" i flere år, og spørsmålet blir da om det da kan kalles en fast bolig? Her har vi valgt å ta utgangspunkt i kontrakten beboeren har med tiltaket. Hvis det for eksempel går fram av kontrakten at vedkommende kan utskrives på veldig kort varsel regnes han eller hun som bostedsløs uavhengig av lengden på oppholdet. Men det finnes tvilstilfeller. Noen steder har ikke vanlig leiekontrakter, men er likevel mer eller mindre permanente boliger for beboerne. Her er det ingen som utskrives eller tvangsflyttes uten at et alternativ foreligger. I de tilfellene der respondenten oppgir at de ikke skriver ut personer uten at de har en annen bolig har vi valgt *ikke* å ta dem med i tellingen. På steder der utskrivelser finner sted, men det er høy toleransegrense for ulik atferd blant beboere, har vi valgt å ta dem med i tellingen. Årsaken til dette er at de som bor der ikke har husleiekontrakter og at de kan skrives ut til ingenting. Dermed oppfatter vi tilbudet som midlertidig, og de som oppholder seg der er bostedsløse. I noen tilfeller har vi også vurdert selve stedets fasiliteter. Dersom beboerne ikke har nøkkel til huset, men må

slippes inn av personalet, og videre dersom personalet sjekker rommene til beboerne, anser vi tiltaket som et midlertidig boalternativ og beboerne som bostedsløse. Dette er vanskelige vurderinger fordi mange av disse stedene i stor grad er tilpasset beboernes behov. Ikke alle har behov for eller kan bo i egen bolig. Dette er det ikke tatt hensyn til i denne rapporten. Her har vi forholdt oss til definisjonen, og kartlagt bostedsløse personer ut fra gitte boligsituasjoner.

Skillet mellom midlertidig boalternativ og institusjon er ikke et tydelig og intuitivt skille for kommunene. At skjemaer som kommer fra samme sted er fylt ut med begge kategoriene er et tegn på at det er vanskelig å skille de to. I skjemaet bes respondentene om å velge hvilken instans de tilhører fra en liste vedlagt spørreskjemaet (se vedlegg 2, siste side). De instanser som rapporterer både midlertidig boalternativ og institusjon oftest tiltak som hører inn under rusomsorgen. En mulig forklaring på hvorfor de rapporterer begge deler at de har en dobbeltsidig rolle i hjelpeapparatet. De fungerer både som et midlertidig boalternativ der personer som mangler bolig kan oppholde seg, samtidig som de har spesifikke mål om å hjelpe beboerne videre i systemet og på den måten fungerer som en institusjon. Ulikhetene mellom kommunene når det gjelder personer midlertidig boalternativ kan delvis forklares med at det er et uklart skille mellom de to kategoriene. Bergen har for eksempel over 40 prosent bostedsløse i midlertidig boalternativ og bare syv prosent i institusjon, mens Oslo har en jevnere fordeling med 27 prosent i midlertidig boalternativ og 24 prosent i institusjon. Det er rimelig å anta at noe av den store forskjellen mellom de to byene skyldes den uklare definisjonen av kategoriene.

Krisesentre er tatt med som en egen svarkategori og medfører egne problemstillinger. Da det i 2007 gikk ut forvarsel om kartlegging av bostedsløse til landets krisesentre var det mange tilbakemeldinger om at det ikke fantes bostedsløse i krisesentre. Mange kvinner og barn som oppholder seg i krisesenter er flyktninger fra eget hjem. Rent juridisk betyr dette at det faktisk har et hjem. For mange av kvinnene er det imidlertid ikke aktuelt å flytte tilbake til hjemmet de har flyktet fra, og enkelte vil heller ikke ha legale rettigheter i forhold til boligen de har bodd i (Dyb 2005b). Krisesentre er ikke tatt med som en egen del av definisjonen, men de behandles på samme måte som institusjoner i kartleggingen. Det vil si at dersom

en kvinne (med eller uten barn) skal flytte fra senteret i løpet av en to måneders periode, og ikke disponerer en bolig som hun kan flytte til, er vedkommende bostedsløs. Tre prosent av alle bostedsløse oppholder seg i krisesenter. Tilbakemeldingene fra en del krisesentre er at de ikke lar kvinnene flytte før de har fått bolig. I disse tilfellene har vi bedt senteret om selv å vurdere situasjonen i henhold til definisjonen for de kvinner det gjelder. At det er tre prosent registrerte bostedsløse i krisesentre betyr at personalet har vurdert at noen av de som bor der er bostedsløse.

Barnevernsinstitusjonene melder tilbake at de ytterst sjelden slipper ungdom før de har en ordnet bolig de kan flytte til. Dette varierer fra kommune til kommune og instans til instans, men dette har vært den hyppigste tilbakemeldingen fra barnevernet. En må likevel vurdere om det er underrapportering fra barnevernet selv om de jobber for at alle skal flytte ut i trygg bolig. Når en person som bor i barnevernsinstitusjon fyller 18 år har barnevernet i realiteten ikke lenger rett til å holde på vedkommende, uansett om bolig foreligger eller ikke. Når barnet fyller 18 er han eller hun myndig og kan flytte fra institusjonen hvis han/hun ønsker det¹⁶. Det har i de senere år vært et økt fokus på barnevernsbarn som når de fyller 18 mister sitt sikkerhetsnett (Reime 2008). Noen barn samtykker til å bli i barnevernet etter de fyller 18, men dette er en frivillig avgjørelse. Det antas at overgangen fra barnevernet til et mer selvstendig liv innebærer en betydelig risiko for bostedsløshet. Dersom vedkommende har blitt bostedsløs etter at han/hun har forlatt barnevernet (altså i overgangen) vil barnevernet antakelig ikke rapportere denne personen. I referansegruppen for kartleggingen av bostedsløse har det også vært diskutert at personer som hører inn under barnevernet stikker av og dermed ikke rapporteres av barnevernet selv om de er bostedsløse. Barnevernet var med i kartleggingen i 2005. Da var det ytterst få bostedsløse som ble rapportert herfra. Det var også en viss uvilje fra barnevernet til å være med på registreringen i 2005. I 2008 har det ikke vært uvilje fra barnevernet, men flere melder tilbake at de ikke har kontakt med bostedsløse og at de ønsker å fjernes fra respondentlisten.

¹⁶ Det finnes unntak fra denne regelen. Paragraf 4-22 i barnevernloven innebærer at barnevernet kan beholde omsorgen for vedkommende dersom det foreligger god grunn til dette. Vedtaket må imidlertid fattes før barnet fyller 18 år og varer sjelden mer enn 12 måneder.

5.3 Sammenligning av oppholdssteder i 2008, 2005, 2003 og 1996

Tabell 5.2 illustrerer fordelingen av bostedsløse personer i de ulike oppholdsformer gjennom de fire kartleggingene. Tabellen skiller seg fra tabell 5.1, som viser oversikten over oppholdssteder i 2008, da kategoriene har endret seg noe siden første kartlegging i 1996. I 1996 var institusjon og kriminalomsorg en kategori, det samme var midlertidig og akutt døgnovernatting. Krisesenter ligger også under ”døgnovernatting, pensjonat osv.”.

Tabell 5.2 *Oppholdssteder blant bostedsløse personer i 2008, 2005, 2003, 1996.*

Oppholdssteder	2008	2005	2003	1996
Institusjon/kriminalomsorg	25	25	28	37
Døgnovernatting, pensjonat osv.	29	23	27	19
Midlertidig hos venner, kjente, slekt	37	42	32	34
Uten ordnet overnatting	2	1	2	4
Annet	3	4	5	1
Vet ikke/ubesvart	4	5	4	5
Sum	100	100	98	100

Tabell 5.2 viser at det er noen klare forskjeller fra 1996 til 2008. Andelen bostedsløse personer som oppholder seg i institusjon/ under kriminalomsorgen har sunket fra 37 prosent til 25 prosent siden 1996. Den største nedgangen var fra 1996 til 2003, etter det har andelen bostedsløse i institusjon og under kriminalomsorgen vært nokså stabil. Denne kategorien er imidlertid vanskelig å sammenlikne gjennom de fire kartleggingene da den er noe forandret siden 1996. I den første kartleggingen hadde man inkludert hybelhus og institusjonsleilighet i kategorien ”Institusjon”. Hybelhus er senere flyttet til ”Midlertidig boalternativ”, og institusjonsleilighet er i hovedsak tatt ut av tellingen da disse nå ofte regnes som fast bolig (Hansen m.fl. 2006). Fra 2005 til 2008 har andelen bostedsløse personer i institusjon og under kriminalomsorgen holdt seg stabil på 25 prosent. Et av målene for den nasjonale strategien På vei til egen

bolig var at ingen skulle måtte tilbringe tid i midlertidige løsninger etter løslatelse fra fengsel eller utskrivelse fra institusjon.

Kartleggingen kan ikke si noe om hvorvidt de bostedsløse som rapporteres fra fengsel og institusjoner vil komme til å oppholde seg i midlertidige løsninger, men det er rimelig å anta at en del av de som skrives ut/løslates vil oppsøke midlertidige alternativer i mangel på fast bolig.

Bostedsløse personer i døgnovernatting steg fra 19 prosent i 1996 til 29 prosent i 2008. Kategorien døgnovernatting er endret siden 1996 som følge av nye typer døgnovernattingstilbud og ny begrepsbruk. Døgnbasert overnatting og midlertidige oppholdssteder er videre forsøkt systematisert mer i 2008 enn tidligere. Det generelle bildet viser at det har vært en økning i andelen bostedsløse personer som oppholder seg i døgnovernatting. Med unntak av i 2005 har det vært en jevn økning siden 1996. Økningen kan kanskje skyldes at kategorien døgnovernatting er mer systematisert for hvert kartleggingsår, men økningen kan også forklares med at det var vært en reell økning i andelen bostedsløse som har denne oppholdsformen.

5.4 Oppholdssteder blant ulike grupper bostedsløse personer

Denne delen av kapitlet ser på hvor ulike grupper bostedsløse personer oppholder seg. Oppholdsstedene analyseres i forhold til kjønn, alder og fødeland. Videre drøftes det hvor lenge vedkommende har vært i situasjonen han eller hun befinner seg i.

Tabell 5.3 viser nåværende oppholdssted blant bostedsløse menn og kvinner i 2008.

Tabell 5.3 *Oppholdssteder blant bostedsløse menn og bostedsløse kvinner i 2008. N:5064*

Nåværende oppholdsform	Mann	Kvinne	Alle 2008
Uten overnatting	2	1	2
Akutt overnatting	3	3	3
Midlertidig boalternativ	24	20	23
Krisesenter	-	10	3
Institusjon	16	20	17
Kriminalomsorg	11	1	9
Midlertidig hos venner, kjente, slekt	37	38	38
Annet	3	3	3
Vet ikke/ubesvart	4	4	4
Sum	100	100	100

Det er ikke store forskjeller mellom bostedsløse menn og kvinner i forhold til oppholdssteder. De største forskjellene finner vi for de som er under kriminalomsorgen og de som befinner seg i krisesenter. Blant bostedsløse personer under kriminalomsorgen er det elleve prosent menn og en prosent kvinner. Dette er en naturlig følge av fordelingen blant menn og kvinner innenfor kriminalomsorgen for befolkningen som helhet. Kvinner utgjør bare i underkant av seks prosent av alle innsatte i norske fengsler og andre former for straffegjennomført.

Ti prosent kvinner og ingen menn oppholder seg i krisesenter. Dette er ganske enkelt fordi krisesentre er opprettet for mishandlede kvinner. I forrige kartlegging var krisesentre ikke en egen kategori og den lave andelen kvinner innenfor kriminalomsorgen fordelte seg dermed på andre kategorier. I denne kartleggingen er andelen kvinner i krisesentre tilsvarende andelen menn under kriminalomsorgen. Ved forrige kartlegging lå krisesentre under "annen døgnovernatting" og både "annen døgnovernatting" og "døgnovernatting" var i kartleggingen i 2005 høyere for kvinner enn for menn. Nå som krisesentre er tatt med som en egen kategori ser vi at andelen menn i midlertidige boalternativer er høyere enn for kvinner, og at andelen menn og kvinner er lik i akutte overnattingstilbud. Dette er motsatt av bildet i 2005 der kvinneandelen i begge typer midlertidige tilbud var høyest. Forskjellene er små og de kan forklares med metodologiske

justeringer og trenger derfor ikke å bety at andelen menn i midlertidige alternativer har økt fra 2005 til 2008.

Tabell 5.4 viser oppholdssteder blant bostedsløse personer etter alder.

Tabell 5.4 *Oppholdssteder blant bostedsløse etter alder. N:5027*

Nåværende oppholdsform	<24	25-34	35-44	45-54	55-64	>65	Alle 2008
Uten overnatting	2	1	3	2	1	1	2
Akutt overnatting	2	2	3	5	6	7	3
Midlertidig boalternativ	12	21	26	33	41	38	23
Krisesenter	2	4	3	2	1	-	3
Institusjon	15	18	18	17	15	24	17
Kriminalomsorg	9	9	9	9	2	1	8
Midlertidig hos venner, kjente, slekt	53	38	32	24	30	15	37
Annet	2	2	3	5	2	11	3
Vet ikke/ubesvart	4	4	3	4	3	3	4
Sum	101	99	100	101	101	100	100

Tabellen viser at det er markante forskjeller mellom aldersgruppene når det gjelder oppholdsform. Kategorien ”midlertidig hos venner, kjente, slekt” viser at over halvparten (53 prosent) av den yngste aldersgruppen oppholder seg midlertidig hos venner, kjente eller slekt (se også kap. 4.2.1). Andelen bostedsløse i denne oppholdsformen synker systematisk ved økende alder og er 15 prosent for bostedsløse personer over 65 år. I de to eldste aldersgruppene – fra 55 år og oppover – er det henholdsvis 41 og 38 prosent som oppholder seg i midlertidig boalternativ. I disse aldersgruppene er det også størst andel som oppholder seg i akutt overnatting, det vil si midlertidig boalternativ der (deler av) dagen må tilbringes ute med henholdsvis seks og syv prosent. For de yngste aldersgruppene er bildet motsatt, her er det flest som oppholder seg midlertidig hos venner, kjente og slekt, mens det er færrest fra disse aldersgruppene som oppholder seg i midlertidige alternativer.

Bostedsløse personer som ikke har ordnet overnatting for kommende natt, de som tradisjonelt har vært regnet som ”uteliggere”, utgjør samlet en liten del av den totale populasjonen. Det er likevel interessant å se på hvem det er som tilhører denne kategorien. I kartleggingen i 2005 var andelen bostedsløse personer som ikke hadde ordnet overnatting for kommende natt stigende med økende alder (fire prosent for personer over 65). Dette er ikke lenger tilfellet. Andelen bostedsløse som sover ute er størst for personer mellom 35 og 44 år (tre prosent), og synker deretter med økende alder. Blant den yngste gruppen, bostedsløse personer under 24 år, er det to prosent som tilhører kategorien ”uten overnatting”. Dette er en økning på et prosentpoeng fra forrige kartlegging, og er så liten at det ikke er mulig å utelukke at økningen skyldes tilfeldigheter.

Tabell 5.5 viser oppholdssteder blant bostedsløse etter hvor den bostedsløse personen er født. Fødeland er delt inn etter andre kategorier enn tidligere. Årsaken til dette er at det i denne kartleggingen har vært tallmessig interessant å skille Afrika og Asia. I tidligere kartlegginger har disse kategoriene utgjort en mindre andel og det har således ikke har gitt mening å skille dem. Kategorien ”Alle andre” omfatter Nord-Amerika, Sør- og Mellom-Amerika, Vest Europa, Øst Europa, Øvrige Norden og Oseania. ”Alle andre” utgjør til sammen omtrent den samme andelen som Asia, men det er lite hensiktsmessig å skille ut hver enkelt region da det vil dreie som om et fåtall personer.

Tabell 5.5 *Oppholdssteder blant bostedsløse i 2008 etter fødeland. N:4975*

Nåværende oppholdsform	Norge	Afrika	Asia	Alle andre	Alle 2008
Uten overnatting	2	1	1	2	2
Akutt overnatting	3	2	3	4	3
Midlertidig boalternativ	24	26	15	20	23
Krisesenter	1	9	14	9	3
Institusjon	19	7	13	13	17
Kriminalomsorg	9	7	8	11	9
Midlertidig hos venner, kjente, slekt	38	41	40	34	38
Annet	3	3	3	3	3
Vet ikke ¹⁷	2	5	2	4	2
Sum	101	101	99	100	100

Tabellen viser at det generelt er lite forskjell på oppholdsform etter fødeland blant bostedsløse personer. Andelen bostedsløse fra Asia er sjeldnere i midlertidig boalternativ enn bostedsløse født i de andre land/regioner. Ved forrige kartlegging var det en større andel bostedsløse personer født i Norge som befant seg under kriminalomsorgen (elleve prosent) enn bostedsløse personer fra ikke vestlige land (fem prosent). Dette har endret seg i 2008. Det er nå liten forskjell mellom bostedsløse personer fra Norge og bostedsløse personer fra ikke vestlige land som oppholder seg under kriminalomsorgen. Den største andelen bostedsløse under kriminalomsorgen er i kategorien "Alle andre" og utgjør elleve prosent mens bostedsløse personer fra Norge utgjør ni prosent. Den samme tendensen er gjeldende for personer som oppholder seg midlertidig hos venner, kjente og slekt. I 2005 var det stor forskjell på bostedsløse personer født i ikke vestlige land sammenlignet med bostedsløse personer født i Norge. I 2008 er forskjellene jevnet ut, og det er langt mindre forskjell på gruppene.

Den største forskjellen blant de ulike gruppene finner vi i krisesentrene. Bostedsløse personer født i Norge oppholder seg langt sjeldnere i krisesenter enn personer født uten for Norge. 14

¹⁷ I denne tabellen er "ubesvart" tatt ut, og analysen er gjort kun for de som har krysset av for et av svaralternativene.

prosent av bostedsløse personer født i Asia oppholder seg i kriesenter på registreringstidspunktet. Det er bare en prosent norskfødte som har den samme oppholdsformen. Vi ser også at personer født Afrika og "Alle andre" skiller seg markant fra Norge ved å ha en andel på ni prosent.

5.5 Oppholdssteder blant bostedsløse med barn

I forrige kapittel så vi at 26 prosent av alle bostedsløse personer har barn under 18 år. 26 prosent utgjør rundt 1300 personer. Andelen bostedsløse med mindreårige barn har sunket siden 2005 da var det 29 prosent, rundt 1600 personer som hadde mindreårige barn. Av de bostedsløse personene som har mindreårige barn er det om lag 13 prosent som har daglig omsorg for barna. Disse utgjør rundt 200 personer og er det samme antallet som i 2005. Andelen bostedsløse som er bostedsløse sammen med sine mindreårige barn har med andre ord ikke sunket siden 2005.

Tabell 5.6 viser hvor bostedsløse personer med barn under 18 år oppholder seg på registreringstidspunktet. Tabellen inkluderer alle samværsformer og ser også på de som ikke har samvær med mindreårige barn. Utover kategorien "daglig omsorg" har vi i liten grad kunnskap om hvor mye kontakt foreldrene har med barna da ikke alle benytter seg av samværsretten.

Tabell 5.6 *Oppholdssteder blant bostedsløse med barn under 18 år i 2008 etter omsorg for eller samværsrett med barna. N:1808*

Nåværende oppholdsform	Daglig omsorg	Delt omsorg	Samværsrett	Ikke omsorg/	Annet	Vet ikke	Alle 2008
Uten overnatting	-	-	2	1	1	4	1
Akutt overnatting	-	-	2	3	3	8	3
Midlertidig boalternativ	14	7	20	29	30	27	24
Krisesenter	30	7	2	1	2	1	5
Institusjon	10	3	18	19	18	11	16
Kriminalomsorg	2	25	9	9	9	8	9
Midlertidig hos venner, kjente, slekt	39	46	44	33	32	30	36
Annet ¹⁸	4	9	1	3	5	3	3
Vet ikke/ubesvart	1	4	2	2	1	8	3
Sum	100	101	100	100	101	100	100

Det er ingen i kategorien ”uten overnatting” som har daglig eller delt omsorg med for sine mindreårige barn. Det samme gjelder for personer i akutt overnatting. Over halvparten av de som har daglig omsorg for mindreårige barn oppholder seg enten midlertidig hos venner, kjente, slekt (39 prosent) eller i krisesenter (30 prosent). 14 prosent, rundt 30 personer, har daglig omsorg for mindreårige barn mens de bor i midlertidig boalternativ. I 2005 var andelen bostedsløse personer med daglig omsorg for mindreårige barn i midlertidig boalternativ 29 prosent. Det er rimelig å anta at denne har sunket på grunn av at krisesenter er skilt ut som en egen kategori i denne kartleggingen. Ti prosent har daglig omsorg for mindreårige barn mens de er i institusjon. Om denne gruppen har barna hos seg under institusjonsoppholdet gir kartleggingen ingen

¹⁸ I kategorien ”Annet” finner vi ulike uholdbare boligsituasjoner. Noen nevner at vedkommende står overfor utkastelse og ikke har noe sted å flytte til, andre bor i uegnede boliger/boligsituasjoner. Bosenter nevnes også under denne kategorien.

opplysninger om. Den største andelen bostedsløse personer med mindreårige barn, uavhengig av samværsform med barna, oppholder seg hos venner, kjente og slekt.

5.6 Lengde i situasjonen

I 2008 ble spørsmålet om hvor lenge personen har vært i den oppgitte situasjonen (oppholdssted i uke 48) innført. Selv om det er en del av respondentene som svarer at de ikke vet hvor lenge vedkommende har vært i situasjonen får man et ganske godt bilde av situasjonen. Tabell 5.7 viser hvor lenge den bostedsløse personen har oppholdt seg i den oppgitte situasjonen. I spørreskjemaet er varigheten av situasjonen kategorisert fra under en uke til over seks måneder.

Tabell 5.7 *Bostedsløse personers oppholdsform i 2008 etter lengde i situasjonen. N: 4987*

Nåværende oppholdsform	Under en uke	1-3 uker	3 uker – 6 mnd	Over 6 mnd	Vet ikke	Alle 2008
Uten overnatting	8	2	1	2	3	2
Akutt overnatting	5	5	3	3	7	3
Midlertidig boalternativ	12	26	23	25	16	23
Krisesenter	15	8	3	1	1	3
Institusjon	22	15	16	19	8	17
Kriminalomsorg	7	7	9	9	4	9
Midlertidig hos venner, kjente, slekt	19	29	41	38	50	38
Annet	5	6	2	3	2	3
Vet ikke/ubesvart	7	2	2	1	9	2
Sum	100	100	100	101	100	100

Den vanligste oppholdsformen blant bostedsløse personer er midlertidig hos venner, kjente og slekt. Dette er også den mest utbredte oppholdsformen blant personer som har vært i samme situasjon i mer enn et halvt år (38 prosent). En enda større andel (41 prosent) av dem som har vært i samme situasjon i 3 til 6 måneder bor hos venner, kjente og slekt. Den nasjonale strategien

På vei til egen bolig hadde et eget mål om å redusere varigheten på opphold i midlertidige boliger. Da spørsmålet om varighet i situasjonen er nytt i 2008 er det ikke mulig å sammenligne tallene med tidligere kartlegginger. Men av denne undersøkelsen kan vi se at en fjerdedel som har vært bostedsløse i mer enn seks måneder oppholder seg i midlertidig alternativ. Fra evalueringen av den nasjonale strategien kan vi se at kommunene selv vurderte at de bare delvis hadde nådd målene for strategien¹⁹, og den høye andelen langvarige opphold i midlertidig boalternativ må sees i sammenheng med dette. I denne kartleggingen spørres det etter hvor lenge vedkommende har oppholdt seg i den oppgitte oppholdsformen. Det betyr at personer som flytter mellom midlertidige tiltak ikke alltid fanges opp, og det er rimelig å anta at andelen bostedsløse som oppholder seg lenge i midlertidige boalternativer er høyere enn vist her. Grunnen til dette er at de midlertidige boalternativene ikke alltid vet hvor personene var før de kom dit.

Av de som oppholder seg i kriesenter er det flest (15 prosent) som har vært der under en uke. Åtte prosent har vært der i en til tre uker og en synkende andel har vært der i 3 uker til over seks måneder. Det samme mønsteret ser vi for dem som er uten ordnet overnatting kommende natt. Det er flest (åtte prosent) som er i denne situasjonen under en uke, og andelen bostedsløse uten overnatting synker etter tre uker. Andelen bostedsløse personer som oppholder seg i institusjon fordeler seg nok så jevnt på de ulike tidskategoriene, 22 prosent har vært der under en uke mens 19 prosent har oppholdt seg i institusjon i mer enn seks måneder. Andelen bostedsløse innenfor kriminalomsorgen fordeler seg også ganske jevnt over de ulike tidskategoriene. At så mange som syv prosent har oppholdt seg i denne situasjonen under en uke betyr at det er en del som soner korte dommer på rundt to måneder. For å komme inn under definisjonen bostedsløs må man være under kriminalomsorgen og skal løslates innen to måneder uten at bolig foreligger.

¹⁹ For mer utdypende informasjon om måloppnåelse i strategien se Dyb m.fl. 2008.

5.7 Oppsummering

Dette kapitlet har drøftet bostedsløse personers oppholdsformer etter kommuner og kommunegrupper, samt etter kjønn, alder, fødeland og lengde på oppholdet. Kapitlet har også sett nærmere på hvor bostedsløse personer med omsorg for mindreårige barn oppholder seg.

Dataene viser at den største gruppen – 37 prosent – oppholder seg midlertidig hos venner, kjente eller slekt. En fjerdedel oppholder seg i en form for døgnovernatting. Andelen bostedsløse i døgnovernatting er størst i Oslo og Bergen, men den minste kommunegruppen er nesten på samme nivå som Oslo. Krisesentre er for første gang skilt ut som en egen kategori i 2008. Før lå denne under ”Annen døgnovernatting”. Krisesentrene oppgir at de har bostedsløse, og tallene viser at tre prosent av alle bostedsløse er i krisesentre. Totalt 17 prosent oppholder seg i institusjon og åtte prosent er under kriminalomsorgen. To prosent (83 personer) er uten ordnet overnatting for kommende natt.

Andelen bostedsløse som oppholder seg midlertidig hos venner, kjente eller slekt har sunket litt siden 2005, da var den 42 prosent. Denne kategorien økte betydelig fra 2003 til 2005, og har nå sunket litt igjen. Tendensen viser likevel at det har vært en økning i andelen bostedsløse som oppholder seg midlertidig hos venner, kjente eller slekt. Bostedsløse personer som oppholder seg i en form for døgnovernatting har økt med ti prosentpoeng siden den første kartleggingen i 1996. Andelen bostedsløse personer som oppholder seg i institusjon eller under kriminalomsorgen har sunket siden 1996. Mellom 1996 og 2003 sank denne veldig mye, og etter det har andelen bostedsløse i denne oppholdsformen holdt seg mer eller mindre stabil. Foruten oppholdsformene som er nevnt her er det få endringer i det generelle bildet av bostedsløse personers oppholdsform gjennom de fire kartleggingene.

Det er ikke stor forskjell på menn og kvinner når det gjelder oppholdsformer. De eneste unntakene er bostedsløse personer i kriminalomsorgen og i krisesentre. Det er ingen menn som oppholder seg i krisesentre, og det er en svært liten andel kvinner som er under kriminalomsorgen.

Hvor den bostedsløse personen oppholder seg avhenger også av alder. Blant den yngste gruppen (under 24 år) finner vi at 53 prosent oppholder seg midlertidig hos venner, kjente eller slekt. Bare 15 prosent fra den eldste aldersgruppen har denne oppholdsformen. Bildet er motsatt for midlertidig boalternativ. 38 prosent i den eldste aldersgruppen oppholder seg i midlertidig boalternativ, mens bare 12 prosent i den yngste aldersgruppen har denne oppholdsformen. For de resterende oppholdsformene er det en jevnere fordeling mellom aldersgruppene.

Flesteparten av bostedsløse med daglig omsorg for mindreårige barn oppholder seg midlertidig hos venner, kjente eller slekt (39 prosent) eller i krisesenter (30 prosent). Ingen med daglig omsorg for mindreårige barn er uten ordnet overnatting for kommende natt eller i akutt overnatting der (deler av) dagen skal tilbringes ute. 14 prosent, 30 personer, har daglig omsorg for sine mindreårige barn mens de oppholder seg i midlertidig boalternativ.

En stor andel – 38 prosent – av de som er bostedsløse mer enn seks måneder oppholder seg midlertidig hos venner, kjente eller slekt. 25 prosent av de som har vært i samme situasjon i mer enn seks måneder oppholder seg i midlertidig boalternativ. Av opphold med kort varighet, under en uke, er det flest som oppholder seg i institusjon (22 prosent). Det er også mange som har korte opphold i krisesenter, andelen bostedsløse personer i krisesenter er synkende med økende varighet i situasjonen. Det betyr at det er få personer som oppholder seg i krisesenter i mer enn seks måneder.

6 Bostedsløshetens varighet

Gjennom å se på varigheten av bostedsløshet kan vi si noe om karakteren av bostedsløsheten. Langvarig bostedsløshet øker marginaliseringen og risikoen for sosial eksklusjon. Tap av bolig kan være starten på en nedadgående spiral der vedkommende også mister jobb, familie og andre viktige bånd til samfunnet som følge av bostedsløsheten (Snow & Anderson 1993; McNaughton & Sanders 2007). Det kan være vanskeligere for langvarige bostedsløse personer å flytte i fast bolig enn for personer som opplever midlertidig bostedsløshet. Årsaken til dette er den sosiale marginaliseringen og ekskluderingen fra samfunnet som kan gjøre det vanskelig å reintegreres på boligmarkedet og andre viktige samfunnsarenaer (Johannessen 2008). Innenfor bostedsløshetsforskningen finnes det ulike perspektiv som forsøker å forklare årsaker til bostedsløshet. Det individuelle perspektivet vektlegger egenskaper ved individet eller individets historie som forklaring på bostedsløshet, særlig langvarige bostedsløse tillegges egenskaper som rus og dårlig økonomi som kan være skyld i bostedsløsheten. Det strukturelle perspektivet kan sees på som motsatsen til det individuelle. Her vektlegges ytre samfunnsmessige strukturer slik som boligmarked og arbeidsledighet for å forklare hvordan bostedsløshet oppstår (Dyb 2005b; Dyb mfl. 2004). De ulike perspektivene er viktige når vi skal operasjonalisere begrepet bostedsløshet og utforme undersøkelser som kan fange opp bostedsløse personer. Uavhengig av perspektiver og årsaker til bostedsløsheten kan varigheten si noe om hva salgs situasjon den bostedsløse personen befinner seg i, og det er det dette kapitlet handler om.

Spørsmålet om varighet på situasjonen som bostedsløs ble integrert i kartleggingen av bostedsløse i 2003 og har siden vært med. Spørsmålene er gjort forholdsvis enkle da mange av respondentene ventes å ha begrenset kjennskap til varigheten av

bostedsløsheten for hver enkelt person. I denne kartleggingen ble følgende spørsmål stilt: ”Har personen en lang historie med bostedsløshet?”. Svarkategoriene varierer fra om situasjonen er et tilbakevendende problem over flere år, om situasjonene har vart mer enn et halvt år eller om det er et nytt, akutt problem. Selv om personen har hatt bolig inn i mellom lange bostedsløse perioder, regnes vedkommende som langvarig bostedsløs da det er et tilbakevendende problem som ikke har latt seg løse.

Tabell 6.1 viser varighet av bostedsløsheten etter kommuner og kommunegrupper i 2008.

Tabell 6.1 *Varighet av bostedsløsheten i 2008 etter kommuner og kommunegrupper. N:4993*

Varighet av bostedsløsheten	Oslo	Bergen	Trondheim	Stavanger	Andre over 40.000	10.000 – 39.999	Under 9.999	Alle 2008
Tilbakevendende over flere år	43	33	27	31	28	28	19	32
Varighet mer enn 6 mnd	21	33	20	21	20	19	24	22
Et nytt, akutt problem	16	17	22	21	21	30	35	23
Annet ²⁰	3	3	12	7	4	5	6	4
Vet ikke/ubesvart	18	15	18	21	27	18	17	19
Sum	101	101	99	101	100	100	101	100

Godt over halvparten av alle (54 prosent) har vært bostedsløse lenge. Av disse har en av tre opplevd bostedsløshet som et tilbakevendende problem i flere år og nesten en fjerdedel har vært bostedsløse i mer enn seks måneder.

Tabell 6.1 viser at det er stor forskjell mellom kommunene. Flesteparten – 43 prosent – av de som er bostedsløse over flere år har Oslo som hjemkommune. Andelen langvarig bostedsløse

²⁰ I kategorien ”Annet” er det stort sett spesifiseringer av situasjonene de bostedsløse personene er i. I den grad det er oppgitt tidsrom her kan de plasseres innenfor de oppgitte kategoriene.

synker med minkende kommunestørrelse og er lavest for den minste kommunegruppen (19 prosent). Bostedsløshet som et nytt, akutt problem er vanligere i de minste kommunene. 35 prosent i den minste kommunegruppen opplever bostedsløsheten som et nytt akutt problem, i Oslo er andelen 16 prosent. En forklaring på de store variasjonene mellom små og store kommuner kan være at mindre kommuner i større grad finner løsninger når situasjonen oppstår og dermed forhindrer langvarig bostedsløshet. En annen forklaring kan være at langvarige bostedsløse trekker inn til de store byene der det er flere likesinnede og flere tilbud til personer i denne situasjonen²¹. Bostedsløshet som har vart mer enn seks måneder, men som ikke er et tilbakevendende problem over flere år, er nok så likt fordelt mellom kommuner og kommunegrupper. Bergen har en stor andel i denne kategorien, 33 prosent, men de har også den minste andelen ”Vet ikke/ubesvart”. Ellers ser vi at en del respondenter (totalt 19 prosent) ikke har kjennskap til varigheten på bostedsløsheten. Andelen ubesvart er fire prosent og er litt høyere enn i 2005 (under to prosent).

Andelen bostedsløse som opplever situasjonen som et tilbakevendende problem over flere år er flere enn i de andre kategoriene. Det er altså flere personer som er bostedsløse over flere år enn det er nye, akutte bostedsløse. Det er nærliggende å tenke at det er høyere rapportering for langvarige bostedsløse enn for gruppen der problemet er nytt og akutt. Kartleggingen foretas gjennom hjelpeapparatet og undersøkelsen forutsetter at den bostedsløse er kjent for hjelpeapparatet. Personer som har vært bostedsløse over lang tid har mest sannsynlig en del kontakt med hjelpeapparatet, mens personer med et nytt og akutt problem kan være mindre kjente for hjelpeapparatet. Det er også rimelig å anta at langvarige bostedsløse er mer ”synlige” i hjelpeapparatet da det er mer sannsynlig at de er i kontakt med flere instanser enn personer som akkurat har mistet boligen sin.

²¹ Fremholdes av ansatte i hjelpeapparatet i de store byene. Se Hansen m.fl. 2006

6.1 Varighet av bostedsløsheten i 2008, 2005 og 2003

Det totale antallet bostedsløse har gått opp fra forrige kartlegging hvilket betyr at det er flere personer i alle kategoriene. Tabell 6.2 viser utviklingen av varigheten på bostedsløsheten siden 2003.

Tabell 6.2 *Varighet av bostedsløsheten i 2008, 2005 og 2003.*

Varighet av bostedsløsheten	2008	2005	2003
Tilbakevendende over flere år	32	35	46
Varighet mer enn et halvt år	22	24	23
Et nytt, akutt problem	23	22	14
Annet	4	2	4
Vet ikke/ubesvart	19	16	12
Sum	100	99	99

Tabellen viser at det har vært en nedgang i andelen langvarig bostedsløse fra 2003 til 2008. Den største nedgangen var fra 2003 til 2005, fra 2005 har andelen langvarig bostedsløse holdt seg mer stabil (35 prosent i 2005 og 32 prosent i 2008). Andelen bostedsløse personer som opplever bostedsløshet i mer enn seks måneder, men der situasjonen ikke er tilbakevendende over flere år, holder seg stabil gjennom de tre kartleggingene. Kategoriene ”tilbakevendende over flere år” og ”mer enn seks måneder” kan være vanskelig for respondentene å skille. Mange vet kanskje at vedkommende har vært bostedsløs mer enn seks måneder, men vet ikke om situasjonen har vart i flere år.

Andelen bostedsløse som opplever bostedsløsheten som et nytt, akutt problem har økt med ni prosentpoeng siden 2003, men også her var den mest markante forskjellen mellom 2003 og 2005. I 2005 forklarte man nedgangen i langvarige bostedsløse, og den tilsvarende økningen i ”nye” bostedsløse, med at den første nasjonale satsingen mot bostedsløshet, Prosjekt bostedsløse, hadde fokus på å bosette langvarig bostedsløse personer (Dyb 2005a). Fra 2005 til 2007 har det vært rettet mye fokus på bostedsløshet gjennom den nasjonale strategien På vei til egen bolig. Innenfor strategien var målet å videreføre og utvide arbeidet fra Prosjekt bostedsløse med å bosette tidligere bostedsløse i egen bolig. Evalueringen av strategien viste at kommunene mente at det er

vanskelig å hjelpe de tyngste brukerne, og at disse har en tendens til å falle utenfor som følge av etableringen av NAV (Dyb mfl. 2008). At andelen langvarige bostedsløse har sunket siden 2005 tyder på at man likevel har klart å holde fokus på gruppen. Det totale antallet bostedsløse har økt siden 2005 hvilket betyr at også antallet langvarige bostedsløse har økt, men relativt sett i forhold til de andre kategoriene har andelen langvarige bostedsløse gått litt ned.

Fra 2003 til 2008 har andelen ”vet ikke/ubesvart” økt fra 12 til 19 prosent. Dette er ikke overraskende da respondentlisten stadig utvides til å inneholde flere respondenter som kanskje ikke har like godt kjennskap til de bostedsløse personene som registreres. Det er hovedsakelig sosialkontorer og andre offentlige instanser som vil ha oversikt over hvor lenge vedkommende har vært i samme situasjon. Det mest interessante er imidlertid at flesteparten av respondentene faktisk kan svare på spørsmålet, hvilket betyr at de har kjennskap til den bostedsløse over lengre tid eller har tilgang på informasjon om vedkommende.

6.2 Varighet av bostedsløsheten blant ulike grupper

Dette avsnittet ser på lengden av bostedsløshet blant ulike grupper. Beskrivelsen følger samme mønster som tidligere kapitler og ser på fordelingen blant menn og kvinner, alder fødeland, og til slutt blant bostedsløse som har omsorg for mindreårige barn.

Tabell 6.3 *Varighet av bostedsløsheten blant menn og kvinner i 2008.*
N:5064

Varighet av bostedsløsheten	Mann	Kvinne	Alle 2008
Tilbakevendende over flere år	34	28	32
Varighet mer enn 6 mnd	23	19	22
Et nytt, akutt problem	20	31	23
Annet	4	5	4
Vet ikke/ubesvart	19	18	19
Sum	100	101	100

Varigheten av situasjonen som bostedsløs synes forskjellig for menn og kvinner. Tabell 6.3 viser at en av tre menn er langvarige bostedsløse. 23 prosent av mennene har vært bostedsløse mer enn seks måneder. 20 prosent opplever bostedsløsheten som et nytt, akutt problem. For kvinner er bildet litt annerledes. Kvinner opplever i større grad enn menn bostedsløsheten som et nytt, akutt problem. Det er færre kvinner som er langvarig bostedsløse enn menn. Det er også en større andel menn enn kvinner som er bostedsløse mer enn seks måneder.

Tabell 6.4 *Varighet av bostedsløsheten i 2008 etter alder. N: 5027*

Varighet av bostedsløsheten	Under 24	25-34	35-44	45-54	55-63	Over 65	Alle 2008
Tilbakevendende over flere år	20	32	40	39	33	30	32
Varighet mer enn 6 mnd	24	21	20	22	20	25	22
Et nytt, akutt problem	28	23	20	18	23	16	23
Annet	6	4	4	3	3	9	4
Vet ikke/ubesvart	22	20	17	18	21	21	19
Sum	100	100	101	100	100	101	100

Langvarig bostedsløshet er hyppigst for personer mellom 35 og 54 år. Rundt 40 prosent har vært i en form for bostedsløse i flere år. I disse aldersgruppene forekommer også akutt bostedsløshet sjeldnere enn i de øvrige aldersgruppene. Andelen som har vært bostedsløse over flere år er lavest blant de yngste og de eldste. Blant den yngste aldersgruppen har en av fem vært bostedsløse over flere år, men det er 30 prosent i den eldste aldersgruppen som er langvarig bostedsløse. Unge bostedsløse opplever oftest akutt bostedsløshet sammenlignet med de andre aldersgruppene²². I 2005 var andelen akutt bostedsløse den samme for den yngste og den eldste aldersgruppen, dette har endret seg i denne kartleggingen. Nå er det færrest som opplever akutt bostedsløshet i den eldste aldersgruppen, sammenlignet med resten. Det generelle bildet viser at akutt bostedsløshet fordeler seg jevner for de ulike

²² For mer informasjon om den yngste gruppen, se kap. 4.2.1.

aldersgruppene i 2008 enn i 2005. Blant aldersgruppene i kategorien ”varighet mer enn seks måneder” er det en jevn fordeling med 20-25 prosent i alle gruppene. Den største endringen fra 2005 er i den eldste aldersgruppen der flere opplever bostedsløsheten som et tilbakevendende problem over flere år, og langt færre opplever den som et nytt, akutt problem.

Tabell 6.5 *Varighet av bostedsløsheten i 2008 etter fødeland. N: 5025*

Varighet av bostedsløsheten	Norge	Afrika	Asia	Alle andre	Alle 2008
Tilbakevendende over flere år	34	24	18	24	32
Varighet mer enn 6 mnd	22	24	21	21	22
Et nytt, akutt problem	21	31	34	28	23
Annet	5	3	5	4	4
Vet ikke/ubesvart	18	19	22	23	19
Sum	100	101	100	100	100

Personer født i Norge opplever oftere å være langvarig bostedsløse enn personer født i andre land/regioner. 34 prosent født i Norge opplever bostedsløsheten som et tilbakevendende problem over flere år, mot den laveste andelen som 18 prosent for personer født i Asia. At det er flere personer født i Norge som opplever langvarig bostedsløshet kan ha en sammenheng med at vi i undersøkelsen har skilt mellom personer født i andre land og personer født i Norge. Litt av forklaringen på den lavere andelen langvarig bostedsløse født i utlandet kan være at de har hatt kort tid i Norge. Det kan likevel ikke være hele forklaringen da en like stor andel personer født utenfor Norge har vært bostedsløse mer enn seks måneder. Akutt bostedsløshet forekommer hyppigst blant personer født i Asia. En av forklaringene på at Asia har minst andel langvarige bostedsløse og flest som opplever akutt bostedsløshet kan være at det er en av de største innvandringsgruppene i Norge de senere årene²³

²³ Tall fra Statistisk Sentralbyrå. <http://www.ssb.no/innvbef/tab-2008-04-29-01.html>

I kapittel 4.3 så vi at personer født utenfor Norge, særlig ikke vestlige innvandrere, er overrepresentert blant bostedsløse i Norge. De forskjellene vi ser i henhold til lengden på bostedsløsheten indikerer at bostedsløsheten har forskjellig karakter for ulike grupper. Ut fra dataene samlet inn i denne kartleggingen kan vi imidlertid ikke si noe mer om hva forskjellene kommer av.

Tabell 6.6 *Varighet av bostedsløsheten i 2008 etter omsorg for eller samvær med mindreårige barn. N: 1808*

Varighet av bostedsløsheten	Daglig omsorg	Delt omsorg	Samværstrett	Ikke omsorg el.	Annet	Vet ikke	Alle 2008
Tilbakevendende over flere år	14	12	33	46	29	28	33
Varighet mer enn 6 mnd	13	20	21	22	21	18	20
Et nytt, akutt problem	53	53	29	17	28	13	26
Annet	5	3	4	3	3	1	3
Vet ikke/ubesvart	15	12	13	12	19	39	18
Sum	100	100	100	100	100	99	100

Tabell 6.6 viser varigheten av situasjonen i bostedsløshet for alle bostedsløse med barn under 18 år. Som vist tidligere er det 13 prosent av alle med barn, rundt 200 personer, som har daglig omsorg for mindreårige barn mens de er bostedsløse. Daglig omsorg for barn betyr oftest at barna er bostedsløse sammen med foreldrene. Av de som har daglig omsorg for mindreårige barn ser vi at over halvparten – 53 prosent – opplever bostedsløsheten som et nytt, akutt problem. Tidligere så vi også at flesteparten med mindreårige barn oppholder seg midlertidig hos venner, kjente eller slekt. Det er dermed rimelig å anta at de fleste som er bostedsløse sammen med mindreårige barn er i en akutt situasjon der de midlertidig flytter hjem til venner, kjente eller slekt. Av tabell 6.6 kan vi imidlertid se at 27 prosent som har daglig omsorg for barn er bostedsløse i mer enn seks måneder/tilbakevendende over flere år. De 27 prosentene utgjør litt over 60 personer.

Andelen bostedsløse som har delt omsorg for mindreårige barn fordeler seg nokså likt som de som har daglig omsorg. Videre viser tabellen at den største andelen langvarige bostedsløse med barn ikke har omsorg for eller samværsrett med de mindreårige barna sine.

6.3 Oppsummering

I 2003 ble spørsmålet om varighet av bostedsløsheten tatt inn i spørreskjemaet. Ut fra varigheten av situasjonen kan vi si noe om karakteren på bostedsløsheten. Langvarig bostedsløshet preger livet til de som opplever det, og øker marginaliseringen og risikoen for sosial ekskludering.

Flesteparten – 32 prosent – opplever bostedsløshet som et tilbakevendende problem. Dette er litt færre enn i 2005 (35 prosent), men forskjellen er veldig liten og kan skyldes tilfeldigheter. En av fem har vært bostedsløse i mer enn seks måneder. 23 prosent er akutte bostedsløse. Det generelle bildet viser at det er lite variasjon i varighet på bostedsløsheten mellom 2005 og 2008.

Det er markante forskjeller mellom kommunene. Oslo har den største andelen langvarige bostedsløse, 43 prosent. Andelen langvarige bostedsløse synker ved minkende kommunestørrelse og den minste kommunegruppen har 19 prosent langvarige bostedsløse. Andelen som har vært bostedsløse i mer enn seks måneder, men ikke opplever bostedsløsheten som tilbakevendende over flere år, fordeler seg nokså jevnt mellom de ulike kommunegruppene. For personer som opplever bostedsløsheten som et nytt, akutt problem er bildet motsatt. Det er en økende andel akutte bostedsløse ved minkende kommunestørrelse. Oslo har den minste andelen akutte bostedsløse (16 prosent) og den minste kommunegruppen har den høyeste andelen på 35 prosent.

Menn er oftere langvarig bostedsløse, mens kvinner oftere opplever bostedsløsheten som et akutt problem. Det er imidlertid nesten like mange kvinner som opplever langvarig bostedsløshet som akutt bostedsløshet. De yngste bostedsløse er sjeldnere langvarig bostedsløse og oftere akutt bostedsløse enn bostedsløse i andre aldersgrupper. Andelen eldre blant langvarig bostedsløse

personer har økt siden 2005. Blant den eldste aldersgruppen ser vi også en markant nedgang fra 32 prosent til 16 prosent som opplever akutt bostedsløshet. Bostedsløse personer mellom 35 og 54 år opplever oftest langvarig bostedsløshet, rundt 40 prosent i er bostedsløs over flere år.

En av tre bostedsløse personer født i Norge opplever bostedsløshet som et tilbakevendende problem over flere år. 24 prosent født i Afrika, 18 prosent i Asia og 24 prosent fra ”alle andre land/regioner” er bostedsløse over flere år. Det er langt flere innvandrergupper som opplever akutt bostedsløshet enn det er etnisk norske som er i denne situasjonen. Spesielt personer født i Asia opplever bostedsløsheten som akutt. Litt av forklaringen på at personer født utenfor Norge er underrepresentert blant langvarig bostedsløse kan være at de har hatt kortere tid i Norge.

Blant bostedsløse personer med omsorg for mindreårige barn er det 14 prosent, 33 personer, som har daglig omsorg for barna og er langvarig bostedsløse. Det betyr at de gjennom flere år som bostedsløse likevel har klart å beholde omsorgen for barna. 13 prosent med daglig omsorg for mindreårige barn har vært bostedsløse mer enn seks måneder, men situasjonen har ikke vart over flere år. Over halvparten av de som har omsorg for mindreårige barn – 53 prosent – er i en akutt bostedsløs situasjon.

7 Rusavhengighet og helse blant bostedsløse personer

I dette kapitlet ser vi nærmere på rusavhengighet og helse blant bostedsløse personer i Norge. Studier viser at helsesituasjonen blant bostedsløse er dårligere, både fysisk og psykisk, enn befolkningen generelt (Bines 1997, Fugelli²⁴). Tidligere kartlegginger av bostedsløse personer viser også at rusavhengighet er overrepresentert blant bostedsløse personer (Hansen m.fl. 2006, Hansen mfl. 2004 og Ulfrstad 1997).

Det er imidlertid visse utfordringer knyttet til et fokus på rusavhengighet blant bostedsløse personer. Et problem er blant annet at fokuset på rus styrker ideen om at bostedsløshet hovedsakelig rammer rusavhengige. Kartleggingene av bostedsløse viser at det generelle bildet er mer differensiert enn som så. Bostedsløse personer er langt fra en homogen gruppe bestående kun av mannlige rusavhengige. Vi finner også en betydelig andel kvinner og personer som ikke har rusproblemer. Kvinner i krisesentre er et godt eksempel på dette.

Temaene rus og psykisk helse, og til dels også fysisk helse, vil kunne bidra til at bostedsløse med denne type lidelser blir mer synlige enn andre grupper bostedsløse som kanskje har mindre hjelpebehov. Grunnen til dette kan være at de som har mest synlige problemer ofte er de med størst hjelpebehov og dermed er de som har størst sannsynlighet for å bli registrert av hjelpeapparatet. Personer med mindre synlige problemer kan dermed risikere ikke å bli registrert i undersøkelser som denne. Det er i så

²⁴ Innlegg av Per Fugelli på erfaringskonferanse i Tromsø 2008 i regi av Husbanken.

fall en skjevhet som fører til overrapportering av bostedsløse med størst rus- og helseproblemer.

I kartlegginger som denne bør en også ta forbehold om at ikke alle respondentene har like god kunnskap om helsetilstanden hos den enkelte bostedsløse. Et mindretall av respondentene har den fagkunnskapen som skal til for å vurdere om en person har en psykisk lidelse eller somatisk sykdom. Videre er det rimelig å anta at respondentene vil være tilbakeholdende med å svare bekræftende på spørsmålet om avhengighet av rusmidler. Det indikerer en sannsynlig underrapportering av sykdom og muligens også rusavhengighet. I forhold til rusavhengighet kompliseres også spørsmålet da det gjerne er glidende overganger mellom rusbruk og rusavhengighet, og det kan være vanskelig for respondentene å vurdere dette.

Kapitlene presenterer analysen for rusavhengighet og psykisk og fysisk sykdom etter kommuner og kommunegrupper, alder, fødeland, oppholdssted samt omsorg for mindreårige barn. Kapitlet sammenligner tallene med tidligere kartlegginger i den grad de lar seg sammenligne.

7.1 Rusavhengighet blant bostedsløse personer i 2008, 2005, 2003 og 1996

I denne kartleggingen er det innført 16 spørsmål knyttet til faktorer som kan inngå i situasjonen til personen som er rammet av bostedsløshet. Et av spørsmålene er om vedkommende er avhengig av rusmidler²⁵.

Tabell 7.1 viser avhengighet av rusmidler etter kommuner og kommunegrupper.

²⁵ De 16 variablene analyseres i neste kapittel. Men rapportene fra tidligere kartlegginger har sett spesifikt på rus og helse og vi følger opp dette i denne rapporten med et eget kapittel om disse temaene.

Tabell 7.1 *Rusavhengighet blant bostedsløse i 2008 etter kommuner og kommunegrupper. N: 4993*

Avhengig av rusmidler	Oslo	Bergen	Trondheim	Stavanger	Over 40.000	10.000 – 39.999	Under 9.999	Alle 2008
Ja	61	58	60	58	56	57	65	59
Nei	20	21	26	16	19	24	24	21
Vet ikke/ubesvart	20	21	14	27	25	19	11	20
Sum	101	100	100	101	100	100	100	100

Totalt 59 prosent er avhengige av en eller annen type rusmidler. 21 prosent er ikke avhengige av rusmidler og 20 prosent er besvart med "vet ikke/ubesvart". Tabellen illustrerer at det ikke er markante forskjeller mellom kommunene og kommunegruppene i andelen bostedsløse personer som er avhengig av rusmidler. Det er imidlertid en viss usikkerhet knyttet til tallene da andelen "vet ikke/ubesvart" varierer en del fra kommune til kommune. Den minste kommunegruppen har den høyeste andelen bostedsløse personer som er avhengig av rusmidler, men de har også den laveste andelen "vet ikke/ubesvart". Kommunegruppe 2 – kommuner med 40.000 eller flere innbyggere – har den minste andelen rusavhengige bostedsløse, men de har en veldig høy andel "vet ikke/ubesvart". Det generelle bildet er at over halvparten av bostedsløse personer er avhengige av en type rusmidler. Rundt en femtedel er ikke avhengige av rusmidler, men det er knyttet en viss usikkerhet til tallene da det er mange respondenter som ikke kan svare på spørsmålet.

Tabell 7.2 *Avhengighet av rusmidler blant bostedsløse i 2008, 2005, 2003 og 1996.*

Avhengig av rusmidler	2008	2005	2003	1996
Ja	59	61	71	60
Nei	21	22	12	19
Vet ikke/ubesvart	20	16	16	21
Sum	100	100	99	100

Spørsmålene om rusavhengighet er litt ulikt stilt i de ulike kartleggingene. I 1996 og 2003 ble formuleringen ”rusmiddelmisbruk” brukt mens ”avhengighet av rusmidler” ble brukt i 2005 og 2008. Trolig vil nyansene i begrepsbruken ikke ha noen vesentlige innvirkninger på resultatet.

Andelen som oppgis å være rusavhengige er størst i 2003 og er vesentlig høyere enn de øvrige årene. I 2003 er det også den laveste andelen bostedsløse som ikke er avhengig av rusmidler. I 1996, 2005 og 2008 er det liten endring i andelen som er avhengig av rusmidler og de som oppgis ikke å være avhengig av rusmidler. Andelen ”vet ikke/ubesvart” gikk litt ned i 2003 og 2005, men har i 2008 steget til samme nivå som i 1996. I 2005 hadde man grunn til å tro at nedgangen i andel rusavhengige bostedsløse var reel (Hansen m.fl. 2006). Andelen rusavhengige har holdt seg mer eller mindre stabil siden 2005 men det er en økning i andelen ”vet ikke/ubesvart” og dermed er det knyttet noe større usikkerhet til tallene for 2008.

I tillegg spørsmålet om vedkommende er avhengig av rusmidler er et spørsmål om den dominerende type rusmidler vedkommende bruker. Tabell 7.3 viser type rusmidler som er dominerende i kommuner og kommunegrupper.

Tabell 7.3 *Type dominerende rusmidler blant bostedsløse i 2008 etter kommuner og kommunegrupper. N: 3276*

Type rusmidler	Oslo	Bergen	Trondheim	Stavanger	Over 40.000	10.000 – 39.999	Under 9.999	Alle 2008
Alkohol, teknisk sprit, løsemidler	12	14	24	5	11	14	17	13
Narkotika inkludert piller	57	50	29	65	41	49	36	49
Alkohol og narkotika	10	19	37	18	22	24	41	21
Annet	5	5	5	7	4	4	1	4
Vet ikke ²⁶	16	11	5	6	22	9	5	13
Sum	100	99	100	101	100	100	100	100

Tabell 7.3 viser bruken av ulike rusmidler blant de som er oppgitt som avhengige av rusmidler. Halvparten er avhengig av narkotika inkludert piller, 13 prosent er avhengig av alkohol og 21 prosent er avhengig av begge deler.

Det er noen påfallende forskjeller mellom kommunene, men ingen systematiske forskjeller basert på kommunestørrelse. Trondheim skiller seg ut ved å ha en forholdsvis høy andel bostedsløse – 24 prosent – som er avhengig av alkohol. De har en mindre andel bostedsløse som utelukkende er avhengig av narkotika, men har til gjengjeld en høy andel som er avhengig av både alkohol og narkotika (37 prosent). Trondheims profil er dermed noe endret siden forrige kartlegging da kommunen hadde nok så like tall som de andre storbyene. Trondheim hadde imidlertid svart lite utfyllende ved forrige kartlegging og har i denne kartleggingen lav svarprosent, hvilket betyr at det er en del usikkerhet knyttet til tallene for begge kartleggingene. Den minste kommunegruppen

²⁶ I denne tabellen er "ubesvart" tatt ut, og analysen er gjort kun for de som har krysset av for et av svaralternativene.

skiller seg ut ved å ha en høy andel – 41 prosent - bostedsløse som er avhengig av både alkohol og narkotika mot 21 prosent for alle kommuner og kommunegrupper i 2008.

Det generelle bildet er litt endret siden forrige kartlegging. Den dominerende type rusmiddel blant rusavhengige bostedsløse er fortsatt narkotika inkludert piller, men har sunket fra 57 prosent i 2005 til 49 prosent i 2008. Alkohol, teknisk sprit og løsemidler holder seg stabil og det samme gjør kategorien ”annet”. Det er en større andel som svarer ”vet ikke” i 2008 enn i 2005 og nedgangen i andelen bostedsløse som er avhengig av narkotika og piller kan kanskje forklares med den høyere andelen ”vet ikke” svar.

Kategorien ”annet” er stort sett utdyping av de andre kategoriene, men noen former for rusbruk skiller seg ut. Noen skriver at vedkommende bruker rusmidler i perioder og er rusfri i andre perioder. En annen gruppe er innenfor legemiddelassistert rehabilitering (LAR). I utgangspunktet skal det jobbes parallelt med bolig til de som går i legemiddeltassistert rehabilitering, men kartleggingen viser at det også finnes bostedsløse som er innenfor denne typen rehabilitering. En tredje gruppe rapporterer bostedsløse som er innenfor LAR, men som har et sidemisbruk, det vil si bruk av rusmidler ved siden av den legemiddelassisterte rehabilitering. En siste gruppe som er nevnt i denne kategorien er de som har vært rusfri en kortere periode, men som likevel rapporteres som rusavhengige.

7.2 Demografiske profiler blant bostedsløse personer med rusavhengighet

I det følgende analyseres noen trekk ved bostedsløse personer som er avhengige av rusmidler som kan gi et bilde av hvilke grupper som har rusproblemer og hva slags rusmidler de bruker. Det har ikke vært laget en demografisk profil på rusavhengige bostedsløse tidligere, og det er derfor ikke mulig å sammenligne tallene med de foregående kartleggingene.

Tabell 7.4 viser rusavhengighet blant bostedsløse menn og kvinner.

Tabell 7.4 *Rusavhengighet blant bostedsløse personer i 2008 etter kjønn.*
N: 5064

Avhengig av rusmidler	Menn	Kvinner	Alle 2008
Ja	63	49	59
Nei	19	28	21
Vet ikke/ubesvart	18	23	20
Sum	100	100	100

Tabellen viser at det er forskjell mellom menn og kvinner når det gjelder rusavhengighet. 63 prosent av bostedsløse menn i Norge og 49 prosent av kvinnene er avhengige av rusmidler. Det er flere kvinner enn menn som ikke er avhengige av rusmidler. Andelen bostedsløse menn som ikke er avhengige av rusmidler er 19 prosent. Det er en større andel ”vet ikke/ubesvart” for kvinner enn for menn og tallene for kvinner er dermed mer usikkert. En forklaring på at andelen ”vet ikke/ubesvart” er høyere for kvinner kan være at kvinner klarer å skjule sitt misbruk bedre enn menn. I kapittel 5.4 så vi at kvinner stort sett oppholder seg de samme stedene som menn, med unntak av krisesentre og i institusjon. Den større andelen rusavhengige menn kan ikke forklares med at de oppholder seg i mer utsatte bosituasjoner enn kvinner.

Tabell 7.5 viser rusavhengighet blant ulike aldersgrupper blant bostedsløse personer i 2008.

Tabell 7.5 *Rusavhengighet blant bostedsløse i 2008 etter alder.* N: 5027

Avhengig av rusmidler	<24	25 - 34	35 - 44	45 - 54	55 - 64	>65	Alle 2008
Ja	54	56	63	64	59	65	59
Nei	24	26	18	18	20	12	21
Vet ikke/ubesvart	22	19	19	19	20	22	20
Sum	100	100	100	101	99	99	100

Hovedtendensen er at rusavhengighet blant bostedsløse personer øker med alder. ”Vet ikke/ubesvart” er omlag den samme for alle aldersgruppene. I den eldste aldersgruppen er en av tre avhengig av rusmidler. I aldersgruppene 35-44 og 45-54 år er henholdsvis 63 og

64 prosent rusavhengige. I disse aldersgruppene er det en litt høyere andel ikke-rusavhengige enn det er i den eldste aldersgruppen. Bostedsløse personer under 24 år har lavest andel rusavhengige sammenlignet med de andre aldersgruppene.

Tabell 7.6 *Type dominerende rusmiddel blant bostedsløse i 2008 etter alder. N: 3307*

Type rusmidler	<24	25 – 34	35 – 44	45 – 54	55 - 64	>65	Alle 2008
Alkohol, teknisk sprit, løsemidler	4	3	11	29	52	76	13
Narkotika inkludert piller	55	60	52	34	10	5	49
Alkohol og narkotika	24	23	18	19	21	2	21
Annet	4	3	6	4	3	5	4
Vet ikke ²⁷	14	11	13	14	15	12	13
Sum	101	100	100	100	101	100	100

Når en ser på hvilken type rusmidler som er dominerende i de ulike aldersgruppene er det tydelig at det er ulike rusmønstre i ulike aldersgrupper. Alkohol, teknisk sprit og løsemidler er langt vanligere i de eldste aldersgruppene og forekommer knapt blant de yngre. Fra 55 år og oppover er alkohol osv. det mest dominerende rusmiddelet blant rusavhengige bostedsløse. Narkotika inkludert piller er det mest dominerende rusmiddelet blant de yngre aldersgruppene. Andelen bostedsløse personer som er avhengig av både alkohol og narkotika er synkende ved økende alder og bare 2 prosent har dette som dominerende rusmiddel i den eldste aldersgruppen mot 24 prosent i den yngste aldersgruppen. Mellom 11 og 15 prosent av de som har oppgitt at den bostedsløse er avhengig av rusmidler svarer ”vet ikke” på spørsmålet om dominerende rusmidler. Det betyr at langt de fleste som oppgir at en person er avhengig av rusmidler vet hvilken type rusmidler som er dominerende.

²⁷ I denne tabellen er ”ubesvart” tatt ut, og analysen er gjort kun for de som har krysset av for et av svaralternativene.

Tabell 7.7 *Rusavhengighet blant bostedsløse i 2008 etter fødeland. N: 5025*

Avhengig av rusmidler	Norge	Afrika	Asia	Alle andre	Alle 2008
Ja	66	28	22	37	59
Nei	17	43	47	33	21
Vet ikke/ubesvart	17	29	32	31	20
Sum	100	100	101	101	100

To av tre bostedsløse personer født i Norge er avhengig av rusmidler. Personer født i Asia er oftere ikke avhengig av rusmidler sammenlignet med andre land/regioner. Kategorien "alle andre" er den kategorien som har størst andel rusavhengige etter Norge. Det er markant forskjell mellom personer født i Norge og andre land/regioner i andelen "vet ikke/ubesvart". Respondentene har bedre kunnskap om rusavhengighet blant bostedsløse personer født i Norge enn de har om bostedsløse personer født utenfor Norge.

Tabell 7.8 *Rusavhengighet blant bostedsløse i 2008 etter oppholdsform. N: 5016*

Avhengig av rusmidler	Ja	Nei	Vet ikke/ubesvart	Sum
Uten overnatting	81	8	11	100
Akutt overnatting	85	4	11	100
Midlertidig boalternativ	69	16	15	100
Krisesenter	7	70	22	99
Institusjon	71	17	12	100
Kriminalomsorg	64	20	16	100
Midlertidig hos venner, kjente, slekt	51	26	23	100
Annet	44	25	31	100
Vet ikke ²⁸	36	16	49	101
Alle 2008	59	22	19	100

²⁸ Ubesvart er tatt ut av denne variabelen og analysen gjøres på grunnlag av de som har svart på spørsmålet.

Fire av fem som er uten ordnet overnatting for kommende natt er rusavhengige. Andelen rusavhengige i akutt overnatting er enda høyere, 85 prosent. 69 prosent av de som oppholder seg i midlertidig boalternativ er rusavhengige, mens 16 prosent i denne oppholdsformen ikke er rusavhengige. Midlertidige boalternativer er ulikt innrettet, men det er rimelig å anta at noen av de som ikke er rusavhengige bor blant de som er rusavhengige, hvilket er svært uheldig for de som ikke er rusavhengige. En liten andel bostedsløse personer som oppholder seg i kresesenter er avhengige av rusmidler (7 prosent). Andelen rusavhengige i institusjon er 71 prosent og er et ganske høyt antall personer. Grunnen til dette er at en stor andel respondenter blant institusjoner er institusjoner innen rusomsorg og psykiatri. Om lag halvparten av de som oppholder seg midlertidig hos venner, kjente og slekt er rusavhengige. Kategorien ”annet” inneholder veldig få personer og er derfor ikke så interessant å kommentere her.

Tabell 7.9 *Rusmiddelavhengighet blant bostedsløse i 2008 etter varighet av bostedsløsheten. N: 5101*

Avhengig av rusmidler	Tilbakevendende situasjon over flere år	Mer enn 6 mnd	Nytt, akutt problem	Annet	Vet ikke/ubesvart	Alle 2008
Ja	81	64	40	45	40	59
Nei	9	21	40	36	17	21
Vet ikke/ubesvart	10	15	20	19	43	20
Sum	100	100	100	100	100	100

Fire av fem langvarig bostedsløse er avhengige av rusmidler. Det er bare ni prosent som er langvarig bostedsløse uten å være avhengig av rusmidler. Andelen bostedsløse som er avhengig av rusmidler synker desto kortere tid i bostedsløshet. To av fire som er akutt bostedsløse er rusavhengige. Andelen rusavhengige og ikke-rusavhengige er lik blant de som opplever bostedsløsheten som et nytt, akutt problem. Det er også høyest andel ”vet ikke/ubesvart” blant i denne bostedsløse og lavest andel blant langvarige bostedsløse, hvilket bygger opp under teorien om at langvarige bostedsløse personer er best kjent av hjelpeapparatet.

Tabell 7.10 *Rusavhengighet blant bostedsløse i 2008 etter omsorg for eller samværrett med mindreårige barn. N: 1808*

Avhengig av rusmidler	Daglig omsorg	Delt omsorg	Samværrett	Ikke omsorg el. Samværrett	Annet	Vet ikke	Alle 2008
Ja	7	20	64	70	59	55	55
Nei	66	49	18	16	18	9	23
Vet ikke/ubesvart	27	31	18	15	24	36	22
Sum	100	100	100	101	101	100	100

Tabell 7.10 illustrerer rusavhengighet blant bostedsløse personer som har mindreårige barn etter grad av omsorg for barna. To av tre bostedsløse personer som har daglig omsorg for mindreårige barn er ikke avhengige av rusmidler. Syv prosent (16 personer) av de som har daglig omsorg for mindreårige barn er rusavhengige. Rusavhengige øker med avtakende kontakt med barn. Det er en høy andel ”vet ikke/ubesvart” på spørsmålet om rusavhengighet blant de som har daglig omsorg for mindreårige barn. Det betyr at selv om respondentene har kjennskap til graden av omsorg den bostedsløse personen har med mindreårige barn så har de likevel ikke nok kjennskap til personen til å vurdere om han eller hun er avhengig av rusmidler. Mange av de som har daglig omsorg for mindreårige barn oppholder seg midlertidig hos venner, kjente, slekt eller i krisesentre. I tabell 7.8 så vi også at det var en høy andel ”vet ikke/ubesvart” på spørsmålet om rusavhengighet i disse to oppholdsformene.

7.3 Psykisk helse

Som drøftet innledningsvis i dette kapitlet er det en del utfordringer knyttet til registreringen av psykisk sykdom blant bostedsløse. Med den usikkerheten presenteres tallene for forekomsten av psykisk sykdom blant bostedsløse. Datamaterialet gir heller ikke informasjon om typen og alvorligheten av psykisk sykdommen. Når respondentene svarer ja på at vedkommende har

en kjent eller synlig psykisk sykdom kan svaret både komme fra en varmestue som svarer for en person som er tydelig psykisk syk eller har en for respondenten kjent diagnose, eller det kan komme fra en institusjon som behandler en bostedsløs person uten alvorlige psykiske lidelser, som for eksempel depresjon. Når vi her drøfter andelen bostedsløse personer med en psykisk sykdom er det altså ikke tatt hensyn til i hvilken grad sykdommen påvirker vedkommende.

Tabell 7.11 viser bostedsløse personer med og uten psykisk sykdom i de ulike kommuner og kommunegrupper.

Tabell 7.11 *Andel bostedsløse med og uten psykisk sykdom etter kommuner og kommunegrupper. N: 4993*

Synlig eller kjent psykisk sykdom	Oslo	Bergen	Trondheim	Stavanger	Over 40.000	10.000 – 39.999	Under 9.999	Alle 2008
Ja	31	30	37	35	26	37	40	33
Nei	43	39	42	35	36	37	31	38
Vet ikke/ubesvart	26	31	21	30	38	26	29	29
Sum	100	100	100	100	100	100	100	100

En av tre bostedsløse oppgis å ha en psykisk sykdom. Andelen varierer fra 26 prosent i kommunegruppe 2 til 40 prosent i kommunegruppe 4. Det er ingen systematiske forskjeller mellom kommunene og kommunegruppene. Det er en høy andel ”vet ikke/ubesvart” for alle kommunene. Kommunegruppe 2 som har lavest andel bostedsløse personer med psykisk sykdom har også høyeste andelen ”vet ikke/ubesvart”, hvilket skaper en viss usikkerhet rundt tallene for denne kommunegruppen. På landsbasis er det 38 prosent som er rapportert å ikke ha en synlig eller kjent psykisk sykdom. Andelen varierer litt fra kommune til kommune, men det er ingen systematiske forskjeller her heller.

Tabell 7.12 *Forekomst av psykisk sykdom blant bostedsløse i 2008, 2005, 2003 og 1996.*

Synlig eller kjent psykisk sykdom	2008	2005	2003	1996
Ja	33	38	32	24
Nei	38	33	47	52
Vet ikke/ubesvart	29	29	21	24
Sum	100	100	100	100

Tabell 7.12 viser utviklingen av andelen bostedsløse med psykisk sykdom. Fra 2005 til 2008 har det vært en nedgang i andel bostedsløse personer med psykisk sykdom, og en tilsvarende økning i andelen bostedsløse som ikke har en psykisk sykdom. Fra 1996 til 2005 var det en markant økning i andelen bostedsløse personer med psykisk sykdom. Økningen fra 2003 til 2005 ble blant annet forklart med en økning i svarprosenten fra institusjoner som jobber med psykisk helse. En annen forklaring som ble framholdt i 2005 var at det i tiden opp mot kartleggingen hadde vært et økt fokus på bostedsløse personer med psykiske lidelser (Hansen mfl. 2006). Fra 2005 til 2008 har det vært en nedgang i andelen bostedsløse personer med psykiske sykdom fra 38 til 33 prosent. Nedgangen er ikke markant, men faktorene som ble brukt til å forklare oppgangen fra 2003 til 2005 er fortsatt relevante. Svarprosenten har økt fra 16 prosent i 2005 til 52 prosent i 2008 for institusjoner som jobber med psykiatri og psykisk helse. Den andre forklaringen som ble fremholdt – at det hadde vært et økt fokus på gruppen – er fortsatt relevant da det gjennom strategien På vei til egen bolig (2005-2007) og Opptrappingsplanen for psykisk helse (1999-2008) fortsatt er fokus på gruppen. Andelen bostedsløse med psykisk sykdom i 2008 kan delvis forklares med antallet bostedsløse personer har økt fra 2005 til 2008 og den relative nedgangen i andel bostedsløse personer med psykisk sykdom er dermed ikke en nedgang i antallet bostedsløse med psykiske problemer. Det er det samme antallet personer, men det totale antallet bostedsløse har økt og dermed er det en relativ nedgang i andelen bostedsløse personer med psykisk sykdom.

7.4 Demografiske profiler blant bostedsløse personer med psykisk sykdom

I denne delen av kapitlet analyseres noen trekk ved bostedsløse personer med og uten psykisk sykdom: Som i kapittel 7.2, som omhandlet trekk ved rusavhengige bostedsløse personer, er disse analysene ikke gjort i tidligere kartlegginger og vi kan derfor ikke se på utviklingen av profilene gjennom flere år.

Tabell 7.13 viser hyppigheten av psykisk sykdom for bostedsløse personer i ulike aldersgrupper.

Tabell 7.13 *Andel bostedsløse med og uten psykisk sykdom i 2008 etter alder. N: 5027*

Synlig eller kjent psykisk sykdom	<24	25 - 34	35 - 44	45 - 54	55 - 64	>65	Alle 2008
Ja	30	36	34	29	32	19	33
Nei	38	36	37	41	40	52	38
Vet ikke/ubesvart	32	27	29	30	28	30	29
Sum	100	99	100	100	100	101	100

En av tre bostedsløse mellom 25 og 34 år har en synlig eller kjent psykisk sykdom. For personer over 65 år er det en av fem som har en psykisk sykdom. Disse to aldersgruppene utgjør den høyeste og den laveste andelen bostedsløse med psykisk sykdom. Det er ingen systematiske forskjeller mellom aldersgruppene. Andelen bostedsløse som ikke har en synlig eller kjent psykisk sykdom er høyest for de eldste aldersgruppene. Andel "vet ikke/ubesvart" er høy i alle alderskategoriene.

Tabell 7.14 *Andel bostedsløse med og uten psykisk sykdom i 2008 etter fødeland. N: 5025*

Synlig eller kjent psykisk sykdom	Norge	Afrika	Asia	Alle andre	Alle 2008
Ja	35	19	30	28	33
Nei	36	53	40	47	38
Vet ikke/ubesvart	30	28	31	26	29
Sum	101	100	101	101	100

Bostedsløse personer født i Afrika lider sjeldnere av psykisk sykdom enn bostedsløse personer født i Norge, Asia og "alle andre land". Personer født i Norge har høyest andel bostedsløse personer med psykisk sykdom og lavest andel som ikke har psykisk sykdom. Andelen "vet ikke/ubesvart" er ikke veldig ulik for de forskjellige land/regioner og den lave andelen psykisk syke fra Afrika kan ikke forklares med at det er større usikkerhet knyttet til tallene. Dataene gir ingen forklaring på hvorfor andelen psykisk syke bostedsløse er høyere for noen land/regioner enn andre. En mulig tolkning er at bostedsløsheten har en annen karakter for personer født Afrika og Asia enn for personer født i Norge, og at det derfor oftere er psykiatri inne i bildet for etnisk norske bostedsløse.

Tabell 7.15 viser forekomsten av psykisk sykdom etter oppholdssted.

Tabell 7.15 *Andelen bostedsløse med og uten psykisk sykdom i 2008 etter oppholdssted. N: 5016*

Synlig eller kjent psykisk sykdom	Ja	Nei	Vet ikke/ubesvart	Sum
Uten overnatting	39	26	35	100
Akutt overnatting	37	26	37	100
Midlertidig boalternativ	32	40	28	100
Krisesenter	7	67	26	100
Institusjon	51	29	19	99
Kriminalomsorg	20	49	31	100
Midlertidig hos venner, kjente, slekt	30	40	30	100
Annet	35	31	34	100
Vet ikke ²⁹	19	30	52	101
Alle 2008	33	39	28	100

Av de som oppholder seg i institusjon har en av to en synlig eller kjent psykisk sykdom. Det er hovedsakelig institusjoner som jobber med psykiatri som innrapporterer psykisk syke da det er de som har best kjennskap til vedkommendes psykiske helse. Vi ser også at andelen ”vet ikke/ubesvart” er lavest for de som oppholder seg i institusjon. Det er verdt å merke seg at forekomsten av psykisk sykdom er høyere enn gjennomsnittet blant personer i de aller dårligste situasjonene; nemlig uten overnatting og i akutt overnatting. Krisesentre skiller seg ut ved å ha en veldig liten andel som ikke lider av psykisk sykdom. I de andre kategoriene er det en jevnere fordeling av bostedsløse personer med og uten psykisk sykdom.

Tabell 7.16 viser psykisk sykdom blant bostedsløse personer etter hvor lenge han eller hun har vært bostedsløs.

²⁹ Ubesvart er tatt ut av denne variabelen og analysen gjøres på grunnlag av de som har svart på spørsmålet.

Tabell 7.16 *Andel bostedsløse med og uten psykisk sykdom i 2008 etter varighet på bostedsløsheten. N: 5101*

Synlig eller kjent psykisk sykdom	Tilbakevendende over flere år	Mer enn 6 mnd	Nytt, akutt problem	Annet	Vet ikke/ubesvart	Alle 2008
Ja	40	32	29	35	23	33
Nei	35	39	50	47	27	38
Vet ikke/ubesvart	25	29	21	18	50	29
Sum	100	100	100	100	100	100

Andelen psykisk syke blant langvarig bostedsløse er markant høyere enn for personer som opplever ny og akutt bostedsløshet. 40 prosent av de som har vært bostedsløse i flere år har en synlig eller kjent psykisk sykdom. I gruppa ”Nytt akutte problem” er tallet 29 prosent og halvparten i denne gruppa har ikke en psykisk sykdom. Andelen psykisk syke bostedsløse synker desto kortere tid vedkommende har vært bostedsløs. En mulig forklaring på dette kan være at personer med psykisk sykdom har vanskeligere for å klare seg i egen bolig og derfor går inn og ut av bostedsløshet over flere år.

I forbindelse med demografiske profiler blant bostedsløse med psykisk sykdom er det verdt å merke seg at ni prosent av de som har daglig omsorg for mindreårige barn har en synlig eller kjent psykisk lidelse mens de er bostedsløse sammen med barna sine. Flesteparten – 62 prosent – av de som har daglig omsorg for mindreårige barn har ingen synlig eller kjent psykisk sykdom. Men også på dette spørsmålet er det en høy andel vet ikke og ubesvart. Som nevnt tidligere kan vi ikke ut fra disse dataene si noe om hvilken psykisk sykdom bostedsløse personer med omsorg for mindreårige barn lider av.

7.5 Fysisk helse

Undersøkelser viser at bostedsløse personer generelt har dårligere helse enn befolkningen ellers (f.eks Bines 1997). Fysiske og somatiske sykdommer er normalt mindre tabubelagt enn psykiske sykdommer, men plager og lidelser er likevel forbundet med tabuer

og skam. Spesielt gjelder dette plager og sykdommer som følger av rusmisbruk. I store byer er det en økende tendens til å opprette egne helsetilbud for rusavhengige. Frelsesarmeens Gatehospital i Oslo og feltpleien i flere byer er eksempler på slike steder. Steder som disse er ubyråkratiske og tilpasset personer i vanskelige situasjoner og mange av de som oppsøker disse lavterskeltilbudene er bostedsløse.

Tabell 7.17 viser andelen bostedsløse personer med fysisk funksjonshemming eller sykdom etter kommuner og kommunegrupper.

Tabell 7.17 *Bostedsløse personer med og uten fysisk funksjonshemming i 2008 etter kommuner og kommunegrupper. N: 4993*

Fysisk funksjonshemming eller sykdom	Oslo	Bergen	Trondheim	Stavanger	Over 40.000	10.000 – 39.999	Under 9.999	Alle 2008
Ja	10	13	9	7	7	9	14	10
Nei	67	59	69	72	56	75	72	67
Vet ikke/ubesvart	23	28	21	21	36	17	14	23
Sum	100	100	99	100	99	101	100	100

Totalt ti prosent av alle bostedsløse personer i 2008 har en fysisk funksjonshemming eller sykdom, og 67 prosent er ”friske” (60 prosent i 2005). Det er litt variasjon mellom kommunene. Den minste kommunegruppen har størst andel bostedsløse med fysisk sykdom eller funksjonshemming og Stavanger og kommunegruppe 2 har den minste andelen. Kommunegruppe 2 har også den klart høyeste andelen ”vet ikke/ubesvart”. Totalt er det nesten en fjerdedel som oppgir at de ikke vet eller ikke har svart.

En sammenligning mellom kartleggingene viser at det var en liten oppgang fra 11 prosent i 1996 til 15 prosent i 2003. Andelen bostedsløse med fysisk funksjonshemming eller sykdom var uforandret mellom 2003 og 2005, og i 2008 har det vært en liten nedgang.

Som nevnt over er det grunn til å tro at det er en under-rapportering på fysisk funksjonshemming og sykdom i kart-

leggingene. Grunnen til dette er i hovedsak at bostedsløse personer, spesielt rusavhengige, ikke oppsøker hjelpeapparatet i samme grad som befolkningen ellers. I den senere tid har det vært et økt fokus på underernæring og andre "livstilssykdommer" blant bostedsløse. Dette ser imidlertid ikke ut til å ha gitt utslag i denne undersøkelsen.

7.6 Dobbeldiagnose rus og psykiatri

Dobbeldiagnose er en betegnelse som får større og større plass i hjelpeapparatet. Begrepet refererer hovedsakelig til mennesker som har både rusproblemer og er psykisk syke, men i realiteten dreier det seg ofte om personer som ikke har noen diagnose (Statens helsetilsyn 2000; Gerdner & Sundin 1998). Personer med både rusavhengighet og psykisk sykdom er utpekt som en viktig gruppe innenfor den nasjonale strategien På vei til egen bolig med mål å forebygge og bekjempe bostedsløshet. Også innenfor opptrappingsplanen for psykisk helse har denne gruppen blitt viet mer oppmerksomhet (Dyb 2006a). Et av problemene denne gruppen har stått overfor er at de faller mellom to stoler. I stedet for å se på deres problemer samlet så må de forholde seg til to ulike instanser i hjelpeapparatet, rusomsorgen og psykiatrien. I noen tilfeller klarer man å fange opp problemene og samle innsatsen, mens i andre tilfeller oppholder personer med store psykiske lidelser seg innenfor rusomsorgen uten å få den hjelpen de trenger.

Sammenfall mellom rusavhengighet og synlig eller kjent psykisk sykdom ble presentert i rapporten fra kartleggingen av bostedsløse i 2003 og har siden vært med som en del av analysen. I denne delen av kapitlet presenteres data fra 2008. I den grad det er mulig blir tallene sammenlignet med de to forrige kartleggingene.

Tabell 7.18 viser sammenfallet mellom rusavhengighet og synlig eller kjent psykisk sykdom blant bostedsløse personer.

Tabell 7.18 *Fordeling av avhengighet av rusmidler og psykisk sykdom blant bostedsløse i 2008. N: 4620*

Avhengig av rusmidler	Synlig eller kjent psykisk sykdom			Total
	Ja	Nei	Vet ikke	
Ja	23	24	14	61
Nei	8	14	2	23
Vet ikke ³⁰	5	3	8	16
Sum	35	42	23	100

En av fire (23 prosent) av alle har både en synlig eller kjent psykisk sykdom og rusavhengighet. 14 prosent oppgis å ha verken synlig eller kjent psykisk sykdom eller rusavhengighet. I 2005 var andelen med såkalt dobbeltdiagnose 25 prosent og andelen som ikke var psykisk syke eller rusavhengige var 11 prosent. Tilsvarende tall fra 2003 er henholdsvis 24 og 6 prosent. Andelen bostedsløse personer med rusmiddelavhengighet og psykisk sykdom har holdt seg stabil siden 2003. Andelen bostedsløse som verken er rusavhengige eller har en psykisk sykdom har imidlertid økt med 8 prosentpoeng siden 2003.

Tabellene 7.19 og 7.20 viser sammenfallet av rusavhengighet og psykisk sykdom for menn og kvinner i 2008.

Tabell 7.19 *Fordeling av avhengighet av rusmidler og psykisk sykdom blant bostedsløse menn i 2008. N: 3384*

Avhengig av rusmidler	Synlig eller kjent psykisk sykdom			Total
	Ja	Nei	Vet ikke	
Ja	23	26	15	64
Nei	7	12	2	20
Vet ikke	4	4	8	15
Sum	34	41	24	100

³⁰ Ubesvart er tatt ut av alle tabellene i denne delen av kapitlet, og analysen gjøres på grunnlag av de som har svart på spørsmålet.

Tabell 7.20 *Fordeling av avhengighet av rusmidler og psykisk sykdom blant bostedsløse kvinner i 2008. N: 1237*

Avhengig av rusmidler	Synlig eller kjent psykisk sykdom			Total
	Ja	Nei	Vet ikke	
Ja	21	21	11	52
Nei	10	20	2	31
Vet ikke	6	3	7	17
Sum	37	43	20	100

Andelen menn og kvinner som både har en kjent eller synlig psykisk sykdom og er rusavhengige er nokså like (23 prosent av mennene og 21 prosent av kvinnene). Tidligere i kapitlet så vi at det var 63 prosent menn som er avhengige av rusmidler, mens andelen kvinner var lavere – 49 prosent. At de kommer så likt ut når vi ser på sammenfallet mellom rusavhengighet og psykisk sykdom betyr at psykisk sykdom er hyppigere for kvinnelige rusavhengige enn det er for mannlige rusavhengige. Det er større forskjell mellom menn og kvinner når vi ser på andelen som verken er avhengige av rusmidler eller har en psykisk lidelse. Her er det 12 prosent menn og 20 prosent kvinner.

Bostedsløse personer som både har en synlig eller kjent psykisk lidelse og er rusavhengige varierer etter fødeland. Samtidig forekomst av psykisk sykdom og rusavhengighet er klart høyere blant personer født i Norge enn i noen av de andre land/regionene. Blant personer født i Norge har 24 prosent en psykisk sykdom og rusavhengighet. Tilsvarende tall for grupper født i andre land er 17 prosent i Øvrige Norden, 14 prosent for Vest-Europa, 16 prosent for Øvrige Europa og henholdsvis ti og ni prosent for personer født i Asia og Afrika. Dette styrker den tidligere fremholdte tolkningen om at for personer født utenfor Norge, og særlig for personer født på andre kontinenter, har bostedsløsheten en annen karakter.

7.7 Oppsummering

59 prosent av alle bostedsløse er avhengig av rusmidler. Med unntak av kartleggingen i 2003, da 71 prosent ble rapportert å være

avhengig av rusmidler, har andel i hovedsak vært den samme i de tre andre kartleggingene. Det mest utbredte rusmidlet er narkotika inkludert piller (49 prosent av alle som er avhengig av rusmidler). 13 prosent er avhengig av alkohol og en av fem er avhengig både av alkohol og narkotika.

Undersøkelsen avdekker en tydelig kjønnsforskjell: To av tre menn og halvparten av kvinnene er avhengig av rusmidler. Det er en svak tendens til økt avhengighet med økt alder, men godt over halvparten i alle aldersgrupper er avhengig av rusmidler. Derimot er det en markert alderforskjell med hensyn til typen rusmidler: De eldste er avhengig av alkohol og de yngre av narkotika.

Rusavhengighet er mer utbredt blant bostedsløse personer født i Norge enn personer født i andre land. To av tre norskfødte er avhengig av rusmidler. Andelen i de andre gruppene av fødeland varierer mellom vel en tredel og en fjerdedel. Rusavhengighet er mest utbredt blant personer i de aller dårligste bosituasjonene, de som bor ute eller i akuttilbud der deler av dagen må tilbringes ute.

En av ti bostedsløse har fysisk sykdom eller funksjonshemming. En tredel har en kjent eller synlig psykisk sykdom. Det er en svak tendens til at psykisk sykdom er mer utbredt blant de yngre enn blant de eldre. Bostedsløse født i Norge har oftere en psykisk sykdom enn personer som er født i andre land/deler av verden. Personer som er langvarig bostedsløse er også oftere psykisk syke enn personer med kortere tid i bostedsløshet.

Nesten en av fire (23 prosent) har samtidig psykisk sykdom og er avhengig av rusmidler. Forekomsten av såkalt dobbeltdiagnose er langt mer utbredt blant personer født i Norge enn i andre land og verdensdeler.

8 Problemsitasjoner og faktorer knyttet til bostedsløshet

I alle kartleggingene har man gjort avveininger i forhold til hvor mye informasjon man ideelt ønsket og hva som er rimelig å forvente at respondentene kan svare på og hvor omfattende spørreskjema det er rimelig å forvente at respondentene har tid og ressurser til å fylle ut. I registreringskjemaet for 2008 ble ni nye spørsmål føyet til. Samtidig ble skjemaet omorganisert slik at syv spørsmål som har vært med tidligere, ble satt opp i en blokk sammen med de nye spørsmålene.

Utgangspunktet for å legge til en del nye spørsmål var at man ønsket å få mer kunnskap om mulige årsaker til bostedsløshet. De svenske og danske kartleggingene, som utføres på samme måte som den norske, har inkludert noen spørsmål knyttet til årsaker til bostedsløshet. Den siste svenske kartleggingen (Socialstyrelsen 2005) og den første (og foreløpig sist publiserte) danske undersøkelsen (Benjaminsen og Christensen 2007) har med et spørsmål der respondenten blir bedt om å oppgi de viktigste årsakene til at personen er hjemløs. Mulige årsaker, som er listet opp i registreringskjemaet (vedlegg 2, spørsmålene 12-27), er i stor grad de samme for alle tre landene.

Årsaker til bostedsløshet kan diskuteres på ulike nivåer. Dyb mfl. (2004, s. 13) påpeker at "(i)nnenfor sosialpolitisk teori har vi et mangfold av tilnærminger og teorier som søker å gi forklaring på årsaker til sosiale problemer. Sosiale problemer som får boligmessige konsekvenser derimot, har gjerne blitt forklart endimensjonalt. De er enten blitt forklart som et boligproblem forårsaket av strukturelle forhold eller som en egenskap ved individet." Neal (1997) fremholder at forklaringer på bostedsløshet

ofte er forenklet til enten et boligproblem eller et velferdsproblem, forårsaket enten av strukturelle eller individuelle faktorer.

Strukturelle faktorer er for eksempel mangel på boliger eller tilgjengelige boliger for bostedsløse og fattige, økning i arbeidsledigheten eller andre endringer i arbeidsmarkedet og forandringer i familiemønster. Betydningen av strukturelle faktorer på andel bostedsløse er blant annet drøftet i evalueringen av strategien På vei til egen bolig. Tallet på utkastelsen økte i de store byene i siste del av strategiperioden, til tross for at strategien hadde et mål om å redusere antall utkastelser og til tross for at tiltak for å nå målet var iverksatt blant annet i Oslo og en del andre kommuner. I evalueringen av strategien framholder Dyb mfl. (2008) at en økning i tallet på utkastelser må sees i sammenheng med finanskrisa som var på vei. Endringer i renta, enten den går opp eller ned, berører både folks privatøkonomi, særlig husstander som har boliglån, og boligmarkedet som helhet. Det er vanskelig å se at den kraftige renteøkningen i 2007 ikke skulle påvirke boligmarkedet. I slike situasjoner er det alltid de som er ”lengst nede” i det sosiale hierarkiet som rammes først.

Individuelle forklaringer knyttes til ”egenskaper” ved individet; som rusproblemer, psykiske lidelser, vedkommende er ute av stand til å bo selvstendig, vold som utøves av den bostedsløse og manglende styring av personlig økonomi. Eller det kan dreie seg om hendelser eller faktorer som den bostedsløse ikke kan holdes ansvarlig for, som for eksempel at vedkommende blir utsatt for vold og ikke kan bo i boligen lenger. Det er betydelig enklere å finne sammenhenger mellom bostedsløshet og egenskaper ved eller faktorer som er direkte knyttet til enkeltpersoner, enn å finne sammenhenger mellom forekomsten av bostedsløshet og strukturelle samfunnsmessige forhold og bevegelser. Det siste er i liten grad forsøkt, men det finnes noen unntak. Ingrid Sahlin (2007) har funnet sammenhenger mellom bostedsløshetsraten og organiseringen av botilbud til bostedsløse i svenske kommuner.

Spørsmålene som ble lagt til i denne kartleggingen, og som drøftes i dette kapitlet, tar utgangspunkt i såkalte individuelle faktorer. Noen annet ville vært vanskelig i et personskjema, som datainnsamlingen er basert på. Formålet med spørsmålene, eller svarene, er blant annet at politikere og hjelpeapparat skal bli bedre rustet til å sette inn tiltak der de trengs. Men en bør ha i mente at

mange av de forholdene og faktorene som beskrives her er nært knyttet til større samfunnsstrukturer.

8.1 Definisjon av problemsituasjoner

For å unngå å komme opp med forenklete forklaringer på bostedsløshet, unnlot vi å stille spørsmål om hva som er den eller de viktigste årsakene til at personen er hjemløs. Følgende formulering innleder blokken av spørsmål i spørreskjemaet: ”Nedenfor har vi listet opp noen faktorer som kan inngå i situasjonen til en person som er rammet av bostedsløshet. Er personen etter din vurdering i eller berørt av en av disse situasjonene?” (se vedlegg 2). Med en slik formulering slipper respondenten å vurdere årsakssammenhengen, men begrenser spørsmålet til hvorvidt den bostedsløse er eller har vært i en av de situasjonene eller har noe av de problemene (f. eks. helseproblemer, rusavhengighet) spørsmålene omfatter. Som vist i kapittel 6 har en av tre vært bostedsløse over flere år over og en av fire har vært bostedsløs mer enn et halvt år. Det kan være spesielt vanskelig å svare på hva som er årsaken til at vedkommende er bostedsløs når situasjonen har vart i flere år.

Spørsmålene – eller påstandene – har følgende formuleringer:

- Kastet ut av bolig siste 6 måneder
- Bortfall av inntekt siste 6 måneder
- Personen har høy gjeld/er gjeldsoffer
- Tap av bolig på grunn av ubetalt husleie/boliglån siste 6 måneder
- Tap av bolig på grunn av skadeverk/uro/konflikter siste 6 måneder
- Har hatt/har udekket behov for oppfølging i bolig
- Flyttet på grunn av trakassering/diskriminering
- Tap av bolig pga. samlivsbrudd eller konflikt i familien
- Kan ikke bo i boligen/mistet boligen på grunn av vold
- Utskrevet fra psykiatrisk institusjon/avdeling siste 6 måneder

- Utskrevet fra behandlingsinstitusjon for rusavhengige siste 6 måneder
- Utskrevet fra annen institusjon siste 6 måneder
- Løslatt fra fengsel siste seks måneder
- Personen har en fysisk funksjonshemming og/eller sykdom
- Personen har en synlig eller kjent psykisk sykdom
- Personen er avhengig av rusmidler.

Respondenten er bedt om å svare ”ja”, ”nei” eller ”vet ikke” på samtlige av spørsmålene. Hvert spørsmål er altså en variabel i analysen.

De siste syv spørsmålene har vært med i alle de tre tidligere kartleggingene. De tre siste spørsmålene er også analysert i kapittel 7 i forhold til kommunegrupper og ulike kjennetegn ved populasjonen av bostedsløse, slik det er gjort i de andre kartleggingene. I dette kapitlet vil analysen og presentasjon av tallene følge en noe annen mal, og det er naturlig å inkludere de tre siste spørsmålene også i dette kapitlet.

8.1.1 Andel som har svart på spørsmålene

De nye spørsmålene krever at respondenten har rimelig god kjennskap til den registrerte personen. Av den grunn, men også fordi det er nye spørsmål, er det interessant å se på hvor godt spørsmålene er besvart. Andelen som ikke har svart på spørsmålene overhodet må i denne sammenhengen vurderes som lav. Andelen ubesvart varierer mellom seks og ti prosent. Den laveste andelen ubesvart er for ”avhengig av rusmidler”, mens andelen ubesvart ligger på åtte til ti prosent på de andre spørsmålene.

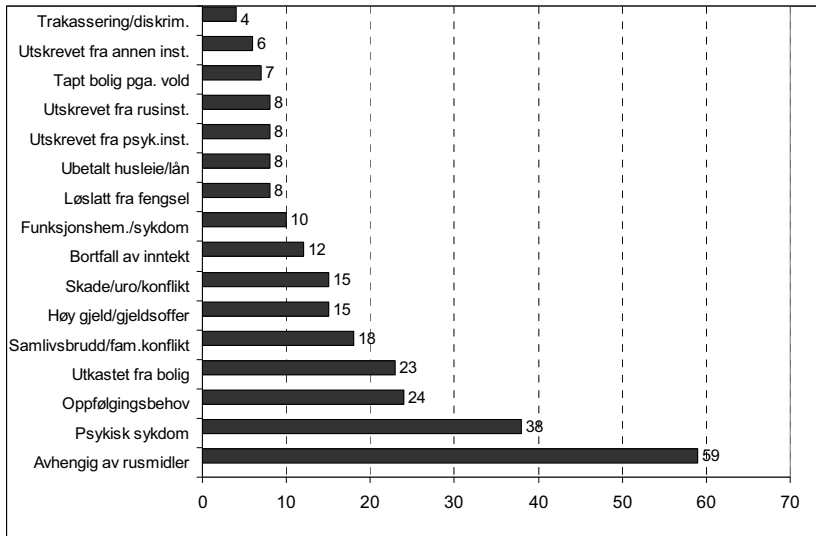
På flere av spørsmålene er det imidlertid en betydelig andel som har svart ”vet ikke”. Den laveste andelen ”vet ikke” finner vi på spørsmålene om vedkommende er utskrevet fra institusjon for rusbehandling, fra annen institusjon eller løslatt fra fengsel (12-13 prosent ”vet ikke”). I undersøkelsen av boligsituasjonen blant innsatte, kom det fram at det ofte er mangelfull kommunikasjon mellom fengsel og instanser som skal hjelpe den løslatte (Dyb mfl. 2006). Det at bortimot 80 prosent av respondentene kan svare på

om vedkommende er utskrevet eller løslatt *siste seks måneder* er ikke nødvendigvis en indikasjon på at kommunikasjon samordning mellom fengsel og kommunale instanser før og ved løslatelse er blitt bedre.

Høyeste andel ”vet ikke” finner vi på spørsmålene om personen har høy gjeld/er gjeldsoffer (34 prosent), om personen har et udekket behov for oppfølging (25 prosent) og om personen har en kjent eller synlig psykisk sykdom (21 prosent). På de andre spørsmålene er andelen ”vet ikke” mellom 14 og 18 prosent. Analysen av dobbeltregistreringer (kapittel 2) viser at det er stor variasjon i hvor mye og hva slags informasjon ulike respondenter har om den samme bostedsløse personen. Der vi tok ut dobbeltregistreringer, valgte vi å beholde informasjon fra den enheten som ble strøket, i den grad vi vurderte dette som den mest pålitelige informasjonen om et spørsmål (den enkelte respondentens grunnlag for å ha god kunnskap om det aktuelle spørsmålet).

8.2 Fordeling av problemsituasjoner

En enkel analyse viser hvor stor andel av bostedsløse personer som befinner seg i de ulike situasjonene eller er berørt av ulike problemer. Figur 8.1 viser andelen av alle bostedsløse som er i en av situasjonene eller er berørt av problemene. Fordi det er mulig å svare ja på flere/alle spørsmålene, og mange har krysset av på ”ja” for flere av spørsmålene i samme skjema, blir ikke summen 100 prosent.

Figur 8.1 *Andel bostedsløse i ulike problemsituasjoner. Prosent. N:5116*

Søylene er rangert etter stigende andel bostedsløse som befinner seg i de ulike situasjonene. Figur 8.1 viser at den situasjonen som forekommer sjeldnest er flytting fra boligen på grunn av trakassering/diskriminering (4 prosent). Under 10 prosent er utskrevet fra institusjon, løslatt fra fengsel, kan ikke bo i boligen/mistet boligen på grunn vold og/eller mistet boligen på grunn av ubetalt husleie eller boliglån. Mellom 10 og 20 prosent av bostedsløse personer er berørt av et eller flere av følgende problemer: Vedkommende har en fysisk sykdom eller funksjonshemming, har hatt bortfall av inntekt siste seks måneder, har tapt boligen på grunn skade uro eller konflikt, har høy gjeld eller er gjeldsoffer og/eller tapt boligen på grunn av samlivsbrudd/familiekonflikt. En tredje gruppe, som berører nesten en av fire bostedsløse, er utkastelse fra bolig siste seks måneder og udekket behov oppfølging i bolig. De to siste søylene i figur 8.1 skiller seg klart ut ved at de omfatter en svært stor andel av bostedsløse. Som drøftet i kapittel 7 har 38 prosent en kjent eller synlig psykisk sykdom og 59 prosent er avhengig av rusmidler.

Disse variablene eller spørsmålene ”beskriver” svært ulike situasjoner og faktorer knyttet til bostedsløshet. Noen av situasjonene og faktorene er nærmere beslektet enn andre og kan

derfor grupperes i bredere kategorier. Den største gruppa omfatter situasjonen som dreier seg om tap og utkastelse fra boligen. Dette er faktorer som direkte berører definisjonen av bostedsløshet. Kjernen i definisjonen er at vedkommende ikke har egen eid eller leid bolig, men som vist i kapittel 1 har definisjonen en del avgrensninger og presiseringen ut over fravær av bolig (se også vedlegg 2). Et par av spørsmålene – tap av inntekt siste halvår og om vedkommende har høy gjeld/er gjeldsslave – dreier seg direkte om personens økonomiske situasjon. En tredje gruppe knyttes opp mot institusjon og fengselsopphold og en fjerde gruppe dreier seg om helse og rusavhengighet.

I det følgende skal vi se på sammenhenger mellom noen av variablene eller spørsmålene. Vi ser i første omgang på ulike former for utkastelse og tap av bolig.

8.3 Utkastelse og tap av bolig

Spørsmålene som omhandler tap av bolig har til dels ulik karakter. For det første er noen av spørsmålene avgrenset til hendinger innefor de siste seks månedene, mens andre spørsmål ikke er tidsavgrenset. Dette kan innebære et problem når vi, som viste i tabellene under, skal se om ulike situasjoner og faktorer opptrer sammen. Vi kan ikke være sikre på at disse situasjonene har hendt innenfor samme tidsrom og om de faktisk *er* knyttet sammen, selv om det er en statistisk sammenheng. På den andre siden handler de situasjonene som ikke er tidsavgrenset om til dels svært konkrete og spesifikke situasjoner og det er rimelig grunn til å tro at de er forholdsvis nære i tid.

Ett spørsmål handler om personene er *kastet ut* av boligen, mens andre spørsmål er formulert som *tap av bolig*. Her er det ikke helt klart om tap også kan bety utkastelse. For et par av spørsmålene er det ikke helt klart om det er den registrerte bostedsløse personen selv som forårsaket skadene eller er offeret, om det for eksempel er den bostedsløse personene som har utøvd vold og måtte flytte eller om vedkommende har blitt utsatt for vold og måtte flytte av den grunn. Det er imidlertid mulig å kontrollere for om personene som har tapt boligen eller flytter, også er blitt kastet ut.

8.3.1 Sammenfall mellom utkastelse og årsaker til tap av bolig

Figur 8.1 lenger opp viser er at en fjerdedel (23 prosent) er kastet ut av boligen i løpet av siste halvår før kartleggingen. Tabell 8.1 under viser graden av sammenfall mellom de som kastet ut av boligen siste seks måneder og andre former for tap av bolig.

Tabell 8.1 *Kastet ut av bolig siste 6 måneder etter årsaker til tap av bolig og flytting. Prosent*

Kastet ut av bolig siste 6 mnd.	Ubetalt husleie/lån	Skade/uro /konflikt	Trakssering/diskriminering	Samlivsbrudd/fam.konflikt	Mistet bolig pga vold
Kastet ut/tap av bolig	75	69	31	35	36
Alle andre	26	31	69	65	64
Sum	101	100	100	100	100
N	422	759	192	915	465

Andre raden i tabell 8.1 ”Kastet ut/tap av bolig” angir sammenfall mellom ”ja” på variabelen ”Kastet ut av boligen siste 6 måneder” og ”ja” på de andre variablene, som er beskrevet i rad en i tabellen. I rad tre samles alle andre svaralternativ; ”nei”, ”vet ikke” og ubesvart. Rad fem viser summen og antall personer som er berørt av de ulike situasjonene (N for hver uavhengig variabel). Det er viktig å være klar over at N i denne og de neste tabellene er et tall som er vektet for kommuneutvalg men ikke for frafall av respondenter (se kapittel 3.4).

Tabellene viser at det er stor variasjon mellom de ulike variablene i andelen som er kastet ut av boligen. Tre av fire (75 prosent) som har hatt tap av bolig på grunn ubetalt husleie eller boliglån siste 6 måneder er kastet ut av boligen. Vel to tredeler av dem som har tap av bolig på grunn av skadeverk/uro/konflikt er kastet ut. Langt færre – rundt en tredel – av dem som har flyttet på grunn av trakassering/diskriminering, som har tapt boligen på grunn av samlivsbrudd/familiekonflikt og/eller som ikke kan bo i

boligen/mistet boligen på grunn av vold er blitt kastet ut av boligen i løpet av de siste seks månedene.

Intuitivt er disse forskjellene en forventet variasjon mellom de ulike spørsmålene. Når det gjelder variabelen ”tap av bolig på grunn av ubetalt husleie/boliglån siste seks måneder” kan en stille spørsmål om hvorfor en fjerdedel *ikke* er kastet ut i en slik situasjon. En forklaring kan være at de flyttet frivillig. En annen forklaring er at flyttingen eller tapet av boligen ikke ble foretatt gjennom Namsmannen. Utkastelse er nemlig en formell prosedyre som gjennomføres av Namsmannsembetet. Mange av respondentene er kjent med dette og vil sannsynligvis ikke krysse av på utkastelse dersom den ikke ble foretatt som en formell prosedyre. Mange begjæringer om utkastelse kommer ikke til en fullbyrdet utkastelse. Saken løses på ulike måter, for eksempel ved at beboeren flytter ut før den kommer så langt som til rettslig og fysisk utkastelse. Noen av respondentene vil sannsynligvis ikke registrere dette som en utkastelse, selv om det i realiteten nok er en utkastelse.

At så mange som to tredeler av dem som har mistet boligen på grunn av skadeverk/uro/konflikter er kastet ut av boligen, styrker en tolkning som sier at det er den registrerte personen som har forårsaket uro, skadeverk og konflikter. Spørsmålet er ikke helt entydig på dette, men sett i sammenheng med de andre spørsmålene knyttet til tap av bolig, ligger det føringer på at dette spørsmålet sikter mot nettopp å fange opp om det er den bostedsløse personen selv som har forårsaket skadeverk, uro og konflikter. En tredel som har vært involvert i slike situasjoner siste halvår er imidlertid ikke kastet ut av boligen. Ser vi på spørsmålet ”kan ikke bo i boligen/mistet boligen på grunn av vold” (kolonnen lengst til høyre i tabell 8.1.) legger dette noen andre føringer. Formuleringen ”kan ikke bo i boligen” indikerer at vedkommende er offer heller enn utøver av volden. Vi ser også at noe over en tredel i denne situasjonene er kastet ut av boligen. En like stor andel av dem som har tapt boligen på grunn av samlivsbrudd/familiekonflikt er også kastet ut. Vi vet ikke om disse er kastet ut gjennom formell prosedyre eller kastet ut av andre familiemedlemmer. Spørsmålet ”Flyttet på grunn av trakassering/diskriminering” legger klare føringer på at vedkommende utsettes for trakassering og/eller diskriminering. Dette er tallmessig en liten gruppe og har i tillegg den laveste andelen som er kastet ut av

boligen. Vi kan ikke se bort fra at utkastelse er en del av diskrimineringen og/eller trakasseringen vedkommende har vært utsatt for.

8.3.2 Udekket behov for oppfølging

Spørsmålet ”har hatt/har et udekket behov for oppfølging i bolig” holdes utenfor andre spørsmål knyttet til bolig og tap av bolig. I motsetning til de andre spørsmålene er dette et spørsmål der svarene er basert på respondentens vurdering. Analysen av dobbeltrapperteringer viser at det er stor variasjon nettopp i svarene på dette spørsmålet. Det er med andre ord en viss uenighet mellom respondenter om en og samme person har eller har hatt et udekket behov for oppfølging i bolig. Til sammen 1229 personer (ikke vektet for frafall av respondenter) er oppgitt å ha eller har hatt et udekket behov for oppfølging. Tabell 8.2 viser sammenhengen mellom avhengig variabel ”Udekket behov for oppfølging” og en seks uavhengige variable knyttet til utkastelse og tap av bolig.

Tabell 8.2 *Behov for oppfølging i bolig etter årsaker til tap av bolig og flytting. Prosent*

Udekket behov for oppfølging i bolig	Kastet ut av bolig	Ubetalte husleie/lån	Skade/uro/konflikt	Trakssering/diskriminering	Samlivsbrudd/fam.konflikt	Mistet bolig pga vold
Udekket behov	30	11	26	4	13	10
Alle andre	21	7	11	4	19	6
Sum	23	8	15	4	18	7
N	1182	422	759	192	915	365

Nesten en tredel (30 prosent) av de som har et udekket oppfølgingsbehov er kastet ut av boligen siste seks måneder, mens en av fem (21 prosent) av de som ikke har et udekket oppfølgingsbehov er kastet ut. Den andre store gruppen som er vurdert å ha et udekket oppfølgingsbehov er personer som har hatt tap av bolig på grunn av skade/uro/konflikt.

Både figur 8.1 og tabell 8.1 viser at det er store forskjeller på andel og antall bostedsløse personer som er berørt av de ulike situasjonene. Nesten en av fire, i alt 1185 personer, er kastet ut av boligen de siste seks månedene. 746 personer har mistet boligen på grunn av skadeverk/uro/konflikter og 415 har mistet boligen på grunn av ubetalt husleie/boliglån. Tabell 8.1 viser også at det er et betydelig overlapp mellom disse to situasjonene og utkastelse fra bolig. Overlapp mellom skadeverk/uro/konflikter og ubetalt husleie/boliglån berører i alt 128 personer.

8.3.3 Familiekonflikt og samlivsbrudd

En liten andel (4 prosent) har flyttet på grunn av trakassering/diskriminering. Men det dreier seg likevel om minimum 192 personer som har vært utsatt for trakassering og/eller diskriminering og som var bostedsløse på registreringstidspunktet. En del flere, minimum 465 personer, kan ikke bo i boligen/mistet boligen på grunn av vold. Nesten halvparten av dem som har vært utsatt for trakassering/diskriminering har også mistet boligen/kan ikke bo i boligen på grunn vold. Et tredje spørsmål i samme kategori, nemlig der vi antar at den bostedsløse har vært offeret i de fleste tilfellene, er tap av bolig på grunn av samlivsbrudd eller konflikt i familien. Dette har rammet 18 prosent eller som tilsvarer minimum 915 personer. Nesten en av fem bostedsløse personer har altså mistet boligen på grunn av samlivsbrudd eller familiekonflikt. Dette er langt over den andelen som befinner seg i krisesenter. 12 prosent av dem som har mistet boligen på grunn av samlivsbrudd/familiekonflikt er i krisesenter. Den største gruppa bor midlertidig hos venner, kjente og slekt og 20 prosent er i midlertidig boalternativ.

8.3.4 Tap av boligen etter alder, kjønn og fødeland

De tre neste tabellene (tabell 8.3, 8.4, 8.5) viser hvordan variablene som omhandler utkastelse fra bolig og tap av bolig fordeler seg på alder, kjønn og fødeland/region. Det er kun tallene for dem som er kastet ut, har tapt boligen osv. som er gjengitt i tabellene (der svaret er ”ja” i spørreskjemaet). Tallene er oppgitt i prosent. De andre svaralternativene og ubesvart er ikke tatt med og tabellene summerer derfor ikke til 100. Nederste raden i hver tabell viser om

sammenhengen mellom avhengig og de uavhengige variablene er statistisk signifikant (khikvadrattest)³¹.

Tabell 8.3 *Utkastelse av bolig og tap av bolig etter alder. Prosent*

Alder	Kastet ut boligen	Ubetalt husleie/lån	Skade/uro /konflikt	Traksser- ing/diskri- minering	Samlivs- brudd/fam. konflikt	Mistet bolig pga vold
<24 år	24	7	17	3	21	6
25-34 år	23	7	18	4	18	8
35-54 år	22	10	13	4	15	7
>56 år	26	9	13	4	17	6
Alle	23	8	15	4	18	7
N	1173	415	746	182	903	352
Sig.	i.s.	i.s.	***	*	***	i.s.

Vi ser at det er svært små forskjeller mellom aldersgruppene på variablene ”Kastet ut av boligen”, ”Tap av bolig på grunn av ubetalt husleie/boliglån” og ”kan ikke bo i boligen/mistet boligen på grunn av vold”. Tabell 8.3 viser at det er en statistisk signifikant sammenheng mellom alder og tre av variablene. Sammenhengen mellom den ene av disse variablene, ”Flyttet på grunn av trakassering/diskriminering” og alder er imidlertid svak. Vi ser videre at de yngre ofte mister boligen på grunn av skadeverk/uro/konflikt enn de eldre. Forskjellen er ikke stor, men den er systematisk.

Tap av bolig på grunn av samlivsbrudd/familiekonflikt rammer i større grad yngre enn eldre. Svært mange unge har mistet boligen grunnet samlivsbrudd/familiekonflikt: 44 prosent fra 18 år og under og nesten like stor andel av de som er *under* 18 år (framgår ikke av tabellen). Det dreier seg imidlertid om svært få personer i

³¹ Statistisk signifikans er mål for sannsynligheten for å finne den samme fordelingen i hele populasjonen gitt at utvalget som er med i undersøkelsen er representativt. I denne undersøkelsen har vi hele populasjonen og kan derfor si at det gir liten mening å måle statistisk signifikans. Det er likevel ikke uvanlig å bruke signifikanstester på en slik type datamateriale og det sier noe om styrken i sammenhengen mellom variablene. Sammenhengen er oppgitt slik: * p-verdi er mindre enn 0,05, ** p-verdi er mindre enn 0,01, *** p-verdi mindre enn 1,001, i.s. betyr ikke statistisk signifikant

denne gruppen totalt. Det er også et betydelig overlapp mellom de som har mistet boligen på grunn av samlivsbrudd/konflikt i familien, de som har mistet boligen på grunn av trakassering/diskriminering og de som har mistet boligen på grunn vold. Som nevnt er familiekonflikt med tap av bolig et betydelig problem først og fremst blant de yngre bostedsløse. Fire av fem som har tapt boligen i en slik situasjon er under 45 år (framgår ikke av labelen). Hvordan dette er knyttet til bostedsløshet kan ha flere forklaringer. Vi vet ikke om det er den bostedsløse personen som har vært ”årsaken” til konflikten, om den bostedsløse først og fremst har vært et offer eller om situasjonen har vært eller er mer sammensatt.

Tabell 8.4 *Utkastelse av bolig og tap av bolig etter kjønn. Prosent*

Kjønn	Kastet ut boligen	Ubetalt husleie/lån	Skade/uro /konflikt	Trakassering/diskriminering	Samlivsbrudd/fam. konflikt	Mistet bolig pga vold
Mann	24	9	15	2	15	5
Kvinne	22	8	15	8	27	13
Alle	23	8	15	4	18	7
N	1185	422	758	191	913	364
Sig.	i.s.	i.s.	i.s.	***	***	***

Tabell 8.4 viser sammenhengen mellom utkastelse av bolig og tap av bolig etter kjønn. For de første tre variablene i tabellen, ”kastet ut av bolig”, ”tap av bolig på grunn av ubetalt husleie/boliglån” og ”tap av bolig på grunn skadeverk/uro/konflikt” er det ingen forskjeller mellom menn og kvinner. ”Tap av bolig på grunn av trakassering/diskriminering”, ”tap av bolig på grunn av samlivsbrudd/familiekonflikt” og ”kan ikke bo/mistet bolig på grunn av vold” rammer langt oftere kvinner enn menn.

Tabell 8.5 *Utkastelse av bolig og tap av bolig etter fødeland. Prosent*

Føde-land	Kastet ut av boligen	Ubetalt husleie/lån	Skade/uro /konflikt	Trakse- ring/diskri- minering	Samlivs- brudd/fam. konflikt	Mistet bolig pga vold
Norge	23	8	15	3	17	6
Afrika	21	10	10	4	20	11
Asia	28	7	12	7	35	15
Andre	29	11	18	7	19	9
Alle	24	8	15	4	18	7
N	1182	422	755	191	910	364
Sig.	*	i.s.	*	***	***	***

Tabell 8.5 viser at det er en statistisk signifikant sammenheng mellom fødeland/-region og de uavhengige variablene bortsett fra en. Tap av bolig på grunn ubetalt husleie/boliglån viser ingen systematiske forskjeller mellom personer fra ulike deler av verden. Utkastelse av boligen (kolonne 2) rammer oftere personer fra Asia og ”andre”³² enn personer fra Norge og Afrika. Personer fra Norge og Asia er mindre tilbøyelig til å miste boligen på grunn av husleierestanser/ubetalt lån enn de andre gruppene, mens personer fra Asia og Afrika sjeldnere mister boligen på grunn av skade/uro/konflikt enn andre grupper.

Vi ser at det er en lavere andel personer født i Norge og personer født i Afrika som opplever å miste boligen på grunn av trakassering/diskriminering enn i de andre gruppene. Sjansen for å miste boligen på grunn av samlivsbrudd/familiekonflikt er langt større for personer fra Asia enn for andre grupper.

8.3.5 Tap av bolig og omsorg for barn

780 bostedsløse personer har daglig eller delt omsorg for mindreårige barn eller samværsrett med mindreårige barn. Barn er en spesielt sårbar gruppe. Undersøkelsen viser at også barn berøres av utkastelse og tap av bolig knyttet til situasjoner som kan være

³² Andre omfatter øvrige Norden og Europa og Nord-, Mellom- og Sør-Amerika. Hver av disse gruppene omfatter svært få personer og de er derfor slått sammen til en kategori.

skremmende og kanskje også oppleves som dramatiske. 83 personer som er kastet ut av boligen de siste seks månedene har daglig eller delt omsorg for barn. Ytterligere 114 som er blitt kastet ut har samværsrett med sine barn. Henholdsvis 32 og 38 personer som har mistet boligen på grunn av ubetalt husleie/boliglån eller mistet boligen på grunn av skade/uro/konflikt har daglig eller delt omsorg for mindreårige. Enda flere, 46 og 68 personer, har samværsrett med barna. Det er faktisk ingen statistisk signifikant sammenheng mellom å ha omsorg eller samværsrett versus ikke ha kontakt med barn og disse tre variablene.

39 personer med daglig omsorg for mindreårige barn har flyttet på grunn av trakassering/diskriminering. Andelen som har flyttet på grunn av trakassering/diskriminering er imidlertid langt høyere i gruppen med daglig omsorg for barn (17 prosent) enn i de andre gruppene (andelen av alle er 4 prosent). Andelen med daglig omsorg for mindreårige barn, som har tapt boligen på grunn av samlivsbrudd/familiekonflikt, er enda høyere og omfatter halvparten av alle med daglig omsorg, til sammen 75 personer. Over en tredel i gruppene med delt omsorg og samværsrett har mistet boligen i samlivsbrudd/familiekonflikt, mot 14 prosent i alle andre grupper (med barn men uten samværsrett, uten barn, ubesvart). Det samme mønsteret finner vi blant dem som ikke kan bo i boligen/har mistet boligen på grunn av vold. Andelen med barn som er berørt av dette er langt høyere (32 prosent) enn andelen i de andre gruppene (mellom 6 og 9 prosent). 75 bostedsløse personer med daglig omsorg for mindreårige barn kan ikke bo i/har mistet boligen på grunn av vold. Vi understreker at alle tallene er minimumstall, som ikke er vektet for frafall av respondenter.

8.4 Tap av inntekt og gjeld

Utkastelse fra bolig på grunn av husleierestanser eller ubetalt boliglån handler om en persons økonomiske situasjon. Men vi vet ikke i hvilken utstrekning dette utelukkende skyldes manglende inntekt og mulighet til å betale eller om årsaken først og fremst ligger i andre forhold knyttet til personens livssituasjon. To spørsmål går direkte på økonomi; spørsmål om personen har hatt bortfall av inntekt siste seks måneder og om personen har høy gjeld/er gjeldsoffer.

Figur 8.1 viser at det er noen flere som har høy gjeld (15 prosent) enn som har hatt bortfall av inntekt (12 prosent). Som nevnt lenger opp har en tredel av respondentene svart ”vet ikke” på spørsmålet om gjeld. Det indikerer at dette er et lite kartlagt problem i hjelpeapparatet og at andelen bostedsløse som har høy gjeld/er gjeldsoffer kan være høyere. Det er et betydelig overlapp mellom de to gruppene. En tredel av dem som har hatt bortfall av inntekt er også gjeldsoffer/har høy gjeld.

8.4.1 Tap av inntekt siste seks måneder

Tap av inntekt kan knyttes til fengsling og muligens også til langtidsopphold i institusjon. 17 prosent av de som har hatt bortfall av inntekt oppholder seg i fengsel/under kriminalomsorgen mot ni prosent av alle bostedsløse. Halvparten av alle som har hatt bortfall av inntekt siste 6 måneder oppholder seg hos venner, kjente, slekt. Personer i denne oppholdsformen er overrepresentert blant dem som har bortfall av inntekt, mens personer i institusjon og midlertidig botilbud er underrepresentert. Vi ser også en klar tendens til at personer som har hatt bortfall av inntekt siste halvår, det vil si at de har hatt inntekt, har en kortere historie med bostedsløshet enn gjennomsnittet. 30 prosent opplever bostedsløshet som et nytt akutt problem mot 23 for alle, og 22 prosent har hatt bostedsløshet som et tilbakevendende problem i flere år mot 32 prosent av alle.

Bortfall av inntekt er en indikator på at man har vært knyttet til arbeidslivet. Vi ser at de som har hatt bortfall av inntekt siste halvår er i en noe mindre marginalisert posisjon enn de som ikke har hatt bortfall av inntekt. Vi har tidligere i rapporten beskrevet bostedsløses inntektskilder (kapittel 4). Der viser vi at bare fire prosent har arbeidsinntekt og ytterligere fire prosent har dagpenger ved arbeidsløshet eller sykepenger som viktigste inntektskilde. Det er altså bare åtte prosent som har en inntektskilde som kan knyttes til arbeidslivet. Nesten 40 prosent med dagpenger som viktigste inntektskilde mistet inntekten siste halvåret. I underkant av 30 prosent av dem som mistet inntekten siste halvår har enten attføring/rehabiliteringspenger, sykepenger, dagpenger eller arbeidsinntekt. Den store gruppen som har hatt bortfall av inntekt, 58 prosent, har sosialstønad som viktigste inntektskilde. Det tyder på at de har oppjent begrensede rettigheter knyttet til et

arbeidsforhold, med andre ord kan vi anta at mange av disse har vært i arbeidsforholdet kort. Samlet sett kan vi oppsummere at personer som har hatt bortfall av inntekt synes å være i en noen mindre marginal posisjon enn andre grupper av bostedsløse.

8.4.2 Høy gjeld/gjeldsoffer

15 prosent av alle bostedsløse har høy gjeld/er gjeldsoffer. Å ha høy gjeld og å være gjeldsoffer kan være synonymt men trenger ikke å være det. Hva som er høy gjeld for en person bestemmes av evnen til å betjene gjelden. Som bekreftet både i denne og tidligere kartlegginger, har bostedsløse personer inntektskilder som viser svak tilknytning til arbeidslivet. Den største gruppa har sosialstønad som viktigste inntektskilde. Andelen med sosialstønad er nesten like høy blant bostedsløse med høy gjeld (38 prosent) som i hele populasjonen (41 prosent). Det er generelt liten forskjell med hensyn til inntektskilder blant personer med høy gjeld og alle bostedsløse. Gruppen med høy gjeld skiller seg ikke markant fra gjennomsnittet på variablene oppholdsform, lengde i den nåværende situasjonen og varighet av bostedsløsheten. Vi finner heller ingen forskjeller mellom gruppen med høy gjeld og hele populasjonen med hensyn til utskrivning fra institusjon (gjelder alle typer institusjoner) og løslatelse fra fengsel.

Sannsynligheten for underrapportering av gjeld blant bostedsløse personer er stor, faktisk større enn for mange andre spørsmål i skjemaet. Gjeld, både offisiell og ”uoffisiell” er anerkjent som et viktig problem når personer som har vært bostedsløse lenge etablerer seg og kommer i bolig. Da blir de også tilgjengelige for kreditorer og det er ikke uvanlig at gammel gjeld, for eksempel husleirestanser fra flere år tilbake, bli innkrevd når vedkommende blir å finne på en fast adresse. Problemstillinger knyttet til både offisiell gjeld og gjeld ”i miljøet” drøftes blant annet i en undersøkelse om bolig blant innsatte. Både innsatte og tilsatte i fengslene poengterer at begge typene av gjeld kan være et hinder for reetablering og rehabilitering (Dyb mfl. 2006). Derfor er det også, ikke bare sannsynlig men åpenbart, at en del bostedsløse har gjeld som er ukjent for respondentene i kartleggingen.

8.4.3 Tap av inntekt og høy gjeld etter alder, kjønn og fødeland

Tabellene 8.6, 8.7 og 8.8 viser hvordan variablene bortfall av inntekt siste seks måneder og om personen har høy gjeld/er gjeldsoffer fordeler seg etter henholdsvis alder, kjønn og fødeland/-region.

Tabellene er laget på samme måte som tabellene for alder, kjønn og fødeland etter ulike situasjoner for tap av bolig. Også her er det kun tallene for de som har hatt bortfall av inntekt og som har høy gjeld/er gjeldsoffer som er gjengitt i tabellene (der svaret er ”ja” i spørreskjemaet). Tallene er oppgitt i prosent. De andre svaralternativene og ubesvart er ikke tatt med og tabellene summerer derfor ikke til 100. Nederste raden i hver tabell viser om sammenhengen mellom variable i analysen er statistisk signifikant (khikvadrattest, se også fotnote 31).

Tabell 8.6 *Bortfall av inntekt og høy gjeld etter alder. Prosent*

Alder	Bortfall av inntekt siste 6 mnd	Høy gjeld/gjeldsoffer
<24 år	17	9
25-34 år	13	17
35-54 år	8	18
>56 år	8	14
Alle	12	15
N	581	764
Sig.	***	***

Tabell 8.6 viser at det er sterk statistisk signifikant sammenheng mellom både alder og bortfall av inntekt og alder og høy gjeld/gjeldsoffer. De yngre har i større grad bortfall av inntekt enn eldre. En tolkning er at det er flere eldre bostedsløse som har ”etablert” seg som bostedsløse og har større avstand til arbeidslivet. De yngste har i mindre grad høy gjeld, men likevel har nesten en av ti bostedsløse under 25 år høy gjeld/er gjeldsslave.

Tabell 8.7 *Bortfall av inntekt og høy gjeld etter kjønn. Prosent*

Kjønn	Bortfall av inntekt siste 6 mnd	Høy gjeld/gjeldsoffer
Mann	13	17
Kvinne	8	10
Alle	12	15
N	588	768
Sig.	***	***

Nesten dobbelt så mange menn som kvinner har hatt bortfall av inntekt siste halvåret. Det kan tolkes som at bostedsløse menn har en sterkere tilknytning til arbeidslivet enn kvinnen. Men når vi undersøker sammenhengen mellom kjønn og inntektskilder, finner vi at andelen kvinner med arbeidsinntekt er dobbelt så høy som andelen for menn (6 versus 3 prosent). Andelen med dagpenger og sykepenger er noe høyere blant menn enn kvinner, noe som jevner ut forskjellen i tilknytning til arbeidslivet som framkommer av forskjellene i arbeidsinntekt.

Videre viser tabell 8.6 at høy gjeld forekommer betydelig oftere enn hos menn enn hos kvinner. Vi har omtalt sannsynligheten for underrapportering av gjeld. Vi ser ingen grunn til at underrapporteringen skal være skjevt fordel mellom menn og kvinner.

Tabell 8.8 *Bortfall av inntekt og gjeld etter fødeland. Prosent*

Fødeland	Bortfall av inntekt siste 6 mnd	Høy gjeld/gjeldsoffer
Norge	11	16
Afrika	11	8
Asia	11	13
Andre	18	18
Alle	12	15
N	586	766
Sig.	**	***

I analysen av sammenhengen mellom bortfall av inntekt og fødeland skiller gruppen ”andre” seg markant ut. Vi har gått tilbake til de opprinnelige kategoriene i spørreskjemaet (vedlegg 2) og sett på om det er noen tydelige forskjeller mellom de som nå er

samlet i gruppen ”andre”. Bortfall av inntekt er størst blant personer fra Mellom- og Sør-Amerika (29 prosent), men denne gruppa teller bare 48 personer totalt. Andelen for personer fra øvrige Europa – definert som ikke Vest-Europa – er 13 prosent, mens den for andre i kategorien ”andre” er 19 prosent.

”Andre” har også høyere andel med høy gjeld enn de andre gruppene i tabellen. Den er imidlertid ikke mye høyere enn i de fleste andre gruppene. Her er det personer fra Afrika som skiller seg ut med en relativt liten andel med høy gjeld.

8.5 Utskrivet fra institusjon og løslatt fra fengsel

Under 10 prosent er enten skrevet ut fra en institusjon eller løslatt fra fengsel. Denne delen av kapitlet analyser variablene utskrevet fra psykiatrisk institusjon/avdeling, utskrevet fra behandlingsinstitusjon for rusavhengige, utskrevet fra annen institusjon og løslatt fra fengsel etter alder, kjønn og fødeland. Tabellene er satt opp på samme måte som tabellene lenger opp; bare de som har svart ”ja” er med; det vil si bare den prosentandelen som har blitt utskrevet fra institusjon eller løslatt fra fengsel er med i tabellene. Tabellen summerer ikke til hundre. N i tabellene viser hvor mange personer som er skrevet ut fra de ulike institusjonene og løslatt fra fengsel.

Tabell 8.9 *Utskrevet fra psykiatrisk institusjon, rusomsorg, annen institusjon og løslatt fra fengsel etter alder. Prosent*

Alder	Ut fra psyk. inst. siste 6 mnd	Ut fra inst. For rusbeh. siste 6 mnd	Ut fra annen inst. siste 6 mnd	Løslatt fra fengsel siste 6 mnd
<24 år	8	10	6	8
25-34 år	11	8	5	9
35-54 år	6	7	6	8
>56 år	7	4	7	4
Alle	8	8	6	8
N	403	394	298	416
Sig.	***	**	*	*

Den sterkeste statistiske sammenhengen finner vi mellom variablene alder og utskrevet fra psykiatrisk institusjon/avdeling siste seks måneder. Tendensen i materialet er at yngre personer fra 34 år og under oftere er skrevet ut fra psykiatrisk institusjon enn eldre. De yngre er også oftere utskrevet fra institusjon for rusbehandling enn eldre, mens de eldste oftere har vært i andre institusjoner. Vi ser at det er en svakere statistisk signifikant sammenheng mellom både utskriving fra andre institusjoner og løslatelse fra fengsel og alder.

Tabell 8.10 *Utskrevet fra psykiatrisk institusjon, rusomsorg, annen institusjon og løslatt fra fengsel etter kjønn. Prosent*

Kjønn	Ut fra psyk. inst. Siste 6 mnd	Ut fra inst. for rusbeh. Siste 6 mnd	Ut fra annen inst. siste 6 mnd	Løslatt fra fengsel siste 6 mnd
Mann	7	8	6	12
Kvinne	10	7	6	2
Alle	8	8	6	8
N	403	403	299	423
Sig.	***	i.s.	i.s.	***

To av variablene viser en sterk statistisk signifikans mot kjønn: Kvinner er klart oftere utskrevet fra psykiatrisk institusjon/avdeling enn menn. Bostedsløse menn løslates fra fengsel seks ganger oftere enn kvinner. Det siste er forventet ut fra den lille andelen kvinner utgjør av alle som sitter i fengsel eller er under andre deler av kriminalomsorgen. For variablene utskriving fra institusjoner for rusbehandling og fra andre institusjoner er det ingen forskjell mellom menn og kvinner.

Tabell 8.11 *Utskrevet fra psykiatrisk institusjon, rusomsorg, annen institusjon og løslatt fra fengsel etter fødeland. Prosent*

Føde-land	Ut fra psyk. inst. Siste 6 mnd	Ut fra inst. For rusbeh. Siste 6 mnd	Ut fra annen inst. siste 6 mnd	Løslatt fra fengsel siste 6 mnd
Norge	8	9	6	9
Afrika	4	2	6	6
Asia	11	2	4	4
Andre	4	5	5	5
Alle	8	8	6	8
N	401	400	297	422
Sig.	***	***	i.s.	***

Variablene knyttet til utskriving og løslatelse, bortsett fra utskriving fra annen institusjon, er statistisk signifikant mot fødeland. Det er med andre ord en sammenheng mellom fødeland og utskriving fra psykiatrisk institusjon, rusbehandling og fengsel. Vi ser imidlertid ikke noe entydig mønster i sammenhengen. Bostedsløse personer fra Asia er klart oftere utskrevet fra psykiatrisk institusjon (11 prosent). De laveste andelene finner vi blant personer fra Afrika og "andre". Personer fra Norge og "andre", det vil si Europa og andre deler av vesten, er mye oftere skrevet ut fra rusbehandling. Her ligger kategoriene Afrika og Asia lavt. Personer født i Norge er i større grad løslatt fra fengsel enn andre grupper.

I tolkningen av tallene her bør vi legge vekt på at vi har spurt om hvor personene er født og variabelen fødeland er ikke et mål på etnisk opprinnelse. Noen av de som har behov for behandling vil muligens ikke ha rettigheter i det norske helsevesenet. Personer som sitter i fengsel og som ikke er norsk statsborger, og det må vi anta gjelder for en del personer som ikke er født i landet, vil som hovedregel utvises fra landet når de løslates. Hvis vi ser på andelen bostedsløse som er i fengsel på registreringstidspunktet, finner vi en mindre tydelig forskjell etter fødeland. Ni prosent av bostedsløse personer født i Norge oppholder seg i fengsel. Elleve prosent i gruppen "andre" er i fengsel (høyest andel), mens syv prosent av bostedsløse født i Afrika, som er laveste andel, er i fengsel.

8.5.1 Utskrevet fra institusjon og løslatt fra fengsel etter år for kartlegging

Spørsmålene om personen har vært skrevet ut fra institusjon og løslatt fra fengsel er stilt i de tre tidligere kartleggingene av bostedsløshet. Spørsmålene har blitt litt forandret, men ikke så mye at grunnlaget for sammenligning er vesentlig endret. Tabell 8.12 viser sammenhengen mellom resultatet av spørsmålene etter år for kartlegging.

Tabell 8.12 *Utskrevet fra institusjon og løslatt fra fengsel etter år. Prosent*

Institusjonstype	2008	2005	2003	1996
Utskrevet fra psykiatrisk institusjon	9	5	4	3
Utskrevet fra inst. i rusomsorgen	8	6	7	7
Utskrevet fra annen institusjon	6	2/3*	2/3*	1/4*
Løslatt fra fengsel	10	8	6	7

**I de tidligere kartleggingene er denne kategorien delt i somatiske sykehjem/ sykehus og annen institusjon. Tallene for begge er oppført i nevnte rekkefølge.*

Et interessant trekk er at vi ser en svak, men systematisk økning i andelen som er utskrevet fra en institusjon eller løslatt fra fengsel. Tallene er små, men en økning fra tre til ni prosent i andelen bostedsløse som er utskrevet en psykiatrisk institusjon eller avdeling fra 1996 til 2008 er en tredobling. Perioden faller sammen med iverksetting av opptrappingsplanen for psykisk helse, der et sentralt element har vært å avvikle institusjonsomsorgen og bosette psykisk syke i lokalmiljøet. Det kan bety at flere legges inn for kortere perioden og andelen som skrives ut vil øke tilsvarende. Vi kan imidlertid ikke utelukke at personer som er utskrevet fra langtids institusjonsopphold ikke har fått bolig og er blitt utskrevet til bostedsløshet. Vi ser også en svak tendens til at en større andel skrives ut fra behandling for rusavhengighet til bostedsløshet.

Andelen som er skrevet ut fra andre institusjoner (ikke innen rus og psykiatri) har økt markant i denne kartleggingen og kan ikke tilskrives tilfeldigheter. I denne kartleggingen har vi merket noe mer interesse for problemstillinger knyttet til bostedsløshet i somatiske sykehusavdelinger. Det kan derfor være rapporteringen som har blitt bedre. Økning i andel som løslates fra fengsel til bostedsløshet er ikke like stor, men tendensen er entydig fra kartleggingen i 2003 til 2008.

Strategien på vei til egen bolig (2005-2007) satte fokus på at ingen skulle utskrives fra institusjon eller løslates fra fengsel til midlertidig botilbud. Det har utvilsomt bidratt til å øke oppmerksomheten rundt personer som kommer fra institusjoner og fra fengsel uten bolig. Vi kan ikke se bort fra at den systematiske økningen vi ser i andelen bostedsløse som har vært i institusjon eller fengsel helt eller delvis kan forklares med at problemet er blitt mer kjent.

8.6 Problemsituasjoner etter kommunegruppe

I kapitlene 3-7 er kommunegruppe en sentral analysevariable. Alle kartleggingene har vist at bostedsløshet er et større problem i byene og i de store kommunene enn i små kommuner. Kapitlene 4-7 viser også at det er forskjeller mellom kommunene i karakteristika av bostedsløshet. I dette kapitlet har vi valgt å analysere det vi har kalt problemsituasjoner etter andre variable, med særlig vekt på alder, kjønn og fødeland. I denne delen av rapporten skal vi presentere problemsituasjonene fordelt etter kommunegruppe. Kapittel 7 drøfter også særskilt rusavhengighet og helse, og vi tar derfor ikke med disse variablene.

Resultatet av analysen av 13 variable knyttet til problemsituasjoner etter kommunegruppe er gjengitt i tabell 8.13. Ved lesning av tabellen er det viktig å være klar over at hver problemsituasjon, som er listet opp i kolonnen helt til venstre i tabellen, er én variabel. Det er bare prosentandelen som har svart ”ja” som er gjengitt for hver av variablene og tabellen summerer derfor ikke til 100 prosent. Dette er den samme framstillingen vi har brukt i flere av tabellen over. Variabelnavnene er også forkortet i tabellen. Spørsmålene, som er grunnlaget for variablene, er gjengitt i sin helhet i kapittel 8.1.

Tabell 8.13 *Problemsituasjoner etter kommunegruppe. Prosent*

Problem-situasjoner	Oslo	Bergen	Trondheim	Stavanger	>40.000	10.000-39.999	<9.999	Alle	N
Kastet ut av bolig	21	16	31	20	26	23	34	23	1185
Bortfall av inntekt	8	7	8	12	8	15	24	12	590
Høy gjeld/gjeldsoffer	9	13	19	13	16	20	19	15	770
Ubetalt husleie/lån	10	4	14	5	7	10	8	8	422
Skadeverk/uro/konflikt	13	8	18	11	16	17	23	15	759
Udekket behov for oppfølging	23	24	25	27	19	26	27	24	1229
Trakassering/diskriminering	3	3	5	3	4	5	4	4	192
Samlivsbrudd/familiekonflikt	14	16	11	16	19	21	23	18	915
Tap av bolig pga vold	6	6	8	10	6	9	6	7	365
Ut fra psyk. institusjon	7	5	5	11	7	10	13	8	403
Ut fra inst. for rusbehandling	6	7	6	7	10	9	8	8	403
Ut fra annen institusjon	11	5	5	6	4	4	2	6	299
Løslatt fra fengsel	6	7	6	7	9	9	12	8	423

Det generelle bildet fra tabell 8.13 er at andelen bostedsløse personer i problemsituasjoner øker med avtakende størrelse på kommunene. Unntakene er variablene utskrevet fra institusjon for rusbehandling siste seks måneder og utskrevet fra annen institusjon. Der er tendensen den motsatte; andelen i problemsituasjoner går ned med økt kommunestørrelse. På flere av variablene ligger særlig Trondheim og til dels Stavanger høyt med en større andel i problemsituasjoner enn Oslo, Bergen og mindre kommuner. For alle de uavhengige variablene, unntatt flyttet på

grunn av trakassering/diskriminering, og kommunegruppe finner vi en statistisk signifikant sammenheng ved khikvadrattest.

Én forklaring på mønsteret vi ser i tabell 8.13 er at populasjonen av bostedsløse i de to største byene er mer sammensatt enn i andre kommuner. Selv om boligmarkedet er vanskelig i mange større kommuner, er det generelt høyere boligpriser særlig i Oslo og trangere nåløye for å komme inn på boligmarkedet. Dermed kan man få en større gruppe bostedsløse som primært er fattig, men som ikke nødvendigvis har en rekke sosiale problemer og helseproblemer. Et argument mot en slik tolkning er at andelen bostedsløse med rusproblemer og psykiske lidelser er jevnt fordelt mellom kommunegruppene (se kapittel 7). De store kommunene har også relativt flere som er langtids bostedsløse enn de mindre kommunene.

En annen tolkning er at respondenter i mindre kommuner har bedre kjennskap og mer informasjon om sine klienter og pasienter og har fylt ut disse spørsmålene i skjemaet bedre. Dersom denne forklaringen stemmer, viser ikke tallene nødvendigvis en reell forskjell mellom kommunene. En tredje tolkning er at respondenter i de mindre kommunene har en snevrere oppfatning av hva bostedsløshet er og hvem som er bostedsløs enn de store kommunene, som har hatt fokus på bostedsløshet i mange år. Dermed får vi en tendens til at de som registreres i mindre kommuner har flere problemer og oftere er i problemsituasjoner. En slik tolkning støttes av tilbakemeldinger vi har fått fra en del mindre kommuner under datainnsamlingen. En del små og mellomstore kommuner har gitt tilbakemelding om at de ikke har bostedsløse, før de har gjort seg kjent med definisjonen. I samtaler har det gjerne kommet fram at de oppfatter bostedsløshet synonymt med uteligger.

8.7 Sammenhenger mellom flere variable

Til nå har vi analysert sammenhenger mellom to variable. I denne delen av rapporten skal vi se på sammenhenger mellom flere av variablene ved å anvende logistisk regresjonsanalyse. Analyseteknikken kan anvendes til å analysere sammenheng mellom en kategorisk avhengig variabel og flere forklaringsvariable, noe vi gjør i det følgende.

Tabellene under har fem kolonner. Den første viser de uavhengige variablene som er inkludert i analysen. Andre kolonne oppgir verdiene på variablene. Tredje kolonne viser blant annet retningen på sammenhengen mellom avhengig og uavhengig variabel.³³ Den fjerde kolonnen er et uttrykk for avstanden mellom avhengig og uavhengig variabel. Dersom odds ratio viser 1 er det ingen sammenheng og dess lenger fra 1 odds ratio er, dess sterkere er sammenhengen mellom avhengig og uavhengig variabel. Femte og siste kolonne viser statistisk signifikans. Begge regresjonsanalysene (tabell 8.14 og 8.15) inkluderer de som har svart ja eller nei på ”kastet ut av bolig siste 6 måneder” og ja eller nei på de åtte første variablene i tabellene. Svaralternativet ”vet ikke” og ubesvart er holdt utenfor.

Avhengig variabel i tabell 8.14 og 8.15 er utkastelse av bolig siste seks måneder med verdiene ”ikke kastet ut siste 6 måneder” (0) og ”kastet ”kastet ut siste 6 måneder” (1). Verdiene på de åtte første uavhengige variablene er de samme som på den avhengige. Referanseverdien (0) er de som ikke har høy gjeld/er gjeldsoffer, osv. Til slutt i den første regresjonsanalysen (tabell 8.15) har vi inkludert tre bakgrunnsvariable; kjønn, alder og fødeland. Referanseverdi på variabelen kjønn er kvinne. Variabelen alder har fire verdier med verdien 65 år og over som referanse. Fødeland har også fire verdier med ”alle andre” som referanseverdi. Alle andre er alle som ikke inngår i en av de tre andre verdiene.

³³ Koeffisientene kan også brukes til å beregne marginaleffekter, men dette gjøres ikke her.

Tabell 8.14 *Prediksjon for å ha blitt kastet ut av boligen versus ikke bli kastet ut siste de seks måneder. Logistisk regresjon 1. N:1474*

Uavhengige variable	Verdier	Logit B	Odds ratio Exp. (B)	Sig.
Bortfall av inntekt		0,71	2,02	***
Høy gjeld/gjeldsoffer		0,09	1,10	i.s.
Tap av bolig pga. ubetalt husleie/boliglån		3,17	23,74	***
Tap av bolig pga. skadeverk/uro/konflikt		2,97	19,45	***
Udekket behov for oppfølging		-0,19	0,83	i.s.
Flyttet pga. trakassering/diskriminering		-0,73	0,48	*
Tap av bolig pga. samlivsbrudd/familiekonflikt		0,77	2,15	***
Kan ikke bo/mistet boligen pga. vold		-0,27	0,77	i.s.
Kjønn (ref. kvinne)	Mann	0,06	1,07	i.s.
Alder (ref. >65 år)				***
	<24 år	-0,82	0,44	**
	25-34 år	-1,14	0,32	***
	35-54 år	-0,98	0,38	***
Fødeland (ref: alle andre)				*
	Norge	0,10	1,11	i.s.
	Afrika	0,48	1,62	i.s.
	Asia	0,88	2,42	*
Konstant		-1,63	0,20	***

Tabell 8.14 viser en sterk sammenheng mellom utkastelse og bortfall av inntekt, tap av bolig på grunn av ubetalt husleie/boliglån, tap av bolig på grunn av skadeverk, uro, konflikt og tap av bolig på grunn av samlivsbrudd eller familiekonflikt, når man kontrollerer for de andre variablene i analysen. Vi ser også at det er signifikant sammenheng mellom utkastelse og flytting på grunn av trakassering eller diskriminering, men den er ikke like sterk som for de nevnte variablene. Variablene høy gjeld/gjeldsoffer, har hatt/har hatt udekket behov for oppfølging og kan ikke bo i boligen/mistet boligen på grunn av vold har ingen signifikant effekt.

Det er ingen forskjell i andelen menn og kvinner som er blitt kastet ut av boligen siste halvår (se tabell 8.5). Kjønn har heller ingen effekt når en kontrollerer for de andre variablene i tabell 8.14. Vi finner en signifikant sammenheng mellom utkastelse og alle aldersgrupper. Sannsynligheten for å ha vært kastet ut av boligen avtar for alle aldersgruppene sammenlignet med de eldste fra 65 år og over. Sammenhengen mellom fødeland og utkastelse er ikke signifikant med unntak for personer født i Asia.

Kontrollert for alle andre variabler i analysen ser vi at bortfall av inntekt siste seks måneder, tap av bolig på grunn av ubetalt husleie/boliglån, tap av bolig på grunn av skadeverk/uro/konflikt og tap av bolig på grunn av samlivsbrudd/familiekonflikt har en strekt signifikant effekt på om personen er kastet ut av boligen siste seks måneder. Det er neppe noen stor overraskelse at effekten av de tre første variablene er stor, men en sterk sammenheng mellom samlivsbrudd og familiekonflikt er ikke intuitivt like opplagt. Samlivsbrudd og familiekonflikt øker altså sjansen for å ha blitt kastet ut av boligen.

Tabell 8.15 viser resultatene av en logistisk regresjonsanalyse med samme avhengig variabel som i tabell 8.14; kastet ut boligen siste seks måneder. De åtte første uavhengige variablene i analysen er de samme som i tabell 8.13. Bakgrunnsvariablene kjønn, alder og fødeland er byttet ut med variablene synlig eller kjent psykisk sykdom, avhengig av rusmidler og den bostedsløse persons oppholdssted på registreringstidspunktet. Variablene psykisk sykdom og avhengig av rusmidler har, i likhet med de åtte første variablene, to verdier; ”har ikke kjent eller synlig psykisk sykdom” (0) og ”er ikke avhengig av rusmidler” (0) versus ”har en kjent eller synlig psykisk sykdom” (1) og ”er avhengig av rusmidler” (1). Oppholdssted har fire verdier: Referanseverdien er ”bor midlertidig hos venner, kjente, slekt”. Verdien ”bor ute/natthjem/annet” omfatter de opprinnelige verdiene i spørreskjemaet ”uten overnattingsmulighet kommende natt”, ”akutt overnatting der deler av dagen må tilbringes ute”, ”annet” og ”vet ikke”. Der ”annet” er konkretisert, ligner situasjonen i flertallet av svarene mest på uten overnatting/bor ute. Verdien midlertidig botilbud er ikke endret fra spørreskjemaet. Institusjon, fengsel o.l. omfatter alle institusjonene og kriminalomsorgen samt krisesenter. Krisesentre utgjør en liten gruppe.

Tabell 8.15 *Prediksjon for å ha blitt kastet ut av boligen versus ikke bli kastet ut siste de seks måneder. Logistisk regresjon 2. N:1330*

Uavhengige variable	Verdier	Logit B	Odds ratio Exp. (B)	Sig.
Bortfall av inntekt		0,72	2,04	***
Høy gjeld/gjeldsoffer		-0,00	1,00	i.s.
Tap av bolig pga. ubetalt husleie/boliglån		3,31	27,45	***
Tap av bolig pga. skadeverk/uro/konflikt		2,85	17,28	***
Udekket behov for oppfølging		-0,14	0,87	i.s.
Flyttet pga. trakassering/diskriminering		-0,92	0,40	**
Tap av bolig pga. samlivsbrudd/familiekonflikt		1,09	2,97	***
Kan ikke bo/mistet boligen pga. vold		-0,10	0,90	i.s.
Synlig el. kjent psykisk sykdom		-0,17	0,85	i.s.
Avhengig av rusmidler		0,13	1,14	i.s.
Oppholdssted (ref. venner/kjente/slekt)				***
	Bor ute/natthjem/annet	1,00	2,72	***
	Midlertid. botilbud	0,73	2,07	***
	Institusjon fengsel o.l.	-0,38	0,68	*
Konstant		-2,54	0,08	***

Endringen i modellen gitt svært små endringer på de åtte første variablene som også er inkludert i tabell 8.14. Effekten av variablene flytting på grunn av trakassering/diskriminering er noe styrket. Verken synlig psykisk sykdom eller avhengighet av rusmidler har signifikant effekt på sjansen for å ha blitt kastet ut siste seks måneder kontrollert for de andre variablene. Vi vet imidlertid at det er en klar sammenheng mellom avhengighet av rusmidler og varighet av bostedsløshet. Personer som er avhengig av rusmidler har dobbelt så ofte en lang historie som bostedsløs,

sammenlignet med dem som opplever bostedsløshet som et nytt akutt problem. Det vil si at en stor andel av dem som er avhengig av rusmidler sannsynligvis ikke har hatt en bolig siste halvår. Det er likevel 40 prosent av alle med bostedsløshet som et nytt akutt problem, som er avhengig av rusmidler. Kontrollert for de andre variablene i analysen er det imidlertid ingen effekt av avhengighet av rusmidler.

Ser vi på oppholdssted, viser tabell 8.15 en statistisk sammenheng mellom alle verdiene og utkastelse fra bolig. Sammenhengen er svakest for personer i institusjon, fengsel og lignende og sammenhengen er negativ. Det vil si at sannsynligheten for at denne gruppa er kastet ut av boligen er mindre enn for referansegruppa (bor hos venner, kjent, slekt). Vi vet imidlertid at en tredel av de som oppholder seg i fengsel vil miste boligen sin i løpet av fengselsoppholdet (Dyb mfl. 2006) og at det er en sammenheng mellom fengselsopphold og tap av bolig.

8.8 Oppsummering

Kapitlet omhandler ulike problemsituasjoner knyttet til bostedsløshet. Under 10 prosent har flyttet på grunn av trakassering/diskriminering, er utskrevet fra institusjon eller løslatt fra fengsel, kan ikke bo i boligen/mistet boligen på grunn vold eller mistet boligen på grunn av ubetalt husleie eller boliglån. Mellom 10 og 20 prosent av bostedsløse personer er berørt av et eller flere av følgende problemer: Vedkommende har en fysisk sykdom eller funksjonshemming, har hatt bortfall av inntekt siste seks måneder, har tapt boligen på grunn skade uro eller konflikt, har høy gjeld eller er gjeldsoffer og/eller tapt boligen på grunn av samlivsbrudd/familiekonflikt. En tredje gruppe, som berører nesten en av fire bostedsløse, er utkastelse fra bolig siste seks måneder og udekket behov oppfølging i bolig. De to siste søylene i figur 8.1 skiller seg klart ut ved at de omfatter en svært stor andel av bostedsløse. 38 prosent har en kjent eller synlig psykisk sykdom og 59 prosent er avhengig av rusmidler.

Tre av fire som er kastet ut har tapt boligen på grunn av ubetalt leie eller boliglån. To av tre som har tapt boligen på grunn av skade, uro, konflikt er kastet ut. Rundt en tredel av de som har flyttet på grunn av trakassering og/eller diskriminering, tapt

boligen på grunn av samlivsbrudd eller familiekonflikt eller som kan ikke bo i boligen/har tapt boligen på grunn av vold, er også kastet ut.

30 prosent i gruppen som er kastet ut av boligen siste halvår og 26 prosent i gruppen som har tapt boligen på grunn av skade, uro, konflikt har/har hatt et udekket behov for oppfølging i bolig.

Vi finner små aldersforskjeller med hensyn til utkastelse fra bolig og ulike årsaker til tap av bolig. Kjønnforskjellene er ubetydelige, med to unntak. Kvinner flytter langt oftere på grunn av trakassering/diskriminering og taper boligen på grunn av samlivsbrudd/familiekonflikt enn menn. Personer fra Afrika og Asia blir oftere kastet og ut og flytter oftere på grunn av trakassering/diskriminering enn personer født i andre deler av verden. Vel en tredel født i Asia taper boligen på grunn av samlivsbrudd. Dette er en klart høyere andel enn i andre grupper.

83 personer med daglig eller delt omsorg for mindreårige barn og ytterligere 114 med samværsrett er kastet ut av boligen siste halvår. Personer med daglig eller delt omsorg for barn er berørt av alle situasjonene som beskriver tap av eller flytting fra bolig.

Tap av inntekt og høy gjeld/gjeldsslave har sammenheng med alder. Andelen som har hatt tap av inntekt siste halvår er størst blant yngre bostedsløse personer, mens andelen med høy gjeld er størst blant eldre. Menn har oftere tap av inntekt og høy gjeld enn kvinner.

De yngre aldersgruppene har noe oftere vært utskrevet fra psykiatrisk institusjon/behandling og fra rusbehandling siste halvår en eldre. En større andel kvinner og personer født i Asia er uskrevet fra psykiatrisk institusjon sammenlignet med henholdsvis menn og personer født i andre verdensdeler. Menn er langt oftere løslatt fra fengsel og personer født i Norge har relativt oftere vært løslatt fra fengsel enn personer født i andre deler av verden. Informasjon om utskrivning fra institusjon og løslatelse fra fengsel ble også samlet inn i de andre kartleggingene. En sammenligning viser en systematisk økning i andelen som er skrevet ut fra alle typer institusjoner og løslatt fra fengsel gjennom alle fire kartleggingene.

En samletabell, tabell 8.13, viser fordelingen av problemsituasjoner etter kommunegruppe. Det generelle bildet er at andelen bostedsløse personer i problemsituasjoner øker med minkende kommunestørrelse.

Siste del av kapitlet drøfter resultatene av to logistisk regresjonsanalyser med utkastelse fra bolig siste seks måneder som avhengig variabel. I den første analysen inngår åtte andre problemsituasjoner og bakgrunnsvariablene kjønn, alder og fødeland. Kontrollert for de andre variablene i analysen finner vi at bortfall av inntekt siste seks måneder, tap av bolig på grunn av ubetalt husleie/boliglån, tap av bolig på grunn av skadeverk/uro/konflikt og tap av bolig på grunn av samlivsbrudd/familiekonflikt har betydelig effekt på om personen er kastet ut av boligen. I den andre analysen inngår de samme problemsituasjonene samt variablene synlig eller kjent psykisk sykdom, avhengig av rusmidler og den bostedsløse personens oppholdssted. Et viktig funn er at, kontrollert for de andre variablene, har verken psykisk sykdom eller avhengighet av rusmidler en selvstendig effekt på utkastelse fra bolig. En tolkning er at rusavhengighet i seg selv ikke fører til utkastelse, men rusavhengighet og psykisk sykdom har sammenheng med andre forhold som kan føre til utkastelse.

9 Avsluttende drøfting

Hovedbildet av bostedsløshet, som avtegner seg i tallene fra denne fjerde kartleggingen, er i hovedsak det samme som i de tre tidligere kartleggingene. Den ”typiske” bostedsløse personen er en enslig mann i midten av 30-årene, født i Norge og med lite utdanning. Sannsynligvis er vedkommende avhengig av rusmidler. Han bor hos venner og kjente eller på lavterskel døgnovernattigtilbud. Denne ”personen” samsvarer med den typiske bostedsløse i de tre tidligere kartleggingene. Men det er også viktig å være klar over at denne personen er en statistisk konstruksjon. Den er sammensatt av de meste framtrepende statistiske kjennetegnene i datamaterialet fra kartleggingen av bostedsløshet i 2008. Helhetsbildet av bostedsløshet er mer sammensatt enn som så.

Dette avsluttende kapitlet setter søkelys på noen sentrale funn i denne kartleggingen. Videre drøftes økningen i antall bostedsløse i et bredere perspektiv.

9.1.1 Noen sentrale funn

Et resultat som viktig i denne kartleggingen, er selvsagt at tallet på bostedsløse har gått opp siden 2005. Dette drøftes i neste underpunkt. Her skal vi se på noen funn i undersøkelsen fra 2008. For det første har vi denne gangen sett spesielt på de yngste bostedsløse og barn. Disse er registrert på to måter. Den ene gruppa er registrert på eget skjema som en bostedsløs person og vi har personopplysninger om dem. Den andre gruppa er barn som er bostedsløse sammen med foreldrene sine. Denne siste gruppa har vi ingen personopplysninger om, men vi får noe informasjon om situasjonen de er i gjennom opplysninger om den bostedsløse voksne barna er sammen med eller som har den daglige omsorgen for dem.

Grensen for unge bostedsløse er personer er satt til under 25 år. Dette utgjør en fjerdedel av alle bostedsløse. Siden første kartlegging i 1996 har denne gruppa økt med en tredel og tendensen gjennom alle fire kartleggingene er en oppgang. Tallet på bostedsløse har gått opp både i 2005 og 2008. Det betyr at denne yngste gruppa øker tallmessig mer enn de andre gruppene av bostedsløse. Betyr det at rekrutteringen til bostedsløshet er voksende? Det kan vi bare anta. Folk kan bli bostedsløse i ulike faser av livet og i alle aldre. Men en tidlig start på en tilværelse som bostedsløs kan bidra til å sementere situasjonen (Johannessen 2008; Taksdal mfl. 2006), og en marginal situasjon kan gå over i mer langvarig sosial eksklusjon (Dyb mfl. 2004).

De aller yngste blant disse unge er barn. De er ikke mange, men i materialet er det registrert personer i grunnskolealder som ”selvstendige” bostedsløse. Tallet stiger kraftig når man skiller ut de som har fylt 18 år. Vi antar at den aller yngste gruppa, som selv er barn og ”selvstendige bostedsløse”, ikke er stor. Likevel finner vi grunn til å stille spørsmål om underrapportering av denne gruppa. En grunn til dette er at barnevernet fremdeles er en nølende respondent. Vi merker en økende interesse fra barnevernet for å delta i kartleggingen, men som i tidligere kartlegginger, er det fremdeles en tendens til at respondenter innen barnevernet i utgangspunktet avviser at de har bostedsløse blant sine klienter. Videre har vi sett at en betydelig andel av de unge er rapportert fra de mellomstore kommunene. Undersøkelser kan tyde på at denne gruppa lettere blir ”sett” i mer oversiktlige kommuner enn i de store byene (Nørve og Holm 2007) og derfor blir ofte rapportert. Over halvparten av de unge bor hos venner og kjente. I Oslo har man tidligere poengtert at gruppa unge, som vagabonderer rundt hos venner og kjente, er vanskelig å få oversikt over og kunnskap om (Dyb 2005c). Det kan nok være en problemstilling i andre store byer også.

Den andre gruppa unge – eller barn – er bostedsløse sammen med en eller to foreldre. Over en fjerdedel av bostedsløse har barn under 18 år. Over 40 prosent av de som har barn har daglig eller delt omsorg eller samværsrett med barna. En tredel av bostedsløse kvinner med barn har den daglige omsorgen. 378 barn er bostedsløse sammen med foreldre. Dette er det registrerte, uvektede tallet og derfor et minimumstall. Den vanligste oppholdsformen blant bostedsløse med barn er venner, kjente og

slekt. Krisesenter kommer på andre plass og en mindre gruppe oppholder seg i midlertidig boalternativ. Vi kan videre lese fra tallene at noen av disse barna har opplevd utkastelse fra bolig. De har blant annet opplevd utkastelse fra bolig og tap av bolig på grunn av samlivsbrudd/familiekonflikt og på grunn av diskriminering eller trakassering. Dette er barn som er i risikozonen for å oppleve sosial marginalisering som voksne.

Er det grunn til å tro at andelen unge bostedsløse vil fortsette å øke? Det enkle svaret er ja. Ungdomskullene er på vei opp. De som har passert 25 år nå tilhører små kohorter. Til overmål har de vært unge i en periode med oppgangskonjunkturer og økonomisk vekst. De som kommer nå skal konkurrere med flere om færre jobber. Flere unge vil stå i fare for å falle utenfor. Uavhengig av dagens konjunkturer, viser undersøkelser at mange kommuner har sett en utfordring i nye og alvorlige psykiske problemer blant svært unge, og at det trengs ekstrainsatser for å forebygge bostedsløshet blant disse (Holm og Nørve 2007; Dyb 2006a). Konklusjonen er at unge på terskelen til en "bostedsløshetskarriere" kan innebære en spesiell utfordring de neste årene.

Et annet funn vi finner grunn til å framheve er at andelen bostedsløse med sosialbidrag som viktigste inntektskilde har gått jevnt nedover og er redusert fra 54 til 40 prosent fra 1996 til 2005. Andelen med en form trygdeytelser har gått opp fra 19 til 37 prosent (det er noe usikkerhet mht. om tallene kan sammenlignes direkte, men avstanden er så pass stor at den oppveier for noe av usikkerheten). En mulig og nærliggende tolkning er at denne endringen er et resultat av innsatsene mot bostedsløshet siden 2000-tallet (Prosjekt bostedsløse, På vei til egen bolig og andre lokale initiativ). Vi vet fra disse satsningene at når personer kommer i egen bolig, kan de komme i mer ordnede forhold på andre områder. Ett område er økonomi og blant annet overgang fra sosialbidrag til trygdeytelser. Også legemiddelassistert rehabilitering har trolig bidratt til at flere har fått trygdeytelser. Det bekymringsfulle, dersom denne tolkningen er riktig, er at mange likevel ikke har en ordnet bolig men fremdeles er bostedsløse, eller har vendt tilbake til, bostedsløshet. Også her kan det ligge en utfordring.

Et siste funn vi ønsker å poengtere er knytte til de nye spørsmålene som ble inkludert i spørreskjemaet i 2008 (vedlegg 2,

spørsmålene 12-20). Informasjon innhentet gjennom disse spørsmålene bidrar til å nyansere bildet av bostedsløse, snarere enn å segmentere bildet av "den bostedsløse" som er skissert i starten av kapitlet. For det første ser vi at det er en klar sammenheng mellom utkastelse fra bolig (stilt som generelt spørsmål) og tap av bolig på grunn av husleierestanser. Men det finnes også andre årsaker til at folk er kastet ut, som tap av bolig på grunn skadeverk og vold og på grunn av samlivsbrudd og familiekonflikt. Tap av bolig på grunn av samlivsbrudd og konflikt i familien rammer rundt 1000 bostedsløse og de fleste – to tredeler – av disse er ikke kastet ut men har tapt bolig på andre måter.

Isolert sett er det en sammenheng mellom utkastelse fra bolig og avhengighet av rusmidler. Men om en kontrollerer for en rekke andre variable eller forhold, blir denne sammenhengen borte. En tolkning er at rusavhengighet i seg selv ikke fører til utkastelse, men at utkastelsen er knyttet til skadeverk, uro og konflikter, ubetalt husleie eller boliglån og bortfall av inntekt. Disse situasjonene kan imidlertid være, og er ofte, knyttet til rusmisbruk.

9.2 Hvorfor øker tallet på bostedsløse – noen forklaringer

I innledningen trakk vi fram to ulike hovedforklaringer eller tilnærminger til bostedsløshet; en individuell og en strukturell forklaring. Vi framholdt samtidig at i realiteten er det ikke et enten eller, men et både og; nemlig et samspill mellom individuelle valg og handlinger – innenfor gitte rammer – og samfunnsmessige strukturer.

De nordiske velferdsstatene er blant de europeiske landene med en lav andel bostedsløse, selv om både Danmark, Finland, Norge og Sverige har ganske vide definisjoner av bostedsløshet. En vid definisjon vil regne flere som bostedsløse enn en mer avgrenset definisjon. Den relativt lave andelen bostedsløse må ses i sammenheng med det generelle velferdsnivået i samfunnet og velferdssystemet. De nordiske landene, som i Esping-Andersens (1990) inndeling av velferdsregimer representerer de nordiske

sosialdemokratiske velferdsregimene³⁴, kjennetegnes av en generell høy levestandard og lite fattigdom. Et av kriteriene Esping-Andersen benytter i inndelingen av velferdsregimer er graden av omfordeling av goder. De nordiske landene har en høy grad av omfordeling og utjevning mellom ulike sosioøkonomiske grupper; trygder og pensjoner finansieres av fellesskapet gjennom skattesystemet. I disse landene er det også færre som faller utenfor, og det kan forklares med et høyt generelt nivå på velferdsytelsene (Eilertsen og Lysestøl 2001).

Men det at andelen av befolkningen som faller utenfor er relativt liten, trekker i retning av å forklare bostedsløshet som et individuelt problem: Nemlig at "alle som vil" kan klare seg i Norge, og følgelig er det viljen det skorter på hos de som ikke lykkes. Dersom dette var riktig – dersom hovedforklaringen på bostedsløshet er personlige brister – skulle man forvente at antall bostedsløse holdt seg rimelig stabilt innenfor det tiåret de fire kartleggingene har resultater fra. Ut fra et slikt premiss skulle man heller forvente at antallet hadde gått ned enn opp fra 2005 til 2008. I regi av først Prosjekt bostedsløse i de største kommunene fra 2001 og deretter Nasjonal strategi mot bostedsløshet 2005-2007 iverksatt mange kommuner en rekke botilbud til bostedsløse personer og en rekke andre tiltak for å redusere bostedsløshet (Dyb mfl. 2008; Ytrehus mfl. 2008; Dyb 2005a). Når både det relative og absolutte tallet på bostedsløse likevel øker, må dette forstås i et bredere velferdspolitisk og strukturelt perspektiv.

I diskusjonen knyttet til unge bostedsløse pekte vi allerede på et par viktige strukturelle endringer som har slått inn og som må antas å få økt betydning. Det ene er den generelle konjunktur- nedgangen og det andre er større ungdomskull. Man må være forberedt på at begge deler, men særlig den økonomiske nedgangen med blant annet økt arbeidsløshet, vil ha betydning for utviklingen i antall bostedsløse i årene som kommer. Vi vil også framheve boligmarkedet som et viktig element i den økonomiske

³⁴ De andre velferdsregimene: *Liberalt*: Ulikhet, behovsprøving av offentlige stønader (sikkerhetsnett). (USA, Canada, Australia, UK). *Korporativistiske*: Sterkt regulert arbeidsmarked, støtter opp om mannens rolle som hovedforsørger, pensjoner og trygder knyttet til yrkesdeltakelse. (Tyskland, Frankrike, Italia). *Mediterranske*: Lav yrkesdeltakelse, lite utviklede trygdeordninger (Hellas, Spania, Portugal)

situasjonen og som vil påvirke utviklingen av bostedsløshet framover.

Definisjonen av bostedsløs tar utgangspunkt i at bostedsløshet er et boligproblem og i ulike situasjoner på boligmarkedet. I følge Townsend mfl. (2006) er boligproblemer ofte vurdert som en av mange indikatorer på fattigdom og sosial eksklusjon. Andre har understreket at forbindelsen mellom boligproblemer og sosial eksklusjon er et komplekst bilde, der bolig verken kan oppfattes som en avgjørende eller isolert faktor (Marsh & Mullins 1998; Somerville 1998). Dette er det også tatt høyde for i satsningene som har vært – og fortsetter – mot bostedsløshet i Norge, der arbeidet er forankret både i bolig- og sosialpolitikken på nasjonalt nivå. Boligforsyningen og tilgang til boliger vil imidlertid spille en avgjørende rolle for å motvirke bostedsløshet. I evalueringen av den nasjonale strategien mot bostedsløshet sier kommunene at den viktigste hindringen for å nå målene i strategien var mangel på boliger (Dyb mfl. 2008). Evalueringen drøfter også økningen i tallet på utkastelser i presskommuner, som man så i de store kommunene, til tross for at målet i strategien var å redusere antall utkastelser, i et boligperspektiv. Siste del av strategiperioden, først og fremst i 2007, økte lånerenta og flere nølte med å kjøpe bolig. Dermed øker også presset i leiemarkedet, og de første som skyves ut er det aller fattigste og personer med ulike problemer. Den såkalte ”problemløstakeren” blir taperen (se også Sahlin 1996). Muligheten for å framskaffe boliger til personer som må ha bistand til dette er avhengig av situasjonen på leiemarkedet og tilbudet av utleieboliger (Dyb 2005c).

Kartleggingen i 2008 viser tydeligere enn de tidligere kartleggingene at bostedsløshet er knyttet til en rekke ulike situasjoner og problemer. Det dreier seg om tap av bolig i situasjoner der den bostedsløse må antas å være offeret og tap av bolig forårsaket eller utløst av personens egne handlinger. Ulike problemer og situasjoner opptrer også samtidig; en person har ofte sammensatte problemer. Dette underbygger at innsatsen mot bostedsløshet også i de neste årene må være sammensatt og involvere mange ulike aktører. Samtidig må det poengteres at innsatsen for å framskaffe boliger må styrkes vesentlig dersom tallet på bostedløse ikke skal fortsette å øke.

Litteratur

- Avramov, D. (1998): Homelessness in the European Union: Changes and Continuities. I Avramov, D. (red): *Youth Homelessness in the European Union*, Brussel: FEANTSA
- Benjaminsen, L. & E. Dyb (2008): The Effectiveness of Homeless Policies – Variations among Scandinavian Countries. In *European Journal of Homelessness*, Vol 2 – December 2008 (45-67)
- Benjaminsen, L. og I. Christensen (2007), *Hjemløshed i Danmark. National kortlægning*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Bines, W. (1997): The health of single homeless people. In Burrows, R; Pleace, N; Quilgars, D (red): *Homelessness and Social Policy*, London: Routledge
- Brekke, J-P. & S. Søholt (2005): *I velferdsstatens grenseland. En evaluering av ordningen med bortfall av botilbud i mottak for personer med endelig avslag på asyløkenad*. Rapport 2005:5 Oslo: Institutt for Samfunnsforskning
- Dyb, E., M. Helgesen, K. Johannessen (2008): *På vei til egen bolig. Evaluering av nasjonal strategi for å forebygge og bekjempe bostedsløshet 2005-2007*. NIBR-rapport 2008:15, Oslo: NIBR
- Dyb, E. (2006a): *Bolig og tjenester til personer med psykiske lidelser. Vurdering av behovet 2006-2008*. Prosjektrapport 401, Oslo: Norges byggforskningsinstitutt

- Dyb, E. (2006b): *Roofless People and the Use of Public Place, a Study in Oslo*. European Observatory on Homelessness, Thematic Report 2006, Norway.
- Dyb, E. (2005a): *Prosjekt bostedsløse – Evaluering av et fireårig nasjonalt prosjekt*. Byggforsk skriftserie 7-2006, Oslo: Norges byggforskningsinstitutt
- Dyb, E. (2005b): *Bostedsløshet: posisjon på boligmarkedet eller identitet? Oppfølgende analyse av kartlegging av bostedsløse 2003*. Prosjektrapport 383, Oslo: Norges byggforskningsinstitutt
- Dyb, E. (2005c): *Færre bostedsløse i Oslo – noen forklaringer*. Notat 71-2004, Oslo: Norges byggforskningsinstitutt
- Dyb, E., I. Brattbakk, C. Bergander og J. Helgesen (2006): *Løslatt og hjemløs. Bolig og bostedsløshet etter fengselsopphold*. Samarbeidsrapport NIBR/KRUS/Byggforsk. Oslo: NIBR
- Dyb, E., L. J. Solheim og S. Ytrehus (2004): *Sosialt perspektiv på bolig*. Abstrakt forlag, Oslo
- Dyb, E. (2002): Bostedsløshet i Norge – forklaringer på marginalisering. I Sahlin, I. & S-L. Kärkkäinen (red) *Bostadsløshet som problem och politik. Aktuell nordisk forskning*. TemaNord 558 (35-56), København: Nordisk Ministerråd
- Edgar W., Harrison M., Watson P. and Busch-Geertsema, V. (2007) *Measurement of Homelessness at European Union Level*, Brussels, European Commission
http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2007/study_homelessness_en.pdf (January 2009)
- Edgar, B. & H. Meert (2005): *Fifth Review of Statistics on Homelessness in Europe*. Brussels: FEANTSA www.feantsa.org
- Edgar, B. & H. Meert (2004): *Fourth Review of Statistics on Homelessness in Europe. The ETHOS Definition on Homelessness*. European Observatory on Homelessness. Brussels: FEANTSA www.feantsa.org

- Eilertsen, R. & P. M. Lysestøl (2001): *Den nyliberale revolusjonen*. Oslo: De Facto
- Esping-Andersen, G. (1990): *The three Worlds of Welfare Capitalism*. Oxford: Polity Press, Basil Blackwell Ltd.
- Fitzpatrick, S. (2005): Explaining Homelessness: a Critical Realist Perspective. In *Housing, Theory and Society*, Vol.22, No 1, 1-17, 2005
- Gerdner, A. & Ö. Sundin (1998) (red): *Dubbeltrubbel – nya rön och erfarenheter I diagnostikk och behandling av samtidig beroande och psykisk störning*. Örebro: Institutionsstyrelsen och Ruannagården
- Halvorsen, K. (2000): Sosial eksklusjon som problem. En kritisk vurdering av begrepet sosial eksklusjon med spesiell referanse til dagens Norge. *Tidsskrift for velferdsforskning*, Vol. 3, nr. 3, 2000 (157-171)
- Hansen, T., E. Dyb, S. Østerby (2006): *Bostedsløse i Norge 2005 – en kartlegging*. Prosjektrapport 403. Oslo: Norges Byggforskningsinstitutt og Norsk institutt for by- og regionforskning
- Hansen, T., A. Holm, S. Østerby (2004): *Bostedsløse i Norge 2003 – en kartlegging*. Prosjektrapport 371. Oslo: Byggforsk
- Husbankens sluttrapport, *På vei til egen bolig*. Sluttrapport 2005-2007, pr. 31.12.07
- Järvinen, M. & Mik-Meyer, N. (2004): *At skabe en klient. Institutionelle identiteter i socialt arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Johannessen, K. H. (2008): *Et liv mellom bygningene. En kvalitativ studie av bostedsløse personers hverdag*. Universitet i Oslo: Masteroppgave i sosiologi.
- Löfstrand, C. (2004): *Hemlöshetens politik. Lokal policy och praktik*. Malmö: Égalité

- Marsh, A. & D. Mullins (1998): The Social Exclusion Perspective and Housing Studies: Origins, Applications and Limitations. In *Housing Studies*, Vol. 13, No. 6 (749-759)
- McNaughton, C. C. & T. Sanders (2007): Housing and Transitional Phases out of "Disordered Lives": The case of Leaving Homelessness and Street Sex Work. In *Housing Studies*, 22/6 (885-900)
- McNaughton, C. (2008): *Agency, transgression and the causation of homelessness: A contextualised rational action analysis*. Paper til ENHR-konferanse, Dublin 2008
- Meert, H., K. Stuyck, P. J. Cabrera, E. Dyb, M. Filipovič, P. Györi, I. Hradecký, M. Loison, R. Maas (2006): *The changing profiles of the homeless people: Conflict, rooflessness and the use of public space* Brussels: FEANTSA www.feantsa.org
- Neil, J. (1997): Theorising homelessness: contemporary sociological and feminist perspectives. In Burrows, R; Pleace, N; Quilgars, D (red): *Homelessness and Social Policy*, London: Routledge
- Nørve, S. & A. Holm (2007): *Bostedsløse i små og mellomstore kommuner: Strategier i arbeidet med å forebygge og bekjempe bostedsløshet*. NIBR-rapport 2007:08, Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning
- På vei til egen bolig. Strategi for å forebygge og bekjempe bostedsløshet; tilskudd eksempler, samarbeid og deltakelse*. Oslo: Kommunal- og regionaldepartementet
- Reime, M. A. (2008): *Den sårbare overgangen – om å flytte fra barnevernsinstitusjon til egen bolig*. Kirkens Sosialtjeneste, Styve Gard Kollektivet.
- Sahlin, I. (2007). Den sekundära bostadsmarknadens följd och förändring: En kvantitativ studie. I Löfstrand, C. & M. Nordfeldt (red): *Bostadslös! Lokal politikk och praktikk*, Malmö: Gleerup Utbildning AB

- Sahlin, I. (1996): *På gränsen till bostad. Avvisning, utvisning, specialkontrakt*. Lund: Arkiv förlag
- Sahlin, I. (1992): Hemlöshet – reflexioner kring ett begrepp. I *Hemlöshet i Norden*. NAP-publikasjon nr. 22, Helsinki
- Snow, D. A. & L. Anderson (1993): *Down on their Luck. A study of Homeless Street People*. Berkely, Los Angeles: University og California Press
- Socialstyrelsen (2006): *Hemlöshet i Sverige 2005. Omfattning och karakter*. Stockholm: Socialstyrelsen
- Solheim, L. J. (2000): *Vår tids legdefolk? Dustadsløse i mindre kommunar*. ØF-rapport nr. 14/2000, Lillehammer: Østlandsforskning
- Somerville, P. (1998): Explanations for Social Exclusion: Where does Housing Fit in? In *Housing Studies*, Vol. 13, No 6 (761-780)
- Statens helsetilsyn (2000): *Personer med samtidig alvorlige psykiske lidelser og omfattende rusmisbruk*. 10-2000
- Swärd, H. (2000): Teser och föreställningar om hemlösa och hemlöshet i dagens samhälle. I Runquist, W & H. Swärd (red): *Hemlöshet. En antologi om olika perspektiv och förklaringsmodeller*. Stockholm: Calsson Bokförlag
- Søholt, S. & K. Astrup (2009): *Etterkommere av innvandrere – bolig og bostedsmønster*. NIBR-rapport 2009:3. Oslo: Norsk institutt for by og regionforskning
- Thörn, C. (2004): *Kvinnans plats(er) – bilder av hemlöshet*. Stockholm: Égalité.
- Taksdal, A.; J. K. Breivik, K. Ludvigsen, B. Ravneberg (2006): *På randen av å bo. Erfart kunnskap om livet og flyttingen mellom psykiatri, rusomsorg, gater, hospitser og egne boliger*. Bergen: Rokkansenteret

- Townsend, P., D. Gordon, C. Pantaziz (2006): The international measurement of 'absolute' and 'overall' poverty: applying the 1995 Copenhagen definition to Britain, in Pantazis, C., D. Gordon, R. Levitas (eds): *Poverty and social exclusion in Britain. The millennium survey*. Bristol: The Policy Press
- Ulfrstad, L-M. (1997), *Bostedsløst i Norge. Kartlegging av bostedsløse i kontakt med hjelpeapparatet*. Prosjektrapport 216. Oslo: Norges byggforskninginstitutt.
- Ytrehus, S., H. C. Sandlie, I. L. S. Hansen (2008): *På rett vei. Evaluering av Prosjekt bostedsløse to år etter*. Oslo: Fafo
- Ytrehus, S., Å. Langesether, H. C. Sandlie og A. Skårberg (2007): *Fra bostedsløs til egen bolig. Devaluering av tilskudd til oppfølgingstjenester*. Oslo, Fafo
- Ytrehus, S. & J. A. Drøpping (2004): *Den vanskelige fortsettelsen. En kartlegging av tjenester til tidligere bostedsløse*. Oslo: Fafo
- Østerby, S. (2006): *Bostedsløses kontaktflate*. Byggforsknotat 86. Oslo: Norges byggforskninginstitutt

Vedlegg 1

Antall bostedsløse og andel pr.
1000 innbyggere i alle kommuner
med 10.000 innbyggere og over
etter år

Kommune	Antall bostedsløse				Bostedsløse pr. 1000 innbyggere			
	2008	2005	2003	1996	2008	2005	2003	1996
Oslo	1.526	1.244	1.283	2.513	2,65	2,35	2,45	5,14
Bergen	669	770	713	754	2,66	3,22	3,03	3,38
Trondheim	223	165	371	327	1,32	1,62	2,45	2,27
Stavanger	215	184	228	254	1,77	1,65	2,05	2,43
Bærum	95	93	52	164	0,87	0,88	0,51	1,69
Kristiansand	170	126	94	186	2,12	1,65	1,29	2,69
Fredrikstad	43	67	48	90	0,59	0,96	0,69	1,37
Tromsø	106	82	147	69	1,59	1,31	2,4	1,22
Sandnes	186	73	79	29	2,93	1,26	1,42	0,59
Drammen	85	106	54	108	1,38	1,86	0,96	2,04
Asker	56	44	56	118	1,04	0,87	1,11	2,60
Sarpsborg	88	22			1,70	0,44		
Skien	74	95	47	50	1,44	1,86	0,93	1,03
Skedsmo	16	8	48		0,35	0,18	1,18	
Bodø	50	29			1,08	0,65		
Sandefjord	52	46	67	18	1,22	1,10	1,65	0,48
Ålesund	52	50	39		1,23	1,24	0,98	
Larvik	36	20			0,85	0,49		
Arendal	56	39	68	29	1,36	0,98	1,72	0,74
Tønsberg	70	60	89		1,82	1,64	2,50	
Porsgrunn	32	84			0,94	2,51		
Haugesund	68	79	17		2,06	2,50	0,55	
Ringsaker	20	18	12	21	0,62	0,58	0,38	0,67
Lillehammer	19	6	10	21	0,74	0,24	0,40	0,86
Kongsberg	9	-	13	11	0,38	-	0,57	0,51
Stange	16	5	8	13	0,85	0,29	0,44	0,74
Nes (Ak)	13	9	-	-	0,70	0,50	-	0,13
Narvik	15	13			0,82	0,68		
Levanger	7	5			0,38	0,30		
Stord	23	19	28	19	1,35	1,17	1,72	1,21
Nesodden	12	20	9	19	0,71	1,23	0,56	1,34
Os (Hord.)	28	36			1,74	2,41		
Klepp	18	12	-	-	1,14	0,83	-	-
Time	35	16	10		2,26	1,09	0,72	
Rælingen	5	-			0,33	-		
Førde	4	-	-	12	0,34	-	0,28	1,23
Lenvik	10	-	16	0	0,90	-	1,45	0
Orkdal	9	5	11	11	0,82	0,43	1,06	1,08
Søgne	8			6	0,80			

Kommuner med 9.999 innbyggere og færre som har registrert bostedsløse i 2005 og 1996 (tallene for 2005 og 2003 er ikke tilgjengelige). Tallene omfatter bostedsløse rapportert fra kommunen selv og fra andre. Fem bostedsløse personer og færre er oppgitt med *. Åpne ruter betyr at kommunen har meldt at den ikke har bostedsløse, kjenner til bostedsløse men mangler opplysninger eller ubesvart.

Kommuner	Registrert bostedsløse	
	2008	1996
Holmestrand	*	11
Sør-Varanger	17	*
Haram	9	
Re	9	
Sør-Odal	10	*
Stryn		
Rissa		
Jevnaker	*	11
Vadsø		11
Sel	*	*
Songdalen	11	
Kvinesdal	*	
Årdal		
Tynset	*	
Spydeberg		
Trøgstad		*
Ørland		8
Froland	*	
Sveio		*
Hareid		
Nordreisa	*	
Hol		
Sauherad		*
Vikna		
Hvaler	*	*
Vinje		
Eide		*
Evje og Hornnes		
Sørreisa		
Sør-Aurdal	*	*

Kommuner	Registrert bostedsløse	
	2008	1996
Aukra		
Sør-Fron		*
Fjaler		*
Vik		
Flesberg		
Frosta		
Gulen		
Kåfjord		
Lærdal		
Smøla		
Leirfjord	*	
Sørfold	*	
Hemsedal	*	*
Vegårshei		*
Nesna		
Norddal		
Bindal		
Hægebostad		
Grane	*	
Lierne		
Rollag		*
Høylandet		
Kvalsund		
Stordal		
Flå	*	
Berg		
Solund		
Fosnes		
Røst		
Røyrvik		

Vedlegg 2

Spørreskjema for registrering av bostedsløse 2008

LANDSDEKKENDE UNDERSØKELSE OM BOSTEDSLØSE I KONTAKT MED HJELPEAPPARATET 2008

Besøksadresse:
Gausstadalleen 21

Postadresse:
Postboks 44 Blindern
0313 Oslo

Telefon: 22 95 88 00
Telefaks: 22 60 77 74

Org.nr. NO 970205284

SPØRRESKJEMA

Definisjon av bostedsløs:

Som bostedsløs regnes personer som **ikke disponerer egen eid eller leid bolig**, men som er henvist til tilfeldige eller midlertidige boalternativer, bor midlertidig hos nær slektning, venner eller kjente, personer som befinner seg under kriminalomsorgen eller institusjon og skal løslates eller utskrives innen to måneder og ikke har bolig. Som bostedsløs regnes også personer uten ordnet oppholdssted kommende natt.

Utdyping: En person regnes i denne undersøkelsen som **bostedsløs** dersom vedkommende befinner seg i en av følgende situasjoner:

Situasjon 1. Personen mangler **tak over hodet** kommende natt. Herunder regnes personer som sover ute, i skur og/eller lignende løsninger som gir en form for ly.

Situasjon 2. Personen er henvist til **akutt** eller **midlertidig boalternativ**, som **for eksempel** natthjem, varmestue, hospits/døgnovernattingssted, krisesenter, pensjonat eller campingvogn/hytte på campingplass.

Situasjon 3. Person under **kriminalomsorgen**, som skal løslates innen **2 måneder** og som ikke har egen eid eller leid bolig. Herunder regnes personer i **fengsel** og personer i **overgangsboliger** eller som soner under **Frirmsorgen**.

Situasjon 4. Person i **institusjon**, som utskrives innen **2 måneder** og som ikke har egen eid eller leid bolig. Herunder regnes **alle typer institusjoner**, inkludert personer i **barnevernsinstitusjon** som utskrives fra/går ut av barnevernets omsorg innen 2 måneder.

Situasjon 5. Personen bor midlertidig hos **venner, kjente** eller **slektninger**.

Som bostedsløs regnes ikke personer som bor i framleid bolig eller bor varig hos pårørende eller nær slektning.

Om utfylling av skjema

- Registreringsperiode: Uke 48 2008, f.o.m. mandag 24. t.o.m. søndag 30. november.
- Det skal fylles ut ett – 1 – skjema for hver bostedsløs som er i kontakt med eller kjent ved ditt tjenestested, eller som oppholder seg i institusjonen/enheten i løpet av registreringsperioden.
- Rubrikkene under rammen øverst på side 2 i skjemaet må fylles med initialer, fødselsår og fødselsdag i måneden. Dersom du ikke har nok kunnskap til å besvare hele spørreskjemaet, er det likevel viktig at du returnerer skjemaet med de opplysningene som er mulig å fylle ut.

(Ytterligere veiledning til utfylling av spørreskjemaet finner du på siste siden)

REGISTRERINGSSKJEMA Dato for utfylling: _____ Respondent
nr. _____

Skjemaet er fylt ut ved følgende instans (se baksiden for veiledning og kategorier):	Virksomheten er offentlig drevet ☐ 1 Virksomheten er privat drevet ☐ 2 (Sett ett kryss)
Institusjonens geografiske plassering, kommunenavn (ev. også bydel):	Den bostedsløses hjemkommune eller bidragskommune:

Personens initialer (første fornavn, siste etternavn): (Må fylles ut)

Født År: Dag (1-31): (Må fylles ut)

1. Kjønn:

(Sett ett kryss)

- 1 Mann
2 Kvinne

2. Sivilstatus

(Sett ett kryss)

- 1 Enslig
2 Gift/samboende
3 Skilt/oppløst samboerskap/enke/-mann
4 Vet ikke

3. Fødeland

(Sett ett kryss)

- 1 Norge
2 Øvrige Norden
3 Vest-Europa, Nord-Amerika, Australia
4 Øvrige Europa (se baksiden)
5 Afrika
6 Asia og Oseania
7 Sør- og Mellom-Amerika

4. Personens utdanning

(Sett ett kryss)

- 1 Grunnskole
2 Videregående skole
3 Høgskole/universitet
4 Vet ikke

5. Har personen mindreårige barn?

(Sett ett kryss)

- 1 Ja → spørsmål 6
2 Nei → spørsmål 8
3 Vet ikke

6. Har personen omsorg for eller samværsrett med mindreårige barn?

(Sett ett kryss)

- 1 Daglig omsorg
2 Delt omsorg
3 Samværsrett
4 Ikke omsorg el. samværsrett
5 Annet: _____
6 Vet ikke

7. Er personen bostedsløs sammen med sine mindreårige barn?

(Sett ett kryss)

- 1 Ja → med hvor mange barn:
2 Nei
3 Vet ikke

8. Personens viktigste inntektskilde

(Sett ett kryss)

- 1 Arbeidsinntekt
2 Dagpenger ved arbeidsløshet
3 Sykepenger
4 Pensjon: alder/uføre/annet
5 Studielån/-stipend
6 Introduksjonsstønad
7 Attføring/rehabiliteringspenger
8 Sosialbidrag
9 Ingen kjente inntektskilder
10 Annet: _____
11 Vet ikke

9. Personens nåværende oppholdsform

(Sett ett kryss)

- 1 Uten overnattingsmuligheter kommende natt
- 2 Akutt overnatting der (deler av) dagen må tilbringes ute, f.eks. natthjem, varmsstue, vintertilbud
- 3 Midlertidig boalternativ, f.eks. døgnovernatting, pensjonat, hybelhus, campingplass
- 4 Krisesenter
- 5 I institusjon
- 6 I fengsel/under kriminalomsorgen
- 7 Midlertidig hos venner, kjente, slekt
- 8 Annet: _____
- 9 Vet ikke

10. Hvor lenge har personen vært i den situasjonen som er oppgitt i spm. 9?

(Sett ett kryss)

- 1 Under en uke
- 2 1 – 3 uker
- 3 Mer enn 3 uker og opptil 6 måneder
- 4 Mer enn 6 måneder
- 5 Vet ikke

11. Har personen en lang historie med bostedsløshet?

(Sett ett kryss)

- 1 Tilbakevendende situasjon over flere år
- 2 Varighet mer enn et halvt år
- 3 Et nytt, akutt problem
- 4 Annet: _____
- 5 Vet ikke

Nedenfor har vi listet noen faktorer som kan inngå i situasjonen til en person som er rammet av bostedsløshet. Er personen etter din vurdering i eller berørt av disse situasjonene?

(Sett ett kryss i hver linje)

	1	2	3
	Ja	Nei	Vet ikke
12. Kastet ut av bolig siste 6 måneder	☐	☐	☐
13. Bortfall av inntekt siste 6 måneder	☐	☐	☐
14. Personen har høy gjeld/ergjeldsoffer	☐	☐	☐
15. Tap av bolig på grunn av ubetalt husleie/boliglån siste 6 måneder	☐	☐	☐
16. Tap av bolig på grunn av skadeverk/uro/konflikter siste 6 måneder	☐	☐	☐
17. Har hatt/har udekket behov for oppfølging i bolig	☐	☐	☐
18. Flyttet på grunn av trakassering/diskriminering	☐	☐	☐
19. Tap av bolig pga. samlivsbrudd eller konflikt i familien	☐	☐	☐
20. Kan ikke bo i boligen/mistet boligen pga. vold	☐	☐	☐
21. Utskrevet fra psykiatrisk institusjon/avdeling siste 6 måneder	☐	☐	☐
22. Utskrevet fra behandlingsinst. for rusavhengighet siste 6 måneder	☐	☐	☐
23. Utskrevet fra annen institusjon siste 6 måneder	☐	☐	☐
24. Løslatt fra fengsel siste 6 måneder	☐	☐	☐
25. Personen har en fysisk funksjonshemming og/el. sykdom	☐	☐	☐
26. Personen har en synlig eller kjent psykisk sykdom	☐	☐	☐
27. Personen er avhengig av rusmidler (se også spørsmål 28)	☐	☐	☐

28. Dersom personen er avhengig av rusmidler (spørsmål 27) - hva er den dominerende typen rusmidler personen bruker?

(Sett ett kryss)

- 1 Alkohol, teknisk sprit, løsemidler
- 2 Narkotika inkludert piller
- 3 Både alkohol og narkotika
- 4 Annet (skriv): _____
- 5 Vet ikke

Veiledning for utfylling av spørreskjemaet

Skjemaet er fylt ut ved følgende instans – kategorier i alfabetisk rekkefølge:
(dersom ingen av følgende kategoriene passer, skriv det du mener passer)

a. Boligkontor/boligtjeneste	n. Natthjem
b. Booppfølgingstjeneste	o. NAV-kontor
c. Dagsenter (kafé, aktivitetssenter, osv.)	p. Politi
d. Døgnovernatting (hospits, pensjonat, campingplass, hybelhus osv.)	q. Psykiatrisk behandlingstilstand/avdeling
e. Familiesenter	r. Psykiatrisk sykehjem
f. Feltpleie	s. Psykiatrisk rehabiliteringssenter/-avdeling
g. Fengsel	t. Rus – akuttinstitusjon
h. Friomsorgskontor	u. Rus – behandlingstilstand
i. Frivillig organisasjon (velg primært en av de andre kategoriene dersom det passer for virksomheten)	v. Rus – rehabiliteringssenter/-avdeling
j. Helsetjeneste	w. Rustjeneste – kommune
k. Krisesenter	x. Somatisk sykehjem
l. Lensmann	y. Somatisk sykehus
m. Namsmann	z. Sosialtjeneste
	æ. Utekontakt/oppsøkende tjeneste

Koden for initialer, fødselsår og fødselsdag i måneden må fylles ut. Koden brukes til å kontrollere eventuelle dobbeltregistreringer og er viktig for å kvalitetssikre undersøkelsen. Disse opplysningene slettes når prosjektet avsluttes 31. mai 2008.

Selv om registreringskoden skulle være din eneste kunnskap om den bostedsløse personen, er det viktig at du fyller ut koden for at personen skal bli registrert som bostedsløs. Vi vil likevel understreke at det har stor betydning at flest mulig av spørsmålene blir besvart. Fyll ut skjemaet på grunnlag av saksopplysninger eller din kunnskap om den enkelte så langt det er mulig.

Kryss av ett svaralternativ på hvert spørsmål. På noen av spørsmålene kan flere svaralternativer passe for den registrerte personen. Vi ber om at du krysser av på for eksempel viktigste inntektskilde (spørsmål 8), dominerende rusmiddelbruk (spørsmål 28).

Spørsmål 3, "Øvrige Europa" omfatter følgende: Albania, Bulgaria, Estland, Hviterussland, Latvia, Litauen, Moldova, Polen, Romania, Russland, Slovakia, Slovenia, Tsjekkia, Ukraina, Ungarn og landene i tidligere Jugoslavia

I spørsmålene 12 - 27 ber vi om *din vurdering* av personens situasjon. I forhold til psykisk og/eller somatisk sykdom/funksjonshemning (spørsmål 25 – 26) legges eventuell diagnose til grunn hvis denne er kjent. Dersom du ikke ser deg i stand til å vurdere disse spørsmålene eller er usikker, kryss av for vet ikke. Dersom spørsmålene/situasjonene ikke passer til personen, lar du spørsmålet stå ubesvart.

Kontaktpersoner:

Evelyn Dyb, evelyn.dyb@nibr.no Tlf. 22958975
Katja Johannessen, katja@nibr.no Tlf. 22958930

Vedlegg 3

Informasjon til respondentene om kartleggingen 2008

Kartlegging av bostedsløse personer i Norge i 2008

Norsk institutt for by- og regionforskning – NIBR – har tidligere sendt dere informasjon om gjennomføring av kartlegging av bostedsløse personer i Norge i 2008. Der ba vi om bistand med å gjennomføre kartleggingen.

Kartleggingen skal foretas i uke 48, mandag 24. – søndag 30. november. Vedlagt finner dere registrerings skjema og orientering om undersøkelsen. Forsiden av hvert skjema gir en definisjon av bostedsløshet, dvs. hvem som skal registreres. Vi ber om at dere fyller ut ett skjema for hver bostedsløs person dere er i kontakt med eller kjenner til i løpet av uke 48. På innsiden av dette omslaget finner dere en utfyllende orientering om kartleggingen.

Dersom dere ikke har kjennskap til eller er i kontakt med bostedsløse den aktuelle uken (uke 48) sett et kryss i rubrikken på baksiden av omslaget og returner dette til NIBR eller send oss melding på e-post.

Se også www.nibr.no/nyheter/prosjekt/kartlegging-av-bostedsløse-2008/

Ny landsomfattende kartlegging av bostedsløse

Bostedsløshet kan forstås på ulike måter. I denne kartleggingen er bostedsløshet definert som ulike posisjoner på eller utenfor boligmarkedet. Bostedsløshet er altså ikke egenskaper knyttet til personer, men til ulike situasjoner personene befinner seg i for kortere eller lengre perioder. Denne kartleggingen vil gi et tverrsnittsbilde av bostedsløsheten i Norge på et gitt tidspunkt; i uke 48 i 2008. Den fanger opp bostedsløse personer som er i kontakt med eller kjent av hjelpeapparatet og andre instanser, som deltar i kartleggingen.

Hvem er bostedsløs – hvem skal registreres?

Definisjon av de ulike situasjonene en regner som bostedsløshet er enkelt beskrevet på forsiden av hvert registreringsskjema. Ett registreringsskjema skal fylles ut for hver bostedsløs person dere er i kontakt med eller har kjennskap til i løpet av uke 48. Nærmere veiledning finnes på baksiden av hvert registreringsskjema.

Tidspunkt for registrering:

Registreringen skal gjennomføres i løpet av uke 48, fra mandag 24. til søndag 30. november 2008. Tilsvarende kartlegginger i 1996, 2003 og 2005 ble gjennomført i denne uken. Det er svært viktig for å kunne sammenligne de tre undersøkelsen at registreringen foretas nettopp i uke 48.

Hva skal registreres?

Et overordnet mål med registreringen er å få oversikt over antall bostedsløse personer i Norge. Skjemaet inneholder også noen spørsmål om basale kjennetegn som alder, kjønn, oppholdssteder, helse og noen spørsmål knyttet til problemsituasjoner som kan medvirke til at folk havner i bostedsløshet og at noen forblir bostedsløse over lengre tid. Selv om dere ikke kan svare på alle spørsmålene, ber vi dere likevel om å fylle ut de opplysningene dere har.

Hvem skal foreta registreringen?

Registreringen foretas av ansatte i kontakt med bostedsløse personer ved sosialkontorene, frivillige organisasjoner, oppholds- og behandlingstilbud, aktuelle pensjonater og døgnavnattingstilbud, fengsler, politi, helseforetak, m.m.

Kontakt med den registrerte personen:

Som hovedregel skal den registrerte personen ikke kontaktes eller informeres om undersøkelsen. Dersom personen blir kontaktet skal vedkommende gi samtykke (se "Dispensasjon fra taushetsplikt" og "Informert samtykke" på motstående side).

Omfanget av undersøkelsen:

Kartleggingen gjennomføres i alle kommuner med minimum 39.000 innbyggere og i hver femte kommune med færre innbyggere. De aller fleste kommuner vi henvender oss til var også med ved de tre tidligere kartleggingen. Det gir også kommunen en mulighet til å få et bilde av utviklingen i antall bostedsløse i egen kommune fra 1996 til

2008, med 2005 og 2003 som mellomintervaller. Kartleggingen omfatter rundt 1400 informanter i disse kommunene, i frivillige organisasjoner, i kriminalomsorgen, utvalgte avdelinger innen helseforetakene og en rekke andre instanser.

"Vi har ingen bostedsløse":

Dersom dere ikke kjenner til noen eller ikke har kontakt med bostedsløse personer i uke 48, ber vi dere krysse av på baksiden av denne folderen og returnere svaret som anvist eller sende svar på e-post som anvist. Det samme gjelder om dere aldri har kontakt med bostedsløse personer. For resultatene av kartleggingen, og for å unngå purring, er det viktig at alle svarer, uansett om der har kjennskap til bostedsløse personer eller ikke, og uavhengig av hvor mange, bostedsløse dere kjenner til.

"Registreringen tar for lang tid":

Enkelte respondenter vil med god grunn mene at denne registreringen er svært tids- og ressurskrevende. Særlig respondenter som kjenner til mange bostedsløse vil måtte bruke en del tid på registreringen. Dette er ofte svært viktige respondenter, nettopp fordi de vet om og har kontakt med mange bostedsløse personer. Det er frivillig å delta i kartleggingen. Vi vil likevel sterkt oppfordre til at dere forsøker å sette av tid til undersøkelsen. Hovedargumentet vårt er at resultatene kommer bostedsløse personer til gode, gjennom at de brukes i utformingen av politikk og nye tiltak for denne gruppen. Disse kartleggingene er den neste systematiske kunnskapen vi har om livssituasjonen til bostedsløse personer i Norge.

Vedlagte registreringsskjema

Vedlagt finner dere noen registreringsskjemaer. Har dere har for få skjemaer, ta kontakt for å få tilsendt flere eller dere kan kopiere opp flere hvis det er enklere.

Retur

Registreringsskjemaene returneres til følgende adresse:

NIBR

"Kartlegging bostedsløse"
Postboks 44 Blindern
0313 OSLO

Kontaktpersoner:

Katja Johannessen, katja@nibr.no tlf. 22958930
Evelyn Dyb, evelyn.dyb@nibr.no tlf. 22958975

På forhånd takk for samarbeidet.

Med vennlig hilsen
NORSK INSTITUTT FOR BY- OG REGIONFORSKNING

Evelyn Dyb
Prosjektleder

Personvern og taushetsplikt

Personvernombudet for forskning:

Både selve registreringsskjemaet og opplegget for undersøkelsen i sin helhet er vurdert og godkjent av Personvernombudet for forskning/Norsk samfunnsvitenskaplig datatjeneste AS (NSD). Personvernombudets vurdering er at undersøkelsen tar de nødvendige hensyn til personvernet og har anbefalt at prosjektet gjennomføres (kopi av anbefalingen fås ved henvendelse til NIBR). I vurderingen legger Personvernombudet vekt på at prosjektet har stor samfunnsmessig nytte ved at det kommer bostedsløse personer til gode, og at personvernulempene for de registrerte er minimale, da det ikke innhentes navn eller direkte personopplysninger. Videre vektlegger Personvernombudet at kun i noen tilfeller og i en kortere periode vil kunne være mulig å indirekte identifisere enkeltpersoner i datamaterialet.

Registrering av personopplysninger:

Registreringsskjemaet inneholder indirekte personidentifiserbare opplysninger. Initialer, fødselsdag (ikke måned) og fødselsår skal registreres i skjemaet. Opplysningene brukes til å identifisere og plukke ut dobbeltregistreringer; det vil si personer som er registrert to eller flere ganger. Hvis ikke dobbeltregistreringer taes ut, vil vi få et uriktig tall og feil bilde av bostedsløsheten i Norge på registreringstidspunktet. Disse opplysningene slettes når prosjektet avsluttes 31. mai 2009.

Dispensasjon fra taushetsplikt:

Følgende instanser har gitt dispensasjon fra taushetsplikten for respondentene i kartleggingen: Helse- og omsorgsdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet, Barne- og likestillingsdepartementet, Politidirektoratet og Kriminalomsorgen. Kopi av uttalelsene fås ved henvendelse til NIBR (se kontaktadressene). Fritak fra taushetsplikten gir anledning til å registrere opplysningene uten å ta kontakt med og be om samtykke fra den personen som blir registrert.

Undersøkelsen er også vurdert og anbefalt av Rådet for taushetsplikt og forskning og Den nasjonale etiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH).

Forskere er underlagt taushetsplikt. Alt materiale vi får tilgang til behandles konfidensielt. Resultatene av kartleggingen offentliggjøres som anonym statistikk i en forskningsrapport fra NIBR i månedsskiftet mai/juni 2009.

Informert samtykke:

Hovedregelen er at bostedsløse personer ikke skal kontaktes. Men dersom dere tar kontakt med den bostedsløse personen for å fylle ut skjemaet, skal dere innhente informert samtykke fra den som blir registrert. Informasjonen som skal gis kan lastes ned fra www.nibr.no/nyheter/prosjekt/kartlegging-av-bostedslose-2008/ INFORMERT SAMTYKKE.

Registrering av respondenter:

Navnet på respondentene (navn på sosialkontor, fengsel, institusjonsnavn, osv.) er i registreringsskjemaene erstattet med et løpenummer. Løpenummeret sammenholdes med en respondentliste, som oppbevares atskilt fra registreringsskjemaene. Navn på respondenter blir ikke kodet inn i datafilen sammen med dataene fra skjemaet.

Vår oppdragsgiver, Husbanken, vil få overlevert listen over respondenter når prosjektet avsluttes. Navnelisten kan ikke kobles til datasettet med opplysninger fra spørreskjemaene. Husbanken ønsker å sikre at listen over respondenter er tilgjengelig og kan benyttes dersom kartleggingen skal gjentas senere. Det er imidlertid anledning til å reservere seg mot at navnet på institusjonen/virksomheten blir overlevert til oppdragsgiver. Det kan gjøres ved post (for eksempel sammen med retur av registreringsskjema) eller e-post til kontaktadressene som er oppgitt på motstående side.

Motvirke og bekjempe bostedsløshet er høyt prioritert

Den treårige nasjonale strategien mot bostedsløshet "På vei til egen bolig" utløp ved utgangen av 2007. Bak strategien sto fem departement; Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Barne- og likestillingsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Justisdepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet. Selv om strategiperioden har utløpt, har arbeidet med å forebygge og bekjempe bostedsløshet like høy politisk prioritet. Regjeringen foreslår en betydelig økning av midler til boligsosiale tiltak i statsbudsjettet for 2009 og arbeidet for å redusere bostedsløsheten inngår i en rekke andre politikkområder.

Kartleggingen er initiert av Kommunal- og regionaldepartementet og vår oppdragsgiver, Husbanken tildelte NIBR oppdraget etter en anbudsrunder. De nasjonale kartleggingene av bostedsløse har vært viktige premissleverandører for politikken og tiltakene for å motvirke og bekjempe bostedsløshet. Våre oppdragsgivere har forventninger om at denne kartleggingen vil bli like betydningsfull. Den blir også en viktig målestokk på om og i hvor stor grad den nasjonale strategien har oppnådd å redusere tallet på bostedsløse. For å kunne gi gode og pålitelige svar, er vi helt avhengige av innsatsen fra alle som mottar denne henvendelsen.

Retur

Spørreskjemaene returneres i denne folderen til følgende adresse:

NIBR

"Kartlegging bostedsløse"

Postboks 44 Blindern

0313 OSLO

Kryss av det alternativet som passer best

Vi har ingen/vi har ikke vært i kontakt med noen bostedsløse i uke 48

Kjenner til bostedsløse, men har ikke opplysninger om initialer, fødselsår og -dag.

Eller dere kan sende melding om dette på epost til:

katja@nibr.no

evelyn.dyb@nibr.no

Tusen takk for hjelpen!

NIBR

Norsk institutt for by- og regionforskning

Vedlegg 4

ETHOS – Europeiske typologier for bostedsløshet og eksklusjon på boligmarkedet

Konseptuell kategori		Operasjonell kategori		Kjennetegn (generisk kategori)
Uten ordnet overnatting	1	Personer som bor ute	1.1	Sover ute (uten tilgang til 24 timers losji) Uten fast bopel
	2	Personer i døgnovernatting / natthjem	2.1	Innkvartering for en natt / begrenset antall netter, ikke oppholdssted på dagtid
Husløs	3	Personer i midlertidig bo-/overnattingstilbud	3.1 3.2	Døgnovernatting med 24 timers opphold. Midlertidig innlosjering
	4	Personer i krisesenter for kvinner	4.1	Krisesenter for mishandlede og voldtatte kvinner
	5	Personer i botilbud for immigranter	5.1 5.2	Midlertidig innlosjering / asylmottak. Innlosjering for migrasjonsarbeidere
	6	Personer som skal utskrives/løslates fra institusjon	6.1 6.2	Kriminalomsorgen. Helseinstitusjoner

Konseptuell kategori		Operasjonell kategori		Kjennetegn (generisk kategori)
	7	Personer som mottar hjelp (pga hjemløshet)	7.1 7.2 7.3 7.4	Pleiehjem/sykehjem for hjemløse. Vernehjem. Gjennomgangsbolig med oppfølging. Innlosjering med oppfølging
Usikker bosituasjon	8	Personer i usikkert losji	8.1 8.2 8.3 8.4	Bor midlertidig hos familie/venner. Uten standard leiekontrakt / fremleiekontrakt. Ulovlig husokkupasjon. Ulovlig landokkupasjon.
	9	Personer som er truet av utkastelse	9.1 9.3	Begjæring om utkastelse. Tvangssalg av bolig
	10	Personer som lever med trusler om vold	10.1	Registrerte politianmeldelser på grunn av vold i hjemmet
Uegnet bolig	11	Personer som bor i midlertidig innretninger / utenfor nasjonal standard	11.1 11.2 11.3	Mobile innretninger / campingvogn. Uegnede bygg / ikke beregnet til bolig. Midlertidige innretninger
	12	Personer som bor i uegnet bolig	12.1	Uegnet bolig (under nasjonal standard)
	13	Personer som bor i ekstrem trangboddhet	13.1	Trangboddhet i henhold til nasjonal norm.